

Diplomová práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pasivita a aktivita ve výchově

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Erika Lykešová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 2

2021

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne 29. března 2021

.....

Bc. Erika Lykešová

Poděkování

Nejvíce bych chtěla poděkovat vedoucí své práce PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za odborné vedení, za její čas, cenné rady a možnost častých konzultací. Dále bych chtěla vyjádřit poděkování RSDr. Jánů Mišovičovi, CSc., za cenné rady při vytváření výzkumné části a dále za kontrolu výsledků výzkumu. Velké díky patří také respondentům z Věznice Světlá nad Sázavou, kteří se podíleli na výzkumné části diplomové práce. Poslední poděkování patří mé rodině, za velkou podporu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Vymezení základních pojmů	9
1.1 Filosofie a výchova	9
1.2 Edukace	12
1.3 Volný čas. Pasivita a aktivita	13
1.4 Penologie. Trest a dohled	16
2 Úvod do filosofie výchovy	19
2.1 Filosofie výchovy	21
2.2 Antická filosofie výchovy	22
2.3 Křesťanský pohled na výchovu.....	23
3 Volný čas	25
3.1 Teoretické vymezení pojmu volný čas.....	25
3.2 Funkce a význam volného času.....	27
4 Pasivita a aktivita ve výchově.....	28
4.1 Vita activa versus vita contemplativa	28
4.2 Vita contemplativa	30
4.3 Kontemplativní vzdělávání	31
4.4 Spiritualita.....	32
5 Vězeňský systém v České republice	35
5.1 Výkon vazby	35
5.2 Výkon trestu odnětí svobody	37
6 Program zacházení s odsouzenými	39
6.1 Charakteristika programu zacházení	39
6.2 Program zacházení a jeho složky	41
7 Výkon trestu odnětí svobody u odsouzených žen.....	43
7.1 Věznice Světlá nad Sázavou	44
7.2 Diferenciace odsouzených	45
8 Úvod do výzkumné části.....	46
8.1 Cíl práce, hypotézy a výzkumné otázky	46
8.2 Operacionalizace základních pojmů	46
9 Metodika práce - kvalitativní výzkum	48
9.1 Typ výzkumu	48
9.2 Metody sběru dat.....	48

9.3	Schéma polostrukturovaného rozhovoru.....	48
9.4	Sběr dat a jejich interpretace	49
10	Výsledky kvalitativního výzkumného šetření.....	50
11	Metodika práce – kvantitativní výzkum	54
11.1	Použitá metoda a technika sběru dat	54
11.2	Vytvoření dotazníku	54
11.3	Výzkumný soubor	55
11.4	Proces sběru dat.....	55
11.5	Metoda vyhodnocení dat	55
12	Výsledky kvantitativní výzkumné strategie.....	56
12.1	Popisná statistika	56
13	Ověření hypotéz.....	81
13.1	Verifikace hypotézy H1	81
13.2	Verifikace hypotézy H2.....	83
13.3	Verifikace hypotézy H3.....	85
14	Diskuse.....	87
15	Závěr	94
	Seznam literatury	97
	Seznam příloh	103
	Seznam zkratk	107
	Abstrakt.....	115
	Abstract.....	116

Úvod

„Cílem vzdělání a moudrosti je, aby člověk viděl před sebou jasnou cestu života, po ní opatrně vykračoval, pamatoval na minulost, znal přítomnost a předvídal budoucnost.“

Jan Amos Komenský

Diplomová práce se zabývá tematikou pasivity a aktivity ve výchově, konkrétně pasivitou a aktivitou ve volném čase u žen odsouzených ve výkonu trestu ve Věznici Světlá nad Sázavou.

O tom, že se diplomová práce bude zabývat právě touto problematikou z oblasti vězeňství, jsem se rozhodla díky absolvovaným předmětům již na bakalářském studiu. Ráda bych na základě svého nynějšího studia zjistila, jak je zaměřen volný čas ve věznici a jak ho tráví odsouzené ženy ve výkonu trestu. Samotnou mě tato problematika zajímá i díky předsudkům a tvrzením, které ve společnosti kolují. Společnost nabývá dojmu, že odsouzení si ve věznicích žijí jako v bavlne, tudíž, že nic nemusí, jen si odpykat svůj trest, a pokud chtějí, mohou využívat služby, které jim věznice poskytuje.

Samotnou mě zajímá, jak vlastně toto všechno funguje a jak to doopravdy je. Myslím si, že ani při odborné přípravě vychovatelů se mnoho nehovoří o tom, jak vůbec výchova a vzdělávání ve věznici probíhá. Veřejně se mluví pouze o tom, kdo provedl, jaký trestný čin, na jakou dobu byl odsouzen, zda z vězení utekl či dělá jiné problémy. Ale už se nemluví o tom, že se ve věznici odsouzení musí podrobit programu zacházení a v rámci něj se věnovat aktivitám, které souvisí s jejich trestnou činností. Díky tomu si mohou odsouzení uvědomovat důsledky své trestné činnosti. V neposlední řadě se po splnění nařízených aktivit mohou věnovat zájmovým aktivitám a tomu, co je opravdu baví a zajímá. Proto je jedním z cílů této práce zjištění, jaký význam mají pro odsouzené volnočasové aktivity a jak vnímají svůj volný čas z pohledu pasivity a aktivity.

Volný čas je součástí života každého z nás. Je to čas, kdy máme možnost být každý sám sebou, provádět činnosti nám nejbližší a harmonicky rozvíjet svou osobnost. Náplní našeho času jsou činnosti, které nám přináší radost, a tím udržují naše psychické a fyzické zdraví v kondici. Samozřejmě můžeme volný čas prožívat i neaktivně a zaměřovat se na vlastní osobu. V tomto případě je vhodné nazvat tento volný čas časem kontemplace, kdy můžeme rozjímat, přemýšlet a uvažovat nad svojí osobou. Sám řecký filosof Aristoteles viděl v rozjímaní to, že člověk je veden k moudrosti, samostatnosti, a je zdůrazněna jeho vnitřní hodnota. A toto rozjímaní se dle Aristotela odehrává ve volném čase člověka, který je nazýván „*scholé*“. Takto chápané využití volného času by mohlo znamenat právě

podstatnou pasivitu ve výchově, kdy se jednak člověk vztahuje k sobě v sebereflexi, kdy jednak přijímá více než vydává, například, kdy přijímá nové poznatky na základě četby a otevírá se novým možnostem. Když bych toto vztáhla na odsouzené ve výkonu trestu, tak je patrné, že právě volný čas nebo spíše volnočasové aktivity jsou důležitou součástí života ve věznici. Vlivem vhodného využití volného času mohou odsouzení pozitivně ovlivnit následnou resocializaci, postoj k životu a následně poté upravit svůj žebříček hodnot.

Na téma volného času a osob ve výkonu trestu odnětí svobody bylo zpracováno několik prací. Ovšem moje práce nevychází ani z jedné uvedených na internetovém portálu kvalifikačních prací. Já se zaměřuji na pasivní a aktivní vnímání volného času u odsouzených žen ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pasivitu a aktivitu se níže snažím vymezit na základech pojmů, jako je *vita activa a vita contemplativa*. Kdy pasivita neznamená „nicnedělání“, ale může mít hlubší smysl na základě prožívání kontempace a zaměření na spiritualitu. V pasivním čase můžeme přijímat skutečnosti, které mohou naši osobnost dále rozvíjet. Když se zaměříme na volný čas v aktivní výchově, jedná se o to, že se snažíme být aktivní a dělat vše za účelem aktivity.

V souvislosti s výše zmíněnými poznatky si kladu následující otázky: *Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody? Je volný čas tráven spíše aktivně, nebo pasivně? Je ve věznici dostatečná nabídka volnočasových aktivit? Jakou roli má vlastně aktivita a pasivita ve výchově u vězeňkyň?* Na tyto otázky se na základě kvantitativního výzkumu v podobě dotazníku budu ptát přímo odsouzených žen. Hlavním cílem této práce je popsat a analyzovat volný čas odsouzených žen z pohledu pasivity a aktivity ve výchově.

Tato diplomová práce je rozdělena do dvou částí. První část je čistě teoretická, kde se v několika kapitolách snažím čtenáři přiblížit problematiku pasivity a aktivity ve výchově a také problematiku vězeňství v ČR. Další část je poté praktická, která má dvě velké podkapitoly, a tou je kvantitativní a kvalitativní výzkum, který jsem uskutečnila ve věznici v Kraji Vysočina. Kvalitativní výzkum byl dle polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky vězeňské služby, kteří se podílejí na volnočasových aktivitách a také se věnují výchově odsouzených. Proto jsem se zaměřila hlavně na speciální pedagogy, vychovatele a pedagogy volného času. Závěr celého výzkumu bude podložen rozhovorem s vedoucím pracovníkem věznice, který se ohlíží celkově na volný čas odsouzených. Kvantitativní výzkum je zaměřen na dotazníkové šetření, kterého se zúčastní několik

odsouzených žen ve výkonu trestu. Na základě dotazníkového šetření se budu snažit zmapovat jejich volný čas a smysl, který má jejich volný čas z hlediska aktivity a pasivity.

Charakter práce bude teoreticko-empirický, kdy bude využito kombinace kvantitativní a kvalitativní výzkumné strategie. Metodami pro sběr dat jsou dotazníky a polostrukturované rozhovory, kdy data budou zpracována pomocí procentuálních četností a za využití axiálního kódování.

I. Teoretická část

1 Vymezení základních pojmů

V první kapitole se zaměříme na hlavní vymezení základních pojmů, které provázejí celou diplomovou práci. Cílem této kapitoly je uvést čtenáře do problematiky, jež je v práci zkoumána.

1.1 Filosofie a výchova

„Výraz „filosofie“ je řeckého původu a obsahuje dvě věci: lásku a moudrost. Je potom možné pořadit lásku moudrosti, nebo moudrost lásce. První variantu lze vyjádřit jako: milovat moudrost, tj. toužit po ní, usilovat o ni, chtít, dobývat moudrost. Druhou variantu lze vyjádřit takto: moudrost lásky, tj. jde o lásku, která je cestou k životní moudrosti; moudrost je pouze následným produktem opravdového milování.“¹

Filosofie vnímá člověka a svět, a to takovým způsobem, že se zabývá jejich vztahy a reakcemi mezi nimi v hlubším smyslu, dále jde také o to, co člověka přesahuje. Filosofie klade otázky o bytí člověka a světa jako takového. Jaký je smysl jejich existence a jak správně existovat vůbec. Snaží se odpovídat na otázky začínající slovem „proč“. Můžeme ve filosofii hovořit o povaze jsoucna ve světě, tedy o jejich úloze a úloze člověka na světě. Dále se ptá, k čemu je člověk povolán a čím má jakožto člověk být.² Když je srovnáme s jinými vědami, které z filosofie vzešly, je zde důležité to, že filosofie nehledá odpovědi na otázky definitivně. Neustále zkoumá nové a nové možnosti či varianty. Z hlediska filosofie nikdy není žádná odpověď dostačující.

V této práci je důležité rozlišovat termíny výchova a filosofie. V kontextu s výchovou jsou to pojmy často vnímány jako soudržné, ale nelze je prakticky odtrhnout a musíme si uvědomit, že výchova může vycházet z filosofického tázání. Vztah filosofie a teorie výchovy formuje výchovný cíl spolu s ostatními vědami, jako je psychologie či sociologie.³

Pojem výchova je složitý jev, o kterém se často hovoří, že existuje v dějinách společenského života od nepaměti. Pokud se budeme ptát po vzniku či prvních zmínkách o výchově v historii lidstva, mluvíme zde o období, kdy lidé začali utvářet společně fungující skupiny neboli společnosti. V těchto společnostech bylo potřeba mezi jedince

¹ PALOUŠ, R. K filosofii výchovy, s. 7.

² Srov. PALOUŠ, R. K filosofii výchovy, s. 14.

³ JEDLIČKA, R. Teorie výchovy – tradice, současnost, perspektivy, s. 49-62.

rozdělovat jednotlivé role, které každý ve společnosti může mít, a to takovým způsobem, aby společnost mohla správně fungovat. Je nutné zdůraznit, že výchova byla tedy vždy součástí přirozeného chodu společnosti. Poznatky o výchově už dohledáváme mnohem dříve než pojmy pedagogika nebo teorie výchovy.⁴

Pokud bychom chtěli vymežit pojem výchova, je důležité vědět, že na něj můžeme nahlížet několika způsoby a lze jej analyzovat z pohledu různých věd. Výchovu nemůžeme považovat za vědu, a to především z toho důvodu, že dle stanoviska, z něhož je nazírána, je jevem psychickým, sociálním a historickým. Díky této skutečnosti by se mohlo zdát, že pro tyto jevy jsou kompetentní vědy, jako je psychologie, sociologie a historická věda. Výchova je též předmětem filosofie, která má za úkol klást otázky po smyslu výchovy. Dále řeší cíle výchovy a snaží se řešit problémy ve výchově samotné.⁵

Výchova je základním pojmem pedagogiky a je chápána různě a liší se v pohledu různých autorů i pedagogických směrů. Nejobecněji je výchova chápána dle autora Průchy jako činnost, která umožňuje ve společnosti předávání „duchovního majetku“ mezi generacemi. Jedná se tedy o zprostředkování určitých vzorců a norem chování, které se realizují již od nejranějšího věku dítěte až do dospělosti.

Konkrétní definici je složitější uvést, jelikož se odlišují názory různých autorů. Podle jedné skupiny je výchova plně řízena pedagogem nebo institucí. Výchova je mnohdy také vymezována na základě J. J. Rousseaua, který vymezuje výchovnou metodu přirozených následků a jiní autoři vymezují výchovu jako interakci mezi pedagogem a žákem. Lze tedy nalézt velké množství definic výchovy, ale v této práci budu výchovou vnímat proces, který je řízen institucí a pedagogy.

V pedagogickém slovníku je výchova definována takto: „*Proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.*“⁶

Dle kardinála Tomáška je výchova uvědomělá péče, která působí do nitra dítěte tak, aby v něm byla vyvolána reakce jeho schopností a také jeho vloh, jak po stránce citové a sociální, tak hlavně po stránce intelektuální. Tyto vlohy by se měly rozvíjet a pomoci dítěti dosáhnout životního cíle. Velký význam hraje také v procesu výchovy vychovatel, který dle autora má být přímo pod vedením dítěte a působit do jeho nitra. Tento jev je

⁴ BREZINKA, W. Východiska k poznání výchovy, s. 5.

⁵ Srov. BREZINKA, W. Východiska k poznání výchovy, s. 17.

⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2013. s. 257.

uveden přesněji takto: „*Vychovávat znamená působit do nitra dítěte, aby v něm byla vyvolána žádoucí odezva jeho schopností a vloh po stránce intelektové, citové i sociální, které se mají za vedení vychovatele harmonicky rozvíjet a dopomoci dítěti k dosažení životního cíle.*“⁷ Tato definice nemusí být nutně vztahována na osobnost dítěte, mohli bychom tuto definici klidně použít na dospělého jedince nebo právě osobu ve výkonu trestu odnětí svobody.

Z filosofického hlediska bychom mohli popis výchovy detailně nalézt u filosofa výchovy Radima Palouše: „*Výchova je pro nás tedy čímsi bytostně podstatným, totiž zásadně významným pro lidské bytí. Lidské bytí je účastí na bytí vůbec. Teze o bytostné podstatnosti výchovy může obstát jen tehdy, ukáže-li se, že bytí znamená onu zvláštní živost a onu zvláštní existenci „pospolu“, která je hlavním smyslem výchovného usilování. Je zapotřebí rozvážit, co chápeme bytostným určením, totiž co určuje bytí jako takové.*“⁸

Autorka Kučerová uvažuje o definování výchovy takto: „*Od směru k směru se pak výchova podle různého filosofického východiska chápe jako samovývoj dítěte nebo jako přizpůsobení, zdůrazňuje se význam prožitku dítěte, jeho jedinečnosti, potřeby lásky a smyslu nebo se formuje chování dítěte jako odpověď na určitý podnět; se zásadou nezasahovat, nechat růst ostře kontrastuje definice výchovy jako cílevědomé řízení či vedení lidského vývoje, pěstování žádoucích schopností a vloh dítěte, hluboce zní pojetí výchovy jako setkávání a pomoc na životní cestě.*“⁹

Z výše uvedených definic je patrné a snadno pochopitelné, jak jednotliví autoři výchovu chápou. Avšak snaha definovat výchovu z pohledu věd, jako je pedagogika nebo psychologie, zůstává pouze popisem tohoto procesu v závislosti na určité teorii lidské přirozenosti nebo odpovídající společenským požadavkům své doby. Definice, jež jsou uvedeny, jsou vnímány na základě pojetí člověka a jeho výchovy, a přitom pracují s individuálními a společenskými cíli daného člověka.

Porovnáme-li jednotlivé definice, je patrné, že mají společné aspekty. Mezi první aspekt můžeme zařadit fakt, že pokud mluvíme o výchově jako o procesu, jedná se o cílené působení na jedince. Dále je zde skutečnost, že na jedince působíme na základě konkrétního cíle, a to s cílem dosáhnout rozvoje jeho přirozených vloh, na základě požadavků společnosti, ve které je jedinec vychováván.

⁷ TOMÁŠEK, F. Pedagogika: Úvod do pedagogické praxe pro vychovatele a rodiče, s. 11.

⁸ PALOUŠ, R. K filosofii výchovy, s. 18.

⁹ KUČEROVÁ, S. Člověk – hodnoty – výchova: kapitoly z filosofie výchovy, s. 13.

Pro shrnutí můžeme využít následující definici: „*Výchova je záměrné a soustavné působení lidského jedince (vychovatele) na druhého jedince (chovance), které vede ke vzniku relativně trvalých změn v chování a prožívání toho druhého jedince.*“¹⁰ Pro tuto práci je tato definice nejvíce totožná s modelem výkonu trestu odnětí svobody, kdy se odsouzený musí na základě působení vychovatele podrobit změnám v chování a prožívání.

1.2 Edukace

V oboru pedagogiky a s ním spojené teorii výchovy můžeme výrazy výchova a vzdělávání teoreticky oddělit pro jejich vymezení, ale pokud se zaměříme na praxi, je tento proces nazýván jako *výchovně-vzdělávací*, což označujeme termínem edukace.

Nejpodstatnějším předmětem pedagogiky je *edukační realita*, což je každá skutečnost (proces, prostředí, situace aj.), která se vyskytuje v lidské společnosti, v níž probíhají nějaké edukační procesy. „*Edukační procesy jsou všechny takové činnosti lidí, při nichž dochází k učení na straně nějakého subjektu, jemuž je exponován nějakým jiným subjektem přímo nebo zprostředkovaně (textem, technickým zařízením aj.) určitý druh informace.*“¹¹

Mohli bychom tedy říci, že jsou to aktivity v životě člověka, ten se již od narození stále něčemu učí a stále poznává nové věci. Stejně tak je tomu v případě odsouzených žen, kterým věnuji v práci pozornost. Také se musí učit přizpůsobit se novému prostředí, situaci a sžít se s novým edukačním procesem v jejich životě. Edukace ve smyslu výchovy zdůrazňuje postoje a hodnoty, které jsou kladeny na děti, dospívající, dospělé, starší apod. za účelem rozlišit přirozeně, co je dobré a co je špatné. Zejména zde hovoříme o postojích k jiným jedincům, o citových vazbách a rozvoji mezilidské pospolitosti.¹² S edukací je dále v práci spojena kapitola, která se věnuje programu zacházení. Ve věznici jsou programy zacházení přímo sestaveny pro daného odsouzeného či odsouzenou ve výkonu trestu odnětí svobody. Díky těmto programům, které mají vzdělávat a vychovávat, se působí na osobu ve výkonu trestu, která spáchala závažný trestný čin.

¹⁰ PALOUŠ R. K filozofii výchovy, s. 53.

¹¹ PALOUŠ, R. Filosofická reflexe několika pojmů školské pedagogiky, s. 59.

¹² JEDLIČKA, R. Teorie výchovy – tradice, současnost, perspektivy, s. 13.

1.3 Volný čas. Pasivita a aktivita

Volný čas můžeme chápat jako fenomén, který nás provází celým životem. Během vývoje našeho života se mění charakter a množství volného času, což je určitým způsobem podloženo sociálním zráním jedince a také změnami sociálních rolí jedince. Na vývoj volného času může mít vliv i společnost, a tedy sociálně-kulturní prostředí, do kterého se člověk narodí.

Ve volném čase se můžeme svobodně rozhodovat a věnovat se různorodým aktivitám, které nás naplňují a přinášejí nám uspokojení. Volnočasové aktivity mimo jiné působí také jako prostředek k odpočinku či relaxaci.

Volný čas má dlouhý historický vývoj, jenž je provázen řadou autorů a empirických výzkumů. Proto je volný čas definován různými autory odlišně, neboť existuje mnoho pohledů na vymezení volného času. Volný čas lze definovat kvantitativně, kvalitativně, pozitivně nebo negativně a sám o sobě se volný čas dělí na vázaný, volně disponovatelný čas a polo-volný čas. Když se podíváme na volný čas v širším smyslu, zaměřujeme se na kvantitativní pojetí volného času, a můžeme tak považovat veškerý čas mimo pracovní dobu, do kterého spadá i čas nezbytný k přepravě do zaměstnání, k jídlu, spánku, činnostem spojených s péčí o svoji osobu, péčí o domácnost, o děti a celkově o chod rodiny.¹³

Volný čas z hlediska užšího smyslu, tudíž v kvalitativním pojetí, naopak nezahrnuje časové úseky spojené s prací, dopravou, zaměstnáním, spánkem nebo jiným nutným odpočinkem ani činnosti spojené s každodenními povinnostmi. Tento volný čas můžeme nazvat termínem již výše uvedeným, a to volně disponovatelný čas. S touto definicí se ztotožnil autor J. Dumazedier, který zastával názor, že definice volného času ve svém současném pojetí předpokládá své vymezení vůči práci. Autorovu definici uvádí Jana Duffková v knize autora Šubrta: „*Volný čas je aktivitou (komplexem aktivit) mimo pracovní, rodinné a společenské závazky, již se jedinec zabývá ze své vůle, aby si buď odpočinul, pobavil se, rozšířil své znalosti či spontánní sociální participaci nebo svobodně zdokonaloval svou tvůrčí kapacitu.*“¹⁴

Mezi další definice volného času řadíme negativní definici, která vychází z vymezení volného času vůči pracovní době. Tedy v tom případě, kdy se volný čas chápe jako čas volna od práce. Dle autorů Hájka, Hofbauera a Pávkové je volný čas v negativním pojetí

¹³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času, s. 10.

¹⁴ ŠUBRT, J., Soudobá sociologie VI., s. 232.

chápan jako: „čas zbývající po splnění rozmanitých povinností“.¹⁵ Jürgen Habermas definuje volný čas jako čas, kdy člověk nemusí být v práci a je tedy „svobodný od práce“ a přitom zaujímá v jeho životě významnou roli. Ve volném čase se člověk realizuje.¹⁶

Pozitivní definice volného času se pokouší o vymezení volného času z hlediska jeho kvality. Volný čas jako čas, se kterým je možno volně a svobodně nakládat dle jeho zájmů. Jde tedy o čas, který máme pro sebe, pro své koníčky a který můžeme věnovat druhým. Hájek, Hofbauer a Pávková definují tento čas jako čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnost.¹⁷ Samostatně se vyjadřuje k této definici ještě ve své knize autor Hofbauer a říká: „pozitivní volný čas je činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.“¹⁸ V práci se zaměřuji na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, proto se zaměřím na nejlepší možné trávení volného času na základě pozitivního volného času a díky tomu se budu věnovat pasivitě a aktivitě.

Pokud bychom chtěli vymežit pasivitu a aktivitu, musíme začít zkoumat skutečnosti, které jsou pro pasivní a aktivní volný čas relevantní. Abychom podpořili aktivitu účastníků, často je dobré seznámit se s účinky a různými formami pasivity. Být aktivní je něco přirozeného, toto chování vychází z osobních zájmů, nároků a potřeb. Pasivita může někdy znamenat ústup, rezignaci neboli stagnaci, ale může jít také o fázi přípravy, proměny, kdy si jedinec uvědomuje, že kromě aktivity potřebuje něco zcela jiného, co žádným svým aktivním působením nemůže „získat“. Existují i situace, ve kterých se jedincům nevyplatí být aktivní, kdy se nevyplatí se namáhat, nebo dokonce podstupovat riziko. Ne všichni mají spojenou představu začít se vzdělávat sám nebo ve skupině a být aktivní s pozitivním výsledkem. Dle forem pasivity si na základě článku od autorky Krtičkové interpretujeme chybějící nebo omezené aktivity jedinců na základě pasivity. Abychom mohli vyžadovat aktivitu, musíme porozumět pasivitě.¹⁹

O pasivitě lze hovořit také na základě znechucení, kdy jsme konfrontováni přesprilíšnou nabídkou. Dochází k tomu, že instituce nabízejí tolik možností aktivního vyžití, že je cílová skupina doslova zahlcena. Mohli bychom to přirovnat k hyperaktivitě, kdy vůbec nemáme čas na reflexi, na radost z prožitku a také na odpočinek.²⁰

¹⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času, s. 66.

¹⁶ KAPLÁNEK, M. a kol., Volný čas a jeho význam ve výchově, s. 51.

¹⁷ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času, s. 66.

¹⁸ HOFBAUER, B. Děti, mládež a volný čas, s. 13.

¹⁹ KRTIČKOVÁ, Daniela. European Commission: Abychom mohli vyžadovat aktivitu, musíme nejdříve porozumět pasivitě.

²⁰ Srov. Tamtéž. Krtičková D. European Commission.

Pasivita může být brána se zřetelem na externě zaměřené lidi. Tyto osoby jsou většinou závislé na okolí, ostatních lidech, institucích a organizacích. Na základě tohoto faktu je zřejmé, že chování těchto lidí je řízeno pochvalou a kritikou. Poté míra aktivity záleží na tom, jestli je k aktivitě někdo ponoukne. Ale je v celku bezvýznamné, když se poté uplatňuje metoda cukru a biče. Vycházíme tedy z toho, že externě zaměření lidé nejsou sami od sebe aktivní. Potřebují mít kolem sebe někoho, kdo je musí povzbudit a ukázat jim výhody a nevýhody jejich nečinnosti.²¹

Pasivita může být chápána jako charakterový znak. U některých jedinců může být pasivita charakterovým znakem osobnosti, ale nemusí to být vždy úplně pravda. Může se jednat o individuální životní filozofii. Existují i takové skupiny jedinců, kteří mají vzorce chování jako konformismus, podlézavost a poslušnost za cenné charakterové vlastnosti. V tomto případě jsou jedinci aktivní pouze tehdy, pokud je k tomu někdo vyzve, podpoří a dodá odvalu. Někteří jsou přesvědčení, že lidé, kteří považují pasivitu za cennou charakterovou vlastnost, nikdy nebudou aktivní ze své vlastní vůle.²²

Člověk trpí, protože je citlivý, je schopen přijímat a vnímat velmi mnoho, podobně s Kristem a jeho vtělením a utrpením, láskou a city vůbec, souhrnně toto nazýváme jako emoce, ale je to jak doléhání citů na nás (trpění, pasivita), tak hnutí citů námi (aktivita v nás, v případě lásky například cítíme život sám, jeho energii, živost). Tedy už od Aristotela jsou aktivita a pasivita dvě ontologické kategorie, ale v realitě života člověka patří často k sobě.²³

Pasivita může být také brána jako následek naučené bezradnosti. A tento fakt popsal autor Martin Seligman. „*Pokud někdo zažije, že jeho dosavadní chování nemělo pozitivní efekt nebo ještě hůře, že situaci dokonce zhoršilo, pak tedy nemá žádný důvod v něm pokračovat nebo hledat další řešení. Takový postoj může člověka přesvědčit i o tom, že na situaci nemá žádný vliv, nemůže ji tedy nijakým způsobem kontrolovat.*“ Důležitou roli při vzniku tohoto druhu pasivity hrají právě zkušenosti.²⁴

Ovšem pasivitu můžeme chápat z různých úhlů pohledu a také tento fakt můžeme vnímat i díky autorům, kteří se pasivitou zabývají. Například německý sociolog Erich Weber říká, že kontemplace při prožívání uměleckého díla nemůže být jednoznačně zařazena ani do aktivního, ani do pasivního chování. Je to celkový požitek vnímání. Tyto

²¹ KRTIČKOVÁ, Daniela. European Commission: Abychom mohli vyžadovat aktivitu, musíme nejdříve porozumět pasivitě.

²² Srov. Tamtéž.

²³ CASSIN, B. Dictionary of Untranslatables, s. 745.

²⁴ Srov. Tamtéž.

skutečnosti bychom mohli srovnat s tím, co říká výkladový slovník filosofických pojmů. Psychický život je pohyb, myšlení se pohybuje. Psychický život je vášně a myšlení se, ve skutečnosti, pohybuje. Slovník pocitů v evropských jazycích je organizován kolem těchto dvou pólů: na jedné straně je myšlenka turbulence, vzniku, nestability – něco se začne pohybovat a měnit; je zde psychická (duševní) aktivita, na druhou stranu je zde (podobně jako aktivita) vliv vnějšího působení, kterému se myšlení vystavuje, jemuž pasivně podléhá. Něco se s myšlením stane a přemění je. Vzrušení je forma, ve kterou se pasivita přeměňuje.²⁵

Pasivita hraje důležitou roli společně s aktivitou, jdou spolu ruku v ruce a navzájem se doplňují. Je pochopitelné, že sám člověk, pokud nemá náladu, tj. není pozitivně naladěný, nedokáže být aktivní, pak by bylo možné vidět tuto neaktivitu jako pasivitu, ale ta se zřejmě bude lišit od pasivity ve smyslu kontemplace, i když ke kontemplaci může vést. Naopak pokud má člověk náladu, je pozitivní. Tento fakt záleží samozřejmě na každém člověku zvlášť a stejně tak to záleží na výběru možnosti trávení volného času a celkově svého života.

1.4 Penologie. Trest a dohled

Penologie je věda, která se zabývá výkonem trestu a jeho účincích na pachatele. Slovo penologie pochází z latinského *poena* = trest a řecké *logos* = nauka. Předmětem penologické vědy je hlavně metoda zacházení s pachatelem trestného činu.²⁶ Jde tedy o to, jak má být v jednotlivém případě s jedincem zacházeno. Snažíme se o to, aby došlo ke změně v chování pachatele, takovým způsobem, aby mohl být vrácen zpět do společnosti jako řádný občan.²⁷

Podstatným stanoviskem u penologie je také působení na jedince tak, aby nekonal už další trestnou činnost neboli aby nedocházelo k další trestné činnosti. Penologie proto využívá mnoho poznatků z některých vědeckých disciplín, jako je pedagogika, speciální pedagogika, psychologie, sociální práce, právo, sociologie, medicína a další. Z následujících oborů je pak v oblasti penologie vytvořen speciální obor, který se zabývá danou problematikou. Například můžeme uvést penitenciární pedagogiku, což je

²⁵ CASSIN, B. Dictionary of Untranslatables, s. 745.

²⁶ MEZNÍK, Jiří; KALVODOVÁ, Věra; KUČHTA, Josef. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita, s. 3.

²⁷ RAZSKOVÁ, Tereza; HOFERKOVÁ, Stanislava. Kapitoly z penologie. I. Hradec Králové: Gaudeamus 2013, s. 6-8.

aplikovaná pedagogická věda, která se zabývá výchovou a vzděláváním osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.²⁸

A nyní už k samotnému problému trestu a trestání z pohledu několika známých autorů. Pohledy na trestání a trest se mění v průběhu historie a předpokládají určitou formu rozumovosti. Jedná se o to, jakým způsobem budeme vnímat jedince ve společnosti jako ohrožující element. Autor Michel Foucault se ve svých dílech primárně zabývá analýzou moci. Poukazuje na taktiky, jak zacházet s nežádoucími prvky. V knize „*Dohlížet a trestat*“ předkládá své pohledy na trestání. Jedna rovina odstranění zločince ze společnosti se zaměřuje na tělo, které můžeme zlikvidovat. Podobně jako byl postižený člověk vylučován ze společnosti, tak i trest má tento charakter. Z druhého pohledu autor Foucault říká: „*jedince trestáme tak, že jej začleníme disciplinovaným způsobem, stane se součástí kontrolního systému, který „vládne“ nad společností.*“²⁹

Koncepci trestu a dohledu lze tedy v podstatě rozdělit na dvě části. První část se zaměřuje na tělesnou stránku jedince. Podstatou druhé části je, aby se jedinec trestal sám, pomocí disciplíny, která mu znovu vštěpuje princip řádu. Díky tomuto postupu se cíleně působí na duši jedince. S ohledem na tuto práci je to právě zmiňovaná vězeňská služba, která se snaží na osoby s trestnou úhonností působit cíleně, a zaměřit se na duši jedince, tudíž odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. V každé společnosti fungují k ochraně před potenciálním ohrožením určitým způsobem promyšlené strategie, kdy jde o strategie trestu, jež mají za úkol chránit společnost před nebezpečím. Čím je strategie účinnější, tím je lepší pro společnost. V historickém kontextu se tyto strategie měnily: „*Ve struktuře epistémy (což je myšlenkové nevědomí) lze nalézt určitá formální schémata pravidel, podle nichž je možné ke každé době přiřadit určitý převládající model racionality, který formováním výrazně působí na lidské vědění.*“³⁰ V průběhu historie jsme svědky nejrůznějších forem tělesných trestů v podobě například galejí či mučení. Během 18. století však nastala změna cíle a došlo k přeuspořádání ekonomie trestání. Nešlo jen o trpící tělo jako objekt vynuceného pokání, ale účelem celého trestání byla naopak náprava duše.

Instituce vězení vznikla z potřeby nalézt fungující strategii k ochraně společnosti před nežádoucími prvky, které ohrožují její samotný chod. Dřívější společnost byla

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 6-8.

²⁹ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení.* s. 49.

³⁰ KRÁMSKÝ, D. *O povaze humanitních věd: k etickým a metodologickým východiskům humanitně vědního poznávání.* s. 38-39.

chráněna tradiční morálkou, kde fungoval abstraktní zákon, a pokud se někdo prohřešil vůči společnosti, tak byl jedinec ze společnosti vyhoštěn. Dnes tradiční morálka, stejně jako tradiční společnost, neexistuje. Pokud někdo poruší řád, jedná proti právu a zákonu, dostává se do vězení, kde jsou mu znovu připomínány principy disciplíny a života ve společnosti. Otázkou, jak zacházet s vězňými a otázkami trestu, který je jim uložen, se zabývá věda penologie, jež je chápána buď jako samostatná vědní disciplína, anebo jako součást oboru kriminologie.³¹

Dle platného a účinného trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. ve svých §37 a §38 upravuje zásady pro ukládání trestních sankcí. Za trestné činy nelze uložit kruté a nepřiměřené tresty, díky nimž by docházelo k ponížení lidské důstojnosti. Při ukládání druhu a výše trestu je důležité přihlídnout k povaze a závažnosti trestného činu a také k poměrům pachatele, čímž jsou myšleny osobní, rodinné a majetkové poměry pachatele. Při ukládání trestu by měl soud přihlížet také k zájmu poškozených. Musí být vyrovnány obě strany stejně tak, aby nebyla vždy jedna strana více znevýhodněna.

Díky těmto výše specifikovaným pojmům se lépe můžeme orientovat v problematice, kterou se právě tato diplomová práce zabývá. Jsou to pojmy, jež celou práci vymezují, a hlavně vystihují. Myslím si, že jejich vysvětlení je na začátek práce vhodné, jelikož dokáže čtenáři napovědět a provázet ho celým samotným textem.

³¹ SOCHŮREK, J. Úvod do penologie. s. 14-15.

2 Úvod do filosofie výchovy

Tato problematika představuje specifickou oblast zájmu nejen samotné pedagogiky a samotné filosofie, ale také filosofie výchovy, kterou s jistým zjednodušením lze považovat za pomezí obor mezi oběma disciplínami.

Autorky Vališová, Kasíková a kol. konstatují, že filosofie „se vždy rozvíjela jako kultivované tázání po předpokladech veškeré lidské zkušenosti. Tím přispívá k analýze našeho vědění, ale i k rozkladu mnoha mýtů a iluzí, které si lidstvo na své cestě za poznáním světa utvořilo; do utváření filosofického postoje ke světu patří i kritická reflexe veškerého vědění. Filosofie se tak často zabývá vyjasňováním skrytých základů, z nichž vyrostly v průběhu věků ty, či ony koncepte včetně vědeckých; v tomto smyslu se s ní také setkáváme ve filosofii výchovy.“³²

Velmi problematické je samotné vymezení termínu filosofie výchovy. Je zde několik autorů, kteří se o toto vymezení pokusili. Když bych uvedla autora Fundu, jeho vymezení dané problematiky je následovné: „výchovou není jen určitý typ filosofie, určitá filosofická koncepte, výchovou je každá filosofie – když je to filosofie, totiž tázání po tom, co to je, jak to je, či případně proč to tak je. Výchovou jsou tedy i značně protichůdné filosofické koncepty. Výchovou je i filosofie v dialogu, či polemice odlišných filosofických přístupů a konceptů. Výchovou je zápas filosofie o sebe samu.“ Právě tento citovaný autor je přesvědčen, že není zapotřebí specificky hovořit o filosofii výchovy, jelikož zastává názor, že výchovou je celá samostatná filosofie.³³

Autorka Vaňková, která se rovněž snaží vymezit pojetí filosofie jakožto výchovy, uvádí, že právě filosofie výchovy by měla být především filosoficky založenou půdou pro dialog lidí z různých oborů, pro lidi mnoha perspektiv, generací a společenských rolí. Filosofie výchovy by se měla vztahovat ke společně sdílenému světu.³⁴

Dle Strouhala slovo vychovávat znamená pracovat s ideou lidství neboli filosofovat. Tímto poznáním se dle autora obracíme na Platóna, který ve své době formuloval východisko, že právě k poznání dobrého života se nemůžeme dobrat pouhou sofistickou. Dobereme se jedině prostřednictvím filosofování, které poté, co si jej osvojíme a co dojdeme k určitým závěrům, bude završeno na základě závěrů odpovídajících výchově. Strouhal uvádí ve svém kontextu teorie výchovy fakt, že výchova se nachází na pomezí filosofie a vědy. Teorie výchovy je totiž podle něj neoddělitelně spjata s filosofickou

³² VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kol. Pedagogika pro učitele, s. 64.

³³ FUNDA, A. O. Když se rákos chvěje nad hladinou. Fragmenty – texty, s. 59.

³⁴ VAŇKOVÁ, I. Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět, s. 92.

reflexí cílů výchovy, v důsledku čehož vystupuje do popředí závislost teorie výchovy na více či méně reflektovaném obrazu člověka a světa, na určité koncepci našeho vztahu k bytí a ke smyslu.³⁵

Filosofie výchovy má samozřejmě vztah i s dalšími vědními obory, ale hlavním oborem je pedagogika. Podle Čábalové je tento vztah dán primárně skutečností, že všechny základní otázky pedagogiky se po dlouhá staletí řešily ve spojení s jinými vědními obory, samozřejmě především v rámci filosofie. V současné době se v rámci filosofie (a zejména v rámci filosofie výchovy) řeší řada vzájemně souvisejících otázek, jejichž zodpovězení je zásadní při řešení pedagogických otázek. Jedná se například o otázky spojené s postavením člověka v současné společnosti i ve světě, dále otázky spojené s pojetím humanismu, s pojetím práce a člověka, otázky vzájemného vztahu přírody a lidské společnosti či pochopení vztahu člověka k sobě samotnému a hledání sebe sama.³⁶

Problematiku vztahu filosofie a výchovy ve své práci rozebírá i Bendl a kolektiv. Dle tohoto autora je filosofické tázání a výchovné působení propojeno už napříč dějinami. Dlouhou historii tyto koncepty jdou společně ruku v ruce. Je tomu tak díky důvodu, že prostřednictvím výchovy obvykle usilujeme o dosažení určitého ideálu či smyslu, a zároveň i z toho důvodu, že právě filosofie vždy alespoň určitým způsobem aspirovala na ovlivňování nejen myšlenkové atmosféry ve společnosti, ale také na průběh reálného života. Kdyby se pedagogika zřekla svých filosofických otázek a otázek po smyslu, tak by z ní pravděpodobně zůstalo pouze drilování nebo zacházení s předměty. Fakt, že filosofie a výchova, či právě samotná pedagogika, spolu souvisejí, dokazuje podle Bendla a kol. i ta skutečnost, že nelze vytvořit žádnou výchovně vzdělávací koncepci, která by postrádala určité filosofické aspekty. Filosofické otázky se podle zmíněného autorského kolektivu skrývají například v kategorii cílů, tak i představ o člověku, o žákovi, o hodnocení a hodnotách.³⁷

Jednu ze zásadních možností filosofie výchovy dle autora Zichy jistě představuje její schopnost podněcovat filosofické tázání v oblasti výchovy, a ovšem i vzdělání. Mělo by se jednat o takové myšlení, které člověku umožní vychovávat, vzdělávat se, a hlavně žít z vlastní zkušenosti se světem a svobodou. Filosofii výchovy bychom se měli zabývat,

³⁵ STROUHAL, M. Teorie výchovy: K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny, s. 75 – 77.

³⁶ ČÁBALOVÁ, D. Pedagogika, s. 13 – 14.

³⁷ BENDL, S. a kol. Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru, s. 64 – 65.

abychom se stávali stále pozornějšími, citlivějšími k naší existenci, také k tomu, jak sami sobě, světu a svému místu rozumíme, či nerozumíme. Filosofie výchovy by měla naučit každého z nás přijímat odpovědnost za výchovu, za svět a za naplňování času, který nám byl dán, přičemž toto naplňování by se mělo dít na základě vlastního svědomí. Zmíněnému autorovi se jeví pravděpodobné, že bez takového tázání nenalezne člověk úctu ani ke světu, k druhým lidem, ani sám k sobě. Je tedy patrné, že filosofie výchovy by podle Zichy měla směřovat k filosofickému vychovávání.³⁸

2.1 Filosofie výchovy

Filosofie výchovy je popisována jako vědní disciplína, která se nachází uprostřed mezi filosofií a pedagogikou. Proto je filosofie procesem výchovy a z pohledu pedagogiky je to vědecká teorie. Tato disciplína by měla hledat odpovědi na otázky, jak vznikl svět, jak vznikl život, jaký je jeho smysl a jaké je poslání člověka, dále jak mají lidé žít v zájmu perspektiv lidstva a štěstí všech kultur a civilizací. Východiskem pro filosofii výchovy je filosofický obraz světa, spojený s reálnými úvahami o významu člověka v něm.³⁹

Abychom mohli výchovu chápat z filosofického pohledu, je v první řadě nezbytné brát v potaz morální cíle výchovy a také prostředky k jejich dosažení. Dále bychom měli vycházet ze základních hodnot, norem či morálních principů. Cíle výchovy by měly záviset na celkovém smýšlení o smyslu života a také na celkovém názoru na hodnoty.⁴⁰

Vymezení filosofie výchovy není zcela jednoznačné a mnoho autorů se pokouší o jeho vymezení. Palouš se snaží tuto disciplínu pojmenovávat jako komplexní nazírání na svět výchovy, který souvisí s vychovatelností člověka a rozvoje jeho životního smyslu.⁴¹ Můžeme uvést pro srovnání i autora Bertranda hovořícího o filosofii výchovy jako o etických otázkách výchovy a také o stanoviskách k lidskému životu a světu hodnot, které člověku pak určují normativní strukturu pro pojetí cílů a také povahy výchovy.⁴² Je tedy patrné, že názory autorů se v těchto otázkách často rozcházejí. Palouš rozumí výchovu jako životní smysl člověka, oproti tomu Bertrand nahlíží na výchovu pouze jako na normativní etiku, jenž zkoumá obecné zásady, principy a normy morálního jednání.

Když bychom se podívali na vymezení moderní filosofie výchovy, tak tato filosofie se primárně nezabývá cíli a metodami výchovy, ale zkoumá především výchovu

³⁸ ZICHA, Z. Vybrané otázky filosofie výchovy, s. 15.

³⁹ DANEK, J. Úvod do filosofie výchovy, s. 7-9.

⁴⁰ BREZINKA, W. Východiska k poznání výchovy, s. 19.

⁴¹ PALOUŠ, R. K filosofii výchovy, s. 7-8.

⁴² Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. Pedagogický slovník, s. 65.

samotnou, fenomén výchovy, který v sobě skrývá tato dilemata: „*Je to zdánlivá samozřejmost, zakrývající duchovní a emocionální napětí výchovného vztahu; objektivní požadavky výchovy a subjektivní předpoklady a podmínky (tedy schopnost nebo ochota vychovávaných a vychovávajících těmto požadavkům dostát); rozporuplná povaha pedagogické skutečnosti jakožto akceptace daného a současně požadovaná otevřenost vůči světu, jiným lidem, novým hodnotám.*“⁴³

Když bychom srovnali další autory, tak například Pešková vnímá filosofii výchovy jako půdu pro vzájemné střetávání a dorozumívání se lidí a jejich činností. Orientace je směřována na rozvoj vzájemné spolupráce mezi lidmi, kdy prostřednictvím výchovy dochází k socializaci každého jedince a k poznávání významu a pozice jednoho člověka pro druhého, a to v konkrétních podmínkách společnosti. Filosofii výchovy vysvětluje autorka také jako přístupy, které řeší všeobecné otázky a podmínky významu a rozvoje člověka ve světě.⁴⁴

2.2 Antická filosofie výchovy

Pojem výchova je v současné době spojován s výchovou dětí, mládeže, dospělých a starých. Nicméně výchovou se zabývali již v antickém Řecku, kdy se středem smýšlení stává právě člověk a jeho život. Antická filosofie je klíčová, moderní filosofické směry z ní často vychází. Tyto skutečnosti se snaží přiblížit současný filosof Jan Patočka, který označuje antickou filosofii za výchovné hnutí, to je nazýváno jako sofistické hnutí, přičemž sofisté byli filosofové, kteří se zabývali právě lidskými problémy a měli za cíl učit je.⁴⁵

Platón, žák Sokrata, který se odvolával na tezi, že výchova a vzdělávání jsou celoživotním procesem, navázal na tuto myšlenku. Nejprve zde zařadíme pojem, jako je *dobrost* neboli *areté*, což souvisí s teorií výchovy. Tato dobrost je Platónem chápána jako mravní cnost a zdatnost, která je dle jeho názoru pro člověka žádoucí. Platón poukazuje ve své filosofii na fakt, že nikdo není úmyslně špatným člověkem. Špatnost člověka bývá přisuzována špatné výchově, špatnému tělu, což je například psychické onemocnění. Pokud je někdo špatný a společnost ho vnímá jako zlého člověka, je takový dle Platóna proti své vůli a na vině stojí jeho rodiče a vychovatel. Aby byl člověk dobrý, je potřeba výchova, a právě významným cílem Platónovy výchovy je dovést každého člověka

⁴³ PELCOVÁ, N.; SEMRÁDOVÁ, I. Fenomén výchovy a etika učitelského povolání, s. 18.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 19.

⁴⁵ PATOČKA, J. Péče o duši I., s. 381-382.

k mravní dokonalosti. Každý člověk by měl mít čtyři základní ctnosti, což je moudrost, rozvážnost, statečnost a spravedlnost. Díky těmto ctnostem neboli hodnotám může být člověk dobrý.⁴⁶

Vyvstává zde otázka ze základu mé diplomové práce, jak je to tedy s lidmi, kteří jsou odsouzení a jsou ve výkonu trestu odnětí svobody. Kde se stala z filosofického hlediska chyba, proč člověk není dobrý a nemá základní ctnosti. Řekla bych, že tyto ctnosti jsou v každém z nás a provází náš život, ale jsou určité situace, které nás nutí jednat jinak. Jednat proti svým ctnostem a proti své vlastní vůli. Na základě těchto úvah bychom se mohli obrátit na etický směr utilitarismus, který říká: „základ mravnosti je „užitečnost“ či „princip největšího štěstí“, má za to, že skutky jsou správné, nakolik přispívají ke štěstí, a jsou špatné, nakolik přispívají k opaku štěstí.“⁴⁷ Ovšem proti tomuto tvrzení a v souladu s vězeňskou problematikou bychom mohli využít tvrzení deontologické etiky, která je směrem normativní filosofické etiky, a právě deontologická etika soudí, že se člověk má rozhodovat a jednat dle svých pevných zásad a povinností, v protikladu k utilitarismu, který správnost a nesprávnost jednání odvozuje z jeho důsledku.⁴⁸

Když bychom se podívali na pojetí výchovy dle Aristotela, on sám navázal na myšlenky Platóna. Ve svých spisech popisuje výchovu od narození dítěte. Sám Aristoteles je zastáncem společné a veřejné výchovy pro všechny. Výchova musí být pro všechny stejná, přičemž péče o ni má být společnou pro danou obec, tedy *polis*. Dle Aristotela je nutné znát gramatiku, tělocvik, hudbu a kreslení.⁴⁹ Platónova a Aristotelova pojetí výchovy jsou považována za politická pojetí, a to zejména proto, protože v obou případech je prioritou začlenit člověka do *polis* jakožto do státu, který musí fungovat. Člověk proto z tohoto hlediska není učen tak, aby si osvojoval dovednosti a znalosti pro rozvoj své osobnosti, ale je vychováván za účelem toho, aby se stal dobrým občanem.

2.3 Křesťanský pohled na výchovu

V této krátké kapitole bych ráda přiblížila úvahy autora Františka kardinála Tomáška. Jeho kniha, která nese název *Pedagogika*, se na úvod vyjadřuje k výchově takto: „Říká se, že výchova člověka je druhým zrozením. Výchova proto vždy byla a bude nejdůležitější a nejodpovědnější záležitostí, které se musíme s ohledem na dorůstající generaci věnovat co nejsvědomitěji. Tuto odpovědnost pociťujeme všichni. Zejména si mají být plně vědomi

⁴⁶ PLATON, *Zákony*, s. 43.

⁴⁷ MILL J. S., *Utilitarismus*, s. 42.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 43-45.

⁴⁹ ARISTOTELES, *Politika*, s. 285-305.

*této nesmírné odpovědnosti otec a matka, neméně však i ostatní vychovatelé. Nechceme pochybovat, že chtějí tuto práci konat co nejlépe, vždyť svěření jim hoši a dívky tak důvěřivě otvírají svá srdce... Co bude do nich zaseto, to vzejde a také se bude sklízet...*⁵⁰

Autor tedy uvádí, že člověk přichází na svět jako bezmocná bytost, která velmi dlouho potřebuje pomoc druhých. Pečovat je nutné o stránku dítěte jak fyzickou, tak duševní. Tomášek chápe výchovu jako působení vychovatele či pedagoga do nitra dítěte tak, aby v něm byla vyvolána odezva jeho přirozených vloh a schopností, které se mají rozvíjet tak, aby mu dopomohly k dosažení životního cíle. Tudíž péči o dítě náleží pojem výchova. Úplná výchova však nemůže v křesťanském pojetí končit u rozvinutí přirozených vloh člověka, je zde zapotřebí myslet na cíl nadpřirozený, a to na cíl blaženého nazírání na Boha po celou věčnost. Je nutné zdůraznit, že rozvíjení pouze vrozených vloh jedince není dle autora Tomáška výchovou. Jedince je nutné povznést na úroveň nadpřirozena, a tomu by se dle tvrzení mělo věnovat více pozornosti při výchově.⁵¹

Hovoříme tedy o tom, že člověka je nutné povznést na úroveň nadpřirozena, a také o povznesení nového člověka tedy Božího dítěte. Je zde nový jev, a to křesťanská výchova. Cílem této výchovy je vychovat člověka jakožto mravní bytost, což je přirozený cíl každé výchovy, v níž je správnost jeho jednání rozpoznávána svědomím. Cílem je vychovat člověka křesťanského, a to tak, aby byly rozvinuty jeho nadpřirozené vlohy, tedy ctnosti božské, vrozené ctnosti mravní a dar Ducha svatého. Rozvinutí všech těchto ctností křesťan dosahuje ideálu osobnosti křesťanské. Východiskem křesťanské výchovy je Ježíš Kristus, je důležité, aby vychovávaný i vychovatel měl specifický vztah ke Kristu, jenž má být prostředníkem výchovy.⁵²

⁵⁰ TOMÁŠEK, F. Pedagogika – Úvod do pedagogické praxe pro vychovatele a rodiče, s. 7.

⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 7-11.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 11-16

3 Volný čas

Volný čas je jednou z oblastí lidského života, který je vzhledem k ekonomickému rozvoji společnosti a historicky se zvyšující životní úrovni stále více zmiňován v životě moderního člověka. Proto se volný čas stává oblastí zájmu sociálních věd. Poznatky o jeho funkcích, využívání, prožívání a potenciálu rozvoje lidské bytosti jsou součástí zájmu vědních oborů, jako je například pedagogika, psychologie, sociologie nebo třeba teologie a filosofie. Volný čas se tak stává významným sociálním fenoménem.⁵³

Dle Hofbauera se oblast volného času stále vyvíjí, čímž sice rozšiřuje svoje možnosti a význam v životě i výchově člověka, ale zároveň přináší řadu problémů, které se ve volném čase mohou vyskytovat. Může se jednat například o sociálně-patologické jevy, které mohou volný čas třeba mládeže doprovázet. Proto problematika volného času má široký zájem ze strany ostatních vědních oborů.

3.1 Teoretické vymezení pojmu volný čas

Základní vymezení je nutné definovat na základě pojmu čas. Tomu se věnují filosofové již od starověku a díky tomu má různá filosofická vymezení. Můžeme se setkávat s jeho pojetím od objektivně měřitelné veličiny až po subjektivně vnímanou postojovou záležitost každého z nás. Pokud se odkážeme na myšlenky patristického filosofa Aurelia Augustina, tak můžeme souhlasit s jeho myšlenkou, kdy víme, co je čas, ale když se nás na něj někdo zeptá, neumíme tento pojem vysvětlit.⁵⁴

Vnímat čas můžeme také lineárně jako určitou neopakovatelnou jednotku a základní dimenzi, zdroj jistoty a šancí lidského života. „*Časové vymezení života člověka předpokládá a vyžaduje, aby člověk usiloval o to čas svého života zhodnocovat co nejlépe, a v tomto směru by měl člověk jednat aktivně.*“⁵⁵

Autorka Svobodová při filosofickém uvažování zmiňuje, že volný čas je vždy součástí času našeho života a nelze si ho představit mimo čas našeho lidského bytí. Svoje myšlenky podtrhuje na vlastnosti času, jako je plynutí či ubíhání. Je také důležité dle Svobodové pohlížet na antickou podobu pojetí času. Pojetí času dle antiky je

⁵³ Srov. KNOTOVÁ, D. Pedagogické dimenze volného času. Brno: Paido, 2011, s. 7-9.

⁵⁴ Srov. SVOBODOVÁ, Z. Člověk a čas. In KAPLÁNEK, M. Čas volnosti-čas výchovy. Praha: Portál, 2012, s. 15-22.

⁵⁵ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, 2011, s. 10.

charakterizováno termínem *chronos* pro čas měřitelný, a čas *kairos* pro čas příhodný neboli vzácný, který je pro člověka jedinečnou příležitostí pro hodnotné naplnění.⁵⁶

Volný čas je moderním pojmem, který je mnoha autory definován odlišným způsobem z hlediska pojetí. Můžeme se s volným časem setkávat v širším či užším pojetí nebo například v pozitivním a negativním pojetí, ale tento fakt jsem již uvedla výše, tudíž není třeba se opakovat. Z hlediska širokosti pojetí volného času autoři, sociologové a teoretici pedagogiky volného času dělí čas na jednotlivé časové úseky, kdy po spánku můžeme dělit čas na pracovní a volný neboli přesněji *čas vázaný*, který je spojován s uspokojováním biofyzikálních potřeb člověka.⁵⁷ Dále je čas vymezen jako *čas polovolný*, tedy čas pro nezbytné činnosti a následně pak *čas volný = disponibilní čas*.⁵⁸

Dva zcela odlišné přístupy k volnému času vysvětluje ve své publikaci Michal Kaplánek, který rozlišuje mezi kvantitativním negativním vymezením volného času, časem mimopracovním a kvalitativním pozitivním pojetí, jehož základy můžeme spatřit již ve filosofickém myšlení starověku. Ve starověku se doba volna vymezovala jako stav člověka, který není vázán praktickými materiálními podmínkami, je odpoután od nutnosti a má čas, klid ke konání svých zájmů. Tento čas je vysvětlován antickým pojmem *scholé*, se kterým se setkáváme už u autora Aristotela. Právě Aristoteles viděl nutnost práce a volného času, což je patrné z jeho tvrzení o plahočení se člověka z důvodu, aby měl volno.⁵⁹

Pokud bychom se věnovali volnému času z hlediska zahraničních zdrojů, tak zahraniční literatura a autoři mají několik výrazů pro volný čas a jeho vymezení. Výraz *Freizeit* je složen ze slov, *frei* a *zeit*. Tento relativně nový pojem označuje v německy mluvících zemích čas jako volný, svobodný čas. Anglický výraz *leisure* (podobně jako ve francouzštině výraz *loisir*) je historicky starší a původně neoznačoval pouze časový úsek, ale byl propojen s určitou kvalitou označovaného času. Chápání volného času se však v průběhu let spolu se změnami ve společnosti stále častěji mění.⁶⁰

⁵⁶ Srov. SVOBODOVÁ, Z. Člověk a čas. In KAPLÁNEK, M. Čas volnosti-čas výchovy. Praha: Portál, 2012, s. 15-22.

⁵⁷ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, 2011, s. 10.

⁵⁸ Srov. KAPLÁNEK, M. Čas volnosti-čas výchovy. Praha: Portál, 2012, s. 25-26.

⁵⁹ Srov. KAPLÁNEK, M. Čas volnosti-čas výchovy. Praha: Portál, 2012, s. 23-28.

⁶⁰ Srov. KAPLÁNEK, M. Čas volnosti-čas výchovy. Praha: Portál, 2012, s. 26-27.

3.2 Funkce a význam volného času

Volný čas můžeme považovat za součást lidského života už od nepaměti. Na základě historického vývoje vyspělé společnosti se stále zvětšuje prostor pro volný čas v životě člověka. Na základě toho volný čas nabývá významu a zvětšuje se i jeho podíl z hlediska funkce, které naplňuje v lidském životě. Může se tak stávat důležitým faktorem a ukazatelem kvality života daného jedince. Neodmyslitelnou součástí volného času je uspokojování základních lidských potřeb, navazování sociálních kontaktů a s tím spojené utváření mezilidských vztahů, vznik skupin ať už formálních nebo neformálních, tělesný a duševní vývoj jedince či možnost seberealizace.

Rozdělování funkcí volného času je u mnoha autorů specifická. V otázce po funkci volného času je u autorů vliv založený na základě jejich vnímání volného času jako takového. Autor Hofbauer navazuje na J. Dumazediera, když hlavní funkce volného času vidí v odpočinku, zábavě a rozvoji osobnosti. Volný čas by měl člověku přinášet regeneraci fyzických a psychických sil. A zároveň také prostor pro rozvoj svých dovedností a schopností.⁶¹

Autorka Knotová uvádí postřeh, že k funkcím volného času lze přistupovat na základě dvou pohledů, a to rozdělením na funkce významné pro společnost a funkce důležité pro člověka. Ve své publikaci autorka uvádí sedm hlavních funkcí volného času, stejně tak, jak je definoval německý pedagog volného času Horst W. Opaschowski:⁶²

1. *rekreační*, do kterých je zařazen odpočinek, čas k zotavení, relaxaci;
2. *kompenzační*, které zahrnují rozptýlení a zábavu, vyrovnávání toho, co se v životě nedostává nebo co se nedaří;
3. *enkulturační a edukační*, kdy se jedná o aktivity kulturní, příležitost k celoživotnímu učení a vzdělávání;
4. *kontemplační*, které jsou zaměřené na duchovní rozměr činností a hledání smyslu života;
5. *komunikační*, kdy se jedná o podporu sociálních kontaktů;
6. *participační*, tedy občanské a spolkové aktivity,
7. *konzumní*, což znamená spotřeba materiálních statků.

⁶¹ Srov. HOFBAUER, B. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004, s. 13-14.

⁶² KNOTOVÁ, D. Pedagogické dimenze volného času. Brno: Paido, 2011, s. 33.

4 Pasivita a aktivita ve výchově

V souvislosti s výše uvedenou kapitolou zabývající se volným časem a funkcí volného času můžeme na volný čas pohlížet z hlediska aktivity a pasivity. Když se zaměříme na aktivní chápání volného času je jasné, že si představíme pod pojmem aktivní nějakou aktivitu, kterou během volného času vykonáváme. Pokud se ptáme po významu pasivního volného času, může zde vznikat značný rozdíl v chápání pasivity jako takové.

Pasivního člověka si můžeme představit jako člověka, který „nic nedělá“ a jeho náplní volného času může být například zahálka. Ovšem z druhé strany se můžeme na pasivitu dívat jako na možnost člověka přijímat určité skutečnosti na základě poslechu hudby, četby či zaměření se člověka jako sama sebe. Pohled do svého nitra až přesah sama sebe, který je označován jako transcendence. Můžeme se zamyslet každý sám, co pro nás pasivní či aktivní výchova ve volném čase znamená. Já sama zde uvedu několik souvislostí, jak tato výchova může být vnímána.

„Pokud volný čas separujeme od bohoslužby, stane se lopotným.“ V takovém volném čase, který nerespektuje Boha, docházíme k tomu, co Aquinský nazýval *acedia* – zahálka. *„V takovém neoprávdovém volném čase se totiž nudíme a snažíme se „zabavit“, a to je velice náročné. Ztratili jsme totiž spirituální náboj naší osobnosti, který uskutečňoval náš volný čas. Ten náboj, který nám ukazoval cestu k Bohu. Nelze, aby volný čas existoval sám pro sebe. Bez Boha není: Byl by cestou, bez cíle.“* Autor Pieper zde vlastně ukazuje, že člověk se stává opravdovým člověkem pouze, pokud se tváří obrátit k Bohu. Tak může člověk najít své člověčenství skrze Boha.⁶³

Z výše uvedených myšlenek autora je zřejmé, že se stále více autorů zabývá volným časem a jeho smysluplným trávením. Zde se právě můžeme odvolávat na pasivitu a aktivitu ve výchově. Aktivita jako aktivní trávení a pasivita jako kontemplace, nebo zahálka? Pasivita ve výchově má ale úplně jiný význam. Na základě těchto poznatků můžeme vycházet z pojmů, jako je *vita activa*, tedy život činný, nebo *vita contemplativa*, tedy život kontemplativní.

4.1 Vita activa versus vita contemplativa

Výraz *vita activa* (tj. život činný) označuje tři základní aktivity činného života: práce, zhotovování a jednání. *„Tyto tři aktivity definují podle Hannah Arendtové lidskou*

⁶³ PIEPER, Leisure the Basis of Culture, s. 50-57.

podmíněnost a korespondují se základními podmínkami, za kterých je člověku dán život na zemi – život, světskost a pluralita.“⁶⁴

Práce je činnost, která je důležitá pro udržování biologického života, pomáhá totiž člověku zajišťovat obživu a uspokojovat jeho životní potřeby. Práce je vázaná na podmínkou života samotného. Druhou základní činností je zhotovování, díky kterému člověk zřizuje umělý svět věcí odporující přírodě a proti své přirozené pomíjivosti klade tvar a stálost. Umělý svět věcí je domovem pro člověka, protože člověk se zhotovováním snaží vymanit ze své nestálosti. Zhotovuje umělé věci, které přetrvávají i po jeho smrti, a tím se přibližuje k nesmrtelnosti. Mezi základní podmínky zhotovování patří světskost neboli odkázanost lidské existence na předmětnost a objektivitu.⁶⁵

Poslední činnost se od těch dvou výše uvedených liší, jelikož jednání je činnost, jež se musí odehrávat mezi lidmi navzájem. Tudíž mezi základní podmínku jednání patří pluralita lidských bytostí. A všechny tyto činnosti společně tvoří lidskou podmíněnost. Tou nejobecnější a primární podmíněností je natalita a mortalita lidského života, tedy fakt, že člověk na svět přichází narozením a opouští jej smrtí.⁶⁶

Pojem *vita activa* má dlouhou historii, dle autorky Hannah Arendt je tento pojem stejně starý jako samotná tradice politického myšlení, kdy kořeny politického myšlení sahají až do dob antiky, k samotnému Sokratovi.⁶⁷

Právě tato doba položila základní kameny západní filosofii, ale také politice. Poprvé se pojem *vita activa* objevil až ve středověku jako latinský překlad aristotelovského *bios politikos* (život politický). Pojmy se od sebe významově lišily, Aristotelův *bios politikos* obsahuje pouze politickou oblast a jednání, zatímco *vita activa* obsahuje jednání, práci a zhotovování. Pro Arendtovou je právě práce elementární činnost „*zajišťující základní látkovou výměnu mezi člověkem a přírodou.*“⁶⁸

Aristoteles rozlišoval tři způsoby života, kdy je to život požívačný, život politický a život rozjímavý. Během středověku se z tří Aristotelových způsobů života zdůrazňoval zejména jeden, a to *vita contemplativa*. Kontemplativní život je jakýmsi „čistým“ klidem, v němž se člověk zdržuje všech činností. Aristotelés se domníval, že kontemplativní život by měl vrcholit v absolutním klidu. Oproti tomu *vita activa* neboli život činný by měl být

⁶⁴ ARENDTOVÁ, H. *Vita activa, neboli O činném životě*, s. 15.

⁶⁵ ARENDTOVÁ, H. *Vita activa, neboli O činném životě*, s. 15.

⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 15-16.

⁶⁷ Jedná se o proces z roku 399 př. n. l. Sokrates byl obviněn z toho, že kazí mládež a nevěří v bohy, ve které věří obec. Jeho řeč a obhajobu sepsal Platón v díle *Obrana Sókratova*.

⁶⁸ BEDNÁŘ, M. (1996): Hannah Arendtová a současný význam jejího myšlení, In. ŽEGKLITZ, J. *Velké postavy politické filosofie*, Občanský institut, s. 175.

oblastí neklidu, který doprovází každou činnost. Byla zavedena hierarchie mezi *vita activa* a *vita contemplativa*, ve které byl kontemplativní život nadřazený a mnohem důležitější.⁶⁹

Proti tomu vystupuje Hannah Arendtová a tvrdí, že *vita activa* a činnosti v ní zahrnuté nelze redukovat na nějaký stále stejný základní zájem, o nějž člověku vůbec běží, a dále, že tyto činnosti nejsou nadřazené ani podřazené základním zájmům, o které jde ve *vita contemplativa*. *Vita activa* si tedy svůj význam získala z pojmu *vita contemplativa* a za zrod pojmu *vita activa* lze považovat ty, kteří se věnovali kontemplativnímu životu.⁷⁰

Dle Arendtové je výraz *vita activa* vyjádřen jako nesouhlas se západní filozofickou a teologickou tradicí od Platóna po myslitele středověku, která dala přednost kontemplativnímu životu nad aktivním životem na základě očištění duše a její osvobozující vzestup dosáhne rozjímání o myšlenkách, což ve svatém Augustinu znamenalo asketické povznesení k Bohu, které spočívá v osvobození se od hmoty, abychom viděli, co to ve skutečnosti je. Autorka Arendtová poukazuje na nesmírnou váhu kontempace, kdy vzniklo rozlišení *vita activa* a *vita contemplativa* založené na přesvědčení, že práce žádného člověka nemůže překonat velikost a nádheru fyzického vesmíru, protože je vnímána pouze v klidu.⁷¹

4.2 Vita contemplativa

Slovo „rozjímání“ vycházející z chápání pojmu *vita contemplativa* dnes často používáme k pojmenování jakéhokoli druhu hlubokého myšlení. Starověké kořeny tohoto slova však mají specifický význam, na který se dnes do značné míry zapomíná. Starověký smysl pro „kontemplaci“ (latinsky *contemplatio*) jmenuje určitý druh kognitivní činnosti, již je třeba odlišit od kriticko-analytického uvažování, které je základem moderního vzdělávacího úsilí.⁷²

„Rozjímání“ označuje přímou, nebo nepřímou formu poznání; to znamená, že se nejedná o odloučení poznávaného od poznávajícího, ale spíše o spojení či propojení, navázání (religion) poznávajícího s tím, co poznává, co se mu v kontemplaci, nahlížení ukazuje. Ne skrze vzájemný rozdíl, ale smyslem, orientací či cílem intelektu diskurzivitu poměru, ale v bezprostředním obavách intelektu je láskyplný pohled kontempace

⁶⁹ ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. Kniha první

⁷⁰ ARENTOVÁ, H. *Vita activa, neboli O činném životě*, s. 27.

⁷¹ GÓMEZ, Leticia Heras; GÓMEZ, Claudia Abigail Morales. Un recorrido en el pensamiento de Hannah Arendt: de la *vita contemplativa* a la *vita activa*. *Revista Diacrítica*, 2013, 27.2: 225-245.

⁷² Steel, Sean. (2012). Recovering Ancient and Medieval Contemplative Taxonomies as an Alternative to Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. *Paideusis*. 20. 46-56. 10.7202/1071830ar.

sjednotit kontemplanční s tím, co nahlíží v teorii. Zatímco při diskurzivním, subjekt-objektovém myšlení je ratio aktivní, při díle, naopak při kontemplativním, nediskurzivním myšlení jde o pasivní, přijímající, nahlížení intelektu, kde neběží o uchopení, o úsilí něčeho dosáhnout, něco prozkoumat, ale spíše o to nechat se „uchopit“, proměnit, oslovit tím, co se v kontemplaci ukazuje.⁷³ Sean Steel vyzdvihuje ve svých knihách a odborných článcích potřebu proměny procesu vzdělávání tak, aby výuka byla chápána jako způsob skutečně lidského života, aby výuka byla jak aktivním, tak kontemplativním procesem.

V současné době je slovo kontempace používáno k pojmenování jakéhokoli druhu hlubokého myšlení. Pojem kontempace má starověké kořeny, kontempace neboli *kontemplatio* nebo *theorie* pojmenovává druh kognitivní činnosti; prastarý smysl tohoto slova je třeba odlišit od kriticko-analytického uvažování, které je základem našeho moderního vzdělávacího úsilí. Kontemplativní vědění je spojováno s volným časem. Platí zde vztah mezi rozjímáním, volným časem a vzděláváním. Tato úvaha je spojená s pojmem škola, který je odvozen z řečtiny pro slovo volný čas neboli *schole*. Intelekt je spojován s kontemplativním uvažováním a souvisí s naší dokonalostí ve skutečném štěstí, tedy *eudaimonii*.⁷⁴

4.3 Kontemplativní vzdělávání

Aristoteles používá slovo nesmrtelnost k popisu činnosti intelektu ve vztahu k dokonalosti. Význam intelektu a jeho kontemplativní aktivita je vyzdvihována dnes spíše ve prospěch pozornosti k diskurzivním schopnostem.⁷⁵ Na základě této potřeby se pedagogové jako Charles a Patricia Posnettová snaží o začlenění jednoduchých kontemplativních aktivit do prostor základní školy. Toto je myšlenka, která by mohla navazovat i na působení dětí ve volném čase, potažmo v souvislosti s touto prací na volný čas osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Kontemplativní vzdělávání je pojmenováno jako pohyb k opětovné integraci dvou proudů učení v západních vzdělávacích institucích – obzvláště na postsekundární úrovni neboli střední škole, ale také na základních a středních školách. Ambice řídit tuto

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁷⁴ Freeman, Laurence. (July 2012). A letter from Laurence Freeman. *Meditatio Newsletter: International Edition*, 36(2), s. 5.

⁷⁵ Freeman, Laurence. (July 2012). A letter from Laurence Freeman. *Meditatio Newsletter: International Edition*, 36(2), s. 5.

reintegraci s sebou přináší obtíže, jelikož humanitní metody jsou stále přes více než pět století a všechny pokusy vnést do nich alternativy jsou odmítány.⁷⁶

„To, co by člověk ideálně chtěl, není narůstající akademický zájem o meditaci, ale obnovení tradice, v níž, podle modelu některých východních kultur, meditativní cvičení a další intelektuální aktivity jsou vzájemně podpůrné: situace, kdy osoba, která medituje, nevystupuje z mainstreamu jeho nebo její společnosti, ale je zapojen do něčeho normálního a ničím pozoruhodného, jako být fit.“⁷⁷

Autoři Roeser a Pack vytvořili svoji vlastní definici kontemplativního vzdělávání na podkladě důležitosti vědomí, tedy myšlení. Vyzdvihují „třetí cestu poznání“, která klade pozornost ke dvěma základním typům meditačních cvičení, těmi jsou „uklidňující“ nebo „jednobodové“ meditace (*samatha* či *samadhi*), které budují pozornost, a „dívající se skrz“ nebo „pronikající“ meditace (*vipasana*), v níž mysl pozoruje tok vědomí a učí se základní (neodmyslitelné) nicotnosti (*sunyata*) všech věcí.

Z tohoto pohledu, kontemplativní vzdělávání může být vyjádřeno jako sada pedagogických cvičení vytvořených ke kultivaci vědomého uvědomění si a vůle v etice blízkému kontextu, v němž hodnoty osobnostního růstu, učení se, morálního žití a pečování o ostatní jsou také výchovou.⁷⁸ S kontemplativním vzděláváním si můžeme dle autora spojit právě meditaci, která je velmi propojená se spiritualitou daného člověka. Autor Steel poukazuje na meditaci i z hlediska několika obrazů, kdy můžeme jen běhat a na základě toho medítovat.

4.4 Spiritualita

Každý člověk hledá svůj smysl života. Můžeme ho hledat celý svůj život nebo také o svůj smysl života můžeme přijít. Touha pro štěstí a hledání způsobu, jak překonat bolest a utrpení, jsou společné všem lidem. Štěstí je to, v co každý z nás věří a hledá to, co za štěstí právě on sám považuje. Pokud některý člověk žije ve víře, tak víra je pro něj souhrn poznatků, zkušeností, trpělivosti a vytrvalosti. Víra samotného člověka dovede k povznášení, vědeckým a uměleckým činům. *„Duchovní síla víry značí cestu vzhůru. Opravdová víra není čtení nebo odříkání textů, nýbrž obroda, očista myšlenek, představ, slov i činů. Víra vychází z podstaty dobra, z lásky k bližnímu i k veškeré existenci.“⁷⁹*

⁷⁶ STEEL, SEAN. The Pursuit of Wisdom and Happiness in Education: Historical Sources and Contemplative Practices. s. 235-236.

⁷⁷ STEEL, SEAN. The Pursuit of Wisdom and Happiness in Education: Historical Sources and Contemplative Practices. s. 235.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 235-237.

⁷⁹ MACHOVEC, M. Smysl lidské existence, s. 8-12.

Když se zaměříme přímo na spiritualitu, tak tento pojem se v dnešní době dá chápat z více pohledů. U tohoto tématu můžeme najít desítky definic, které se snaží tento pojem vysvětlit. Pokud se podíváme na rozbor slova spiritualita, zjistíme, že tento výraz pochází z latinského slova *spiritus*, což je překlad z řeckého slova *pneuma* znamenající v doslovném překladu dech či duch. Z těchto dvou slov se vychází ze základu prastaré představy o vdechnutí života. Slovo *spiritus* je odvozeno od slovesa *spirare*, což v překladu znamená dýchat. Tudíž můžeme slovo *spiritualis* překládat jako duchovní.⁸⁰

Dle autora Štampacha je patrné přesvědčení, že to, co člověka činí duchem, tedy spirituální bytostí, je právě „intelekt, svoboda a tvorba“. Znamená to tedy, že člověk může samostatně přemýšlet, dokáže se svobodně rozhodovat a je schopen zakládat nové skutečnosti v jeho vlastním životě.⁸¹

To, jak sám člověk nahlíží na význam slova duch, silně ovlivňuje jeho pohled na spiritualitu jako takovou. Lidského ducha můžeme definovat na základě svých poznatků zcela různě, ale můžeme tvrdit, že na základě poznatků o lidském bytí a duchu vytvoříme vlastní definici, která zní takto: „*spiritualita je oblast lidské činnosti, která souvisí s lidským duchem a jeho bytím.*“

O spiritualitě se můžeme také bavit z jiného pohledu, nejenom z pohledu ducha. Když se zaměříme na člověka, musíme ho pojímat holisticky neboli celostně. Zaměřujeme se na biologickou, sociální, psychologickou a spirituální dimenzi člověka. Spiritualita z tohoto hlediska nemusí být vždy vnímána jako „nehmotná podstata“ člověka. Spíše je z tohoto hlediska spiritualita vnímána jako zvláštní vrstva vnímání a prožívání. Spiritualita se dá chápat jako životní cesta, která pomáhá chápat člověku existenciální otázky, jako je smysl života, jeho konečnost a nekonečnost, ale i možnost komunikovat v interpersonálních vztazích a zároveň komunikovat se sebou samotným. Když bychom toto všechno shrnuli, tak dle pozitivní psychologie je spiritualita to, co nás „*inspiruje, motivuje, energizuje a udává směr našemu životu*“.⁸²

V literatuře se setkáváme s vymezením spirituality jako dvojdimenzionálního pojmu. Na jedné straně je vertikální dimenze, která označuje přímý vztah s transcendentem (Bohem nebo jinou vyšší silou), ve kterou člověk věří. Na druhé straně je spiritualita

⁸⁰ ROULE, T. Úvod do duchovního života, [online]. © 2000-2019 [cit. 2021-02-20].

⁸¹ Srov. KAPLÁNEK, M. MUCHOVÁ, L. KOČEROVÁ, M. Co je mládeži svaté, s. 27.

⁸² KŘIVOHLAVÝ, J. Pozitivní psychologie, s. 176-178.

vyjádřena horizontálně. Hlavní roli v této dimenzi hraje role vztahu jedince k sobě samému, k jiným osobám kolem něho a k prostředí, ve kterém žije.⁸³

Spiritualita může mít i širší významovou rovinu, jež může být nazývána jako univerzální pojetí spirituality. Toto pojetí můžeme charakterizovat jako vnitřní prožitek vztahu k transcendenci. Předmětem transcendence ale v tomto případě nemusí být nutně Bůh, nýbrž třeba rodina, manželství, přátelství, láska a podobně.⁸⁴

„I am not religious but i am spiritual“, nejsem nábožensky založený, ale jsem spirituální.“ Tato věta v kostce vysvětluje chápání spirituality, které je dominantní pro současnou západoevropskou kulturu. Dá se tedy říci, že spiritualita v sobě ojedinělým způsobem propojuje hledání transcendentního, existenciálního a sociálního kontextu života. Rozvoj spirituality představuje snahu o spojení mezi posvátným, existenciálními otázkami a o navázání vztahu s lidmi podobně orientovanými. Proto můžeme spiritualitu vnímat jako součást pasivní a aktivní výchovy ve volném čase i z pohledu vězeňské služby, kde volný čas probíhá na základě pasivity i aktivity.

Pasivita ve výchově může znamenat poznávání či zrání ovšem moje aktivní já v tomto smyslu není aktivní a ustupuje do pozadí. Pokud má člověk náladu, je pozitivní ve svém volném čase, a přitom může být aktivní či pasivní. Aktivitu můžeme zaměňovat za pozitivní volný čas. Jak už výše jsem popsala dle autora Hofbauera který říká: *„pozitivní volný čas je činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení“*. Pozitivní volný čas tedy může být činnost spojená s pasivitou ve smyslu rozjímání, které nám může také přinášet pozitivní zážitky. Když bychom to vztáhli na aktivitu, tak být aktivní ve volném čase znamená být pozitivní a vykonávat určitou činnost. Stejně tak se můžeme opět vrátit k hlavním pojmům, které v této kapitole byly vysvětleny a jsou to pojmy: *„vita activa“* a *„vita contemplativa“*.

⁸³ IVANOVÁ K., ŠPIRUDOVÁ L., KUTNOHORSKÁ J. Multikulturní ošetřovatelství 1., s. 205.

⁸⁴ Srov. REICH, K.H. What characterizes spirituality? A comment on Pargament, Emmons and Crumpler, and Stifoss-Hanse, s. 125-128.

5 Vězeňský systém v České republice

System věznic v České republice se diferencuje na věznice vazební, kam jsou umístovány osoby, které jsou obviněné ze spáchání trestného činu, ale z pohledu trestního zákona na ně nelze hledět jako na osoby vinné, do té doby, dokud nejsou pravomocně odsouzeny. Osoby odsouzené, u kterých se prokázala nějaká vina, nastupují do věznic, kde následně vykonávají svůj trest, v tomto případě trest odnětí svobody.

Od roku 2017 došlo ke změně vnější diferenciaci věznic a v současné době máme pouze dva typy věznic z dříve užívaných čtyř typů. Věznice pro výkon trestu odnětí svobody se rozdělují dle míry zajištění bezpečnosti:

- a. s ostrahou
- b. se zvýšenou ostrahou.⁸⁵

5.1 Výkon vazby

Výkon vazby je v literatuře definován jako dočasné omezení na svobodě a omezení práv jedince. Vazba bývá velmi závažným zásahem do občanských práv člověka. Ovšem výkon vazby je považován za trest, což uvádí i autor Fábry: „výkon vazby není považován za trestní sankci, jde pouze o zabezpečovací opatření“.⁸⁶ Přesto se zde uplatňuje princip presumpce nevinny a na osobu nahlížíme jako na nevinnou, tak se obviněný nachází ve věznici, což má nepochybně dopady na jeho psychické zdraví.⁸⁷

Výkon vazby je upraven dle zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a vyhláškou ministra spravedlnosti č. 280/2017 Sb., kterou vydává řád výkonu vazby. Vazební věznice mají své ředitele, kteří vydávají Vnitřní řád pro obviněné, ve kterém najdou obviněné osoby svá práva a povinnosti. Kdybychom měli vymezit základní práva obviněných osob, tak je zde právo na osmihodinový spánek, právo na stravu třikrát denně, právo na přijímání a odesílání korespondence, právo na vycházku v trvání nejméně jedné hodiny. Obviněný je dále povinen plnit příkazy příslušníků vězeňské služby a chovat se slušně ke všem osobám, se kterými přijde do kontaktu. Odsouzený je též povinen podrobit se osobním prohlídkám nebo prohlídce cely.⁸⁸

Výkon vazby má několik možných útvarů. Obviněný se dostává do výkonu vazby, pokud dochází k obavě, že by mohl uprchnout nebo se například skrývat, a tím se vyhnout

⁸⁵ Zákon č. 58/2017 Sb., trestní zákoník

⁸⁶ FÁBRY, A. Penológia. s. 133.

⁸⁷ RAZSKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. Kapitoly z penologie II. s. 17.

⁸⁸ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

trestnímu stíhání a trestu. Tento typ vazby je nazýván jako „vazba útěková“. Do tohoto typu vazby jsou umisťovány osoby, u kterých nelze hned zjistit totožnost nebo jim hrozí vysoký trest. Dalším typem vazby je „vazba koluzní“, kdy důvodem, proč je obviněný umisťován do výkonu vazby, je obava, že by mohl ovlivňovat dosud nevyslechnuté svědky, a tím ohrozit, mařit trestní vyšetřování. Jako poslední je „vazba předstižná“, kdy se jedná o vazbu, kdy je důvodem umístění obava, že obviněný bude opakovat svou trestnou činnost, pro kterou je stíhán. Nebo dokoná trestný čin, o který se pokusil, či vykoná trestný čin, jenž připravoval nebo kterým vyhrožoval.⁸⁹

Ve vazební věznici se odděleně umisťují:

- a. muži od žen,
- b. dospělí od mladistvých,
- c. obvinění, u kterých je důvodem vazby obava, že budou mařit trestní řízení a obvinění, kteří jsou vedeni ve společném řízení,
- d. obvinění, kteří jsou stíháni kvůli trestnému činu z nedbalosti od obviněných, kteří dříve nebyli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody,
- e. obvinění od pravomocně odsouzených,
- f. obvinění, u kterých je podezření na duševní onemocnění či infekční onemocnění.⁹⁰

Jedním z problémů není jen samotné omezení na svobodě a umístění do vazební věznice, ale dle autora Sochůrka jsou zde další problémy, které jsou pro obviněné rizikem. Jedná se o malé prostory cel, v nichž jsou obvinění ubytováni. Ale i nedostatek pracovního uplatnění pro obviněné.

Obvinění na základě svého trestu tráví čas na svých celách, kdy jedinou z možností, jak trávit svůj volný čas, je komunikace s ostatními. Dle toho můžeme soudit, že dopad na psychiku odsouzeného je velmi zřetelný. Osoba, která je obviněná a nastupuje do vazební věznice, se musí na nové prostředí nejdříve adaptovat, což může být velmi náročná situace narušující sebevědomí a lidskou důstojnost. Každý se s náročnou situací vyrovnává jinak a někteří autoři se k tomu vyjadřují po svém.

Ve vazební věznici nejčastěji dochází ke dvěma reakcím. Jednak se jedná o agresi, která je zaměřena buď vůči okolí, nebo vůči sobě, tedy autoagresi. Tento projev můžeme vnímat jako ventilaci napětí obviněného, nebo se může jednat o zcela záměrné jednání,

⁸⁹ SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie. s. 40-46.

⁹⁰ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

kterým se obviněný pokouší vydírat vězeňský personál. Další reakce na umístění do vazby je únik, kdy se obviněný uzavírá do sebe a svých fantazií.⁹¹

Těmto projevům by bylo dobré předcházet a zaměřit se na psychiku obviněného. Určitě by bylo významné na odsouzené ve výkonu vazby působit prostřednictvím volného času. Volný čas by mohl být tráven aktivně v podobě nějakých vybraných aktivit, nebo pasivně na základě předávání nějakých například užitečných informací. Je to samozřejmě věc názorů, která by mohla a nemusela být nápomocná.

5.2 Výkon trestu odnětí svobody

Pokud je obviněný soudem pravomocně odsouzen za delikventní jednání, je přerážen do věznice pro výkon trestu odnětí svobody. Účelem trestu je hlavně ochrana společnosti před pachatelem kriminální činnosti, ale také snaha o pozitivní změny v jeho chování. Výkon trestu odnětí svobody je upravován dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 279/2017 Sb., kterou vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Věznice pro výkon trestu odnětí svobody se mohou dále diferencovat na dva typy, a to na věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou.

Odsouzení mají omezena některá práva a svobody stejně jako v případě výkonu vazby. Jedná se o právo nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, dále pak svoboda pohybu a pobytu, právo na listovní tajemství a svobodná volba povolání. Mezi práva, která nemají, patří právo na svobodnou volbu poskytovatele zdravotní péče, právo na stávku a podnikání. Povinnosti a práva odsouzených jsou taktéž stejná jako práva a povinnosti obviněných. V souvislosti s uvězněním ztrácí jedinec své zaměstnání, pracovní návyky a dovednosti. Neméně důležitou ztrátou jsou sociální kontakty a vztahy. Bez těchto opor není možné, aby se jedinec navrátil do společnosti bez nějakého postihu a nedošlo k jeho další delikvenci.⁹²

Úkolem vězeňské služby je především působení na tyto aspekty pomocí programu zacházení. Program zacházení je definován „jako veškerá činnost, která je realizována s odsouzenými ve vězeňských zařízeních proto, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody a aby přitom nedošlo ke zhoršení jejich osobnosti, tělesného a duševního stavu.“⁹³

⁹¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. s. 487-490.

⁹² FISHER, S. Etopedie v penitenciární praxi. s. 62-65.

⁹³ RASZKOVÁ T., HOFERKOVÁ S. Kapitoly z penologie II. s. 16.

Program zacházení je tvořen na vstupním oddělení na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku jeho trestu, příčinu trestné činnosti a s přihlédnutím k jeho zájmům. Program má celkem pět složek, mezi které patří:

- Pracovní aktivity,
- Vzdělávací aktivity,
- Speciální výchovné aktivity,
- Zájmové aktivity,
- Oblast utváření vnějších vztahů.⁹⁴

Každý program zacházení obsahuje formulovaný cíl, metody zacházení s odsouzeným, které směřují k dosažení cíle, způsob a četnost hodnocení. Všechny výše uvedené aktivity by měly odsouzenému pomoci k jeho reedukaci a následně po propuštění k lepší resocializaci ve společnosti. Ovšem resocializace mnohdy bývá ohrožena prisonizací, ke které ve věznici často dochází. „*Prisonizace je proces zvýšené adaptace na život ve vězeňských podmínkách. Je to proces, který podstatně snižuje, až anuluje pravděpodobnost znovu přizpůsobení a opětovného začlenění odsouzeného do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.*“⁹⁵

Proces prisonizace má dvě důležité složky, a to institucionalizace, kdy jde především o adaptaci na vězeňské prostředí. A další složka je ideologizace, čímž rozumíme přijetí norem a pravidel, které jsou ve vězeňském prostředí vytvářeny.⁹⁶ A nyní už k samotnému programu zacházení.

⁹⁴ Koncepce vězeňství do roku 2025. In: Vscr.cz [online]. [cit. 2021-01-24]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.

⁹⁵ RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. Kapitoly z penologie II. s. 25.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 25.

6 Program zacházení s odsouzenými

Volný čas ve věznici je velmi složitý, ale na základě jeho složitosti má velmi zásadní účel a tím účelem je získávání návyků k trávení volného času a životního stylu. Náplň programu zacházení je odsouzeným nabídnuta a odsouzený se může rozhodnout, kterých aktivit a činností se chce účastnit v rámci tohoto programu. Za plnění programu mívají odsouzení většinou nějaké benefity.

6.1 Charakteristika programu zacházení

„Zacházení s odsouzenými je veškerá činnost, která je realizována s odsouzenými ve vězeňských zařízeních proto, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody a aby přitom nedošlo ke zhoršení jejich osobnosti, tělesného a duševního stavu.“⁹⁷

Program zacházení se v českém vězeňství začal užívat až po roce 1989. Neznamená to, že se dříve s odsouzenými nepracovalo. Už zákon č. 59 z roku 1965 o výkonu trestu odnětí svobody pracoval s myšlenkou zacházení s odsouzenými. Činnost se nazývala *nápravně výchovná činnost* a jejím klíčovým cílem byla pracovní výchova odsouzených. *„Rozsah pracovní výchovy se neomezoval jen na zařazování odsouzených do společensky prospěšné práce, ale zahrnoval i vytváření podmínek pro získávání či zvyšování pracovní kvalifikace a výchovu k pracovní aktivitě zejména rozvíjením pracovního soutěžení a zlepšovatelského a vynálezeckého hnutí; §25 zákona č. 59/1965 Sb.“⁹⁸*

Program zacházení je právně ošetřen v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a podrobněji je specifikován ve vyhlášce č. 345/1999 Sb. V programu zacházení jsou stanoveny konkrétní činnosti, kterých se odsouzený může nebo musí účastnit. Tyto činnosti jsou uvedeny ve vnitřním řádu každé věznice. Dle §40 odstavce 2 je uvedeno, že k dosažení účelu výkonu trestu věznice stanovuje pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení. Působení má za cíl připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákony po propuštění z výkonu trestu. Při působení na odsouzené se využívají metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků a dopadů trestné činnosti na poškozeného. Program zacházení se nevypracovává pouze v případě, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující tři měsíce.

⁹⁷ RASZKOVÁ T., HOFERKOVÁ S. Kapitoly z penologie II. s. 16.

⁹⁸ KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. s. 124.

Program je pro každého odsouzeného uskutečňován ve spolupráci pedagogů, vychovatelů, psychologů, sociálních pracovníků a lékařů. Jednotlivé programy poté procházejí schvalováním ředitele věznice nebo jeho zástupcem. Věznice stanovuje program zacházení pro každého, a pak se realizuje jako základní forma cílevědomého působení na odsouzeného s ohledem a charakteristiku osobnosti, délku trestu a důvodu trestné činnosti. Cílem každého programu zacházení je dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody příprava na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z věznice. Program obsahuje konkrétně určený cíl působení na odsouzeného, metody počínání s odsouzeným směřující k dosažení cíle, způsob a četnost hodnocení. Pevnou součástí programu je pro pracovníčně zařaditelné také i pracovní terapie. „*Součástí působení na odsouzené se dále staly i metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků a dopadů trestné činnosti na poškozeného. Jedná se o prominutí první restorativní justice i do oblasti výkonu trestu odnětí svobody.*“⁹⁹ Tato restorativní justice užívá práci s trestnou činností odsouzeného, efektivní řešení konfliktu mezi obětí a pachatelem, nápravu způsobené újmy atd.

Můžeme tedy říci, že programy zacházení s odsouzenými jsou velmi důležitým prvkem ve výkonu trestu odnětí svobody. Dělí se na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně-výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Dle vyhlášky 345/1999 Sb., v aktuálním znění, paragraf 36 odstavce 7 je při realizaci programu zacházení věznice povinna využívat širokou škálu forem, metod a prostředků, které vyžadují na odsouzených aktivní přístup a obsahují prvky sebeobsluhy.

Za zcela pravdivé je zde nutné podotknout myšlenku autora Sochůrka: „...*ne každý vězeň je systematického, cílevědomého a motivovaného zacházení schopen např. proto, že trpí poruchou osobnosti, pro nedostatek motivace, neochotě podílet se na svém pozitivním rozvoji vlivem rozvinuté kriminální infekce nebo nedostatku vůle. Výjimkou není ani zatvrzelý, negativistický postoj k výchově, autoritám a vzdělávání, často hluboce fixovaným vlivem negativních zkušeností z dětství.*“¹⁰⁰

Na základě plnění programu zacházení má odsouzený možnost dostat se do vyšší propustné třídy a dále poté do mírnějšího typu věznice a čerpat výhod dané věznice. Vyhodnocení daného programu zacházení se dělá jednou za tři měsíce, kdy se vyhodnocení účastní odsouzený a vychovatel. Vychovatel následně zhodnocuje všechny složky programu zacházení a kontroluje základní údaje (zařazení, přidělené zaměstnání

⁹⁹ KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon, s. 128.

¹⁰⁰ SOCHŮREK, J. Úvod do penologie, s. 17.

atd.). Na základě kontroly se také zjišťuje spokojenost odsouzené s programem zacházení, a pokud je odsouzený nespokojený, dá se program upravit neboli aktualizovat.

6.2 Program zacházení a jeho složky

Program zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody má několik složek. Mezi hlavní složky patří pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně-výchovné aktivity a zájmové aktivity.

Pracovní aktivity jsou takové aktivity, do kterých se řadí zaměstnávání, práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapie vedená zaměstnanci příslušné věznice. Odsouzený, který je pracovně způsobilý a byla mu přidělena práce, je povinen pracovat. Pokud tak neučiní, je mu udělen kázeňský trest a na základě tohoto trestu nemůže vykonávat zájmovou činnost. Vězeň má možnost pracovat buď uvnitř věznici, kdy se jedná většinou o úklid, údržbu či vaření. Tyto aktivity jsou zaměřené tak, aby připravovaly na „život venku“, tudíž mimo věznici. Nebo je možnost pracovat mimo věznici, kdy různé organizace, firmy poskytují pracovní místa pro odsouzené. V případě Věznice Světlá nad Sázavou, na kterou se zaměřuji ve své práci, je to hlavně společnost LION Humpolec, kam jezdí odsouzené za práci. *„Pracovní činnost není nemorální či neetická nebo antihumánní metoda. Pracovní povinnost náleží totiž právě mezi jeden z primárních globálních výchovných prvků odsouzeného, neboť i ve vyspělé společnosti platí zásada: Kdo nechce pracovat, ať nejí, nikoliv tedy kdo nepracuje, ať nejí!“¹⁰¹*

Mezi vzdělávací aktivity řadíme vzdělávání organizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm, dále vzdělávání organizované zaměstnanci výkonu trestu a vzdělávání v korespondenčních kurzech v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol ČR. Hlavním zprostředkovatelem je ve Věznici Světlá nad Sázavou Školské vzdělávací středisko, které nabízí vzdělávání odsouzeným ženám ve výkonu trestu odnětí svobody. Je to možnost, jak si odsouzené ženy mohou doplnit vzdělání nebo nějakou rekvalifikaci či kurz. Není nikde patrné, že toto osvědčení bylo získáno v době výkonu trestu, tudíž zde nemůže být na člověka pohlíženo jinak, protože má stejné vzdělání jako my všichni ostatní. Studium hraje totiž významnou roli při resocializaci vězně.¹⁰²

¹⁰¹ HANUŠ B, Primární základy penologie, s. 40.

¹⁰² Věznice Světlá nad Sázavou: Vzdělávání vězňů [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vzdelavani-veznenych/>

Jako další jsou speciálně-výchovné aktivity, do kterých spadá individuální a skupinová speciálně-pedagogická a psychologická působení ze strany odborných zaměstnanců. Jsou to například terapie, sociálně-právní poradenství nebo aktivity zaměřené na potlačení drogové závislosti, agresivity. Do terapeutických programů se mohou hlásit odsouzené v případě, pokud nechodí do zaměstnání. Tyto aktivity jsou zaváděny především z důvodu zjištění psychopatologických symptomů a návyků na drogy, alkohol či hazardní hry. Do této speciální péče jsou zařazeny i programy, které motivují odsouzené ke změně postojů a stylu myšlení.

Z těchto programů lze vybrat několik, které jsou účinné a ve věznicích používány. Pro účel této práce představím jen „*Program Zastav se, zamysli se a změn se 3Z*“, který byl ve Věznici Světlá nad Sázavou používán, díky recidivě odsouzených žen. Tento program byl vytvořen v Londýně probační a mediační službou. Program je postaven zejména na kognitivních a behaviorálních technikách a je určen především pro recidivisty. Program pomáhá připravit si lepší podmínky pro podmíněčné propuštění nebo přímo pro opuštění životního stylu, svázaného s trestnou činností.¹⁰³

Jako poslední aktivity, které spadají do programu zacházení, jsou zájmové aktivity. Spadají do programu individuální, skupinové zájmové činnosti organizované s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjí vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Tyto aktivity mohou zaštiťovat vychovatelé, vychovatelé – terapeuti, speciální pedagogové, pedagogové volného času a sociální pracovníci. Mezi nejoblíbenější zájmové aktivity patří ovšem pohybové aktivity.

V programech zacházení můžeme najít také specifika, která se právě týkají odsouzených žen. „*Specifika zacházení se ženami vyplývají z podstaty pohlavní diverzity, psychiky a psychosomatického uspořádání. Mají nízký práh emotivní vzrušivosti, jsou náchylnější k patickým afektům i hysteriodním výbuchům. Trpí fixovanými a velmi těžko vyvratitelnými představami o ztrátě dětí během pobytu ve věznici.*“¹⁰⁴ Proto je dobré, aby se na sestavení programu zacházení pro ženy podílel multidisciplinární tým věznice a snažil se eliminovat nežádoucí výše uvedené patologické jevy.

¹⁰³ LAMBERT, Eric G., et al. An Evaluation of CHANGE, a Pilot Prison Cognitive Treatment Program. *Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis*, 2007, 5.1.

¹⁰⁴ SOCHŮREK, J. Úvod do penologie, s. 48.

7 Výkon trestu odnětí svobody u odsouzených žen

Dle Ústavy: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“. Dále zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. o řádu výkonu trestu odnětí svobody. Jsou právě hlavní zdroje nynější kapitoly, která uvádí reálné představení výkonu trestu odnětí svobody a s tím spojený volný čas odsouzených žen.

Výkon trestu odnětí svobody odsouzených je dán zákonem č. 169/1999 Sb. ze dne 30. 6. 1999 o výkonu trestu odnětí svobody. Do výkonu trestu lze přijmout pouze na základě písemného nařízení vydaného soudem. Po nástupu do výkonu trestu je odsouzená seznámena s pravidly, právy a povinnostmi odsouzených žen. Dále je nutnost seznámit odsouzené s vnitřním řádem věznice. „V českých věznicích je vnitřní řád věznic jednotný. Je zpracován pro různé typy věznic a je přizpůsoben i skladbě odsouzených (specifické skupiny odsouzených). Každá věznice si stanovuje časový rozvrh dne a další náležitosti specifické pro danou věznici. Řád rozpracovává detailně pravidla výkonu trestu k zabezpečení pořádku, práva a povinnosti odsouzených, denní rozvrh chodu věznice a jeho způsoby zacházení s odsouzenými. Odsouzení jsou povinni podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který vymezuje druh a obsah činnosti, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné, nebo dobrovolné a jsou uvedeny v programu zacházení jednotlivých odsouzených.“¹⁰⁵

„Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu trestu odnětí svobody provádí pověřený státní zástupce krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se trest vykonává.“¹⁰⁶ Kontrolu provádí i osoby pověřené ministrem spravedlnosti a vězeňská služba.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je v prvé řadě separace nebezpečných jedinců od bezúhonné společnosti, to ale není jediný důvod. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody uvádí: „Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a soustavně ho vychovávat k tomu, aby vedl řádný život občana. Ve výkonu trestu odnětí svobody se musí respektovat přirozená důstojnost lidské

¹⁰⁵ RAZSKOVÁ T., HOFERKOVÁ S. Kapitoly z penologie II., s. 43-44.

¹⁰⁶ Srov. Tamtéž, s. 44.

osobnosti, nesmí být použité kruté nebo důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání.“¹⁰⁷

7.1 Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice Světlá nad Sázavou je výhradně ženskou věznicí a je zařazena do kategorie věznic s ostrahou. Trest zde vykonávají odsouzené ženy v odděleních s ostrahou s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení a v oddělení se zvýšenou ostrahou. Je zde zřízen oddíl pro výkon trestního opatření odnětí svobody pro odsouzené ženy a oddíl pro výkon vazby matek nezletilých dětí do jednoho roku dítěte. Věznice zajišťuje také výkon trestu odnětí svobody specifickým skupinám odsouzených, kteří vyžadují zvláštní přístup. Jedná se o specializované oddíly pro výkon trestu matek nezletilých dětí v oddělení s ostrahou s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení a druhý výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen v oddělení s ostrahou s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení a v oddělení se zvýšenou ostrahou.¹⁰⁸

Stručná historie o věznici vypovídá, že celý areál byl dokončen roku 1987 a do roku 1999 sloužil jako škola v přírodě Školského úřadu Teplice. Z důvodu nedostatku ubytovacích kapacit ve věznicích byl celý areál v roce 2000 převeden do užívání Vězeňské služby ČR. Byla zřízena rekonstrukce a od 6. listopadu 2000 zde byly ubytovány první odsouzené ženy. V současné době je ve věznici 738 odsouzených žen. Pro odsouzené jsou zřizovány programy zacházení, kde mohou ženy uplatnit své přirozené schopnosti a dovednosti. Jedná se například o hudební kroužek, zahradnictví, keramický kroužek, výuka cizích jazyků. V rámci speciálně výchovných aktivit se zde zapojují do péče o odsouzené ženy odborníci, jako je psycholog, speciální pedagog, sociální pracovníci a vychovatelé. Na základě tohoto multidisciplinárního týmu zde probíhá skupinová práce s odsouzenými drogově závislými, s recidivistkami, odsouzenými majícími problémy s komunikací a s agresivními sklony. Cílem multidisciplinárního týmu ve věznici je příprava odsouzených žen na výstup z VTOS a je soustředěna do výstupních oddílů. Hlavním smyslem je příprava odsouzených na

¹⁰⁷ *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody.* In: . 1999. Dostupné také z: https://www.fulsoft.cz/33/169-1999-sb-zakon-o-vykonu-trestu-odneti-svobody-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu-ve-zneni-ucinnem-k-1-10-2020-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_-jrpTl6kU25Nf6z4ysi3Ai-EKGgCD-vMUnwPlw/

¹⁰⁸ *Věznice Světlá nad Sázavou* [online]. [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/>

občanský život, tedy na osvojení si sebeobslužných činností, doplnění si vzhledu do sociálně-právních skutečností a rozvoj širšího společenského rozhledu.¹⁰⁹

Dalším důležitým orgánem je zde vzdělávání odsouzených ve školském vzdělávacím středisku. Toto středisko nabízí ženám vzdělávání jak ve všeobecném vzdělávání, tak v praktických kurzech. Na této činnosti participují místní a blízké školy i odborníci z praxe. Je zde také možnost profesní přípravy vybraných učebních oborů pro odsouzené, které jsou ukončeny závěrečnou zkouškou. Mezi další aktivity věznice patří zaměstnávání odsouzených ve vnitřních prostorách věznice, jako je kuchyň, úklid, údržba, ale také u soukromých subjektů. Zaměstnanost se vždy odvíjí od množství zakázek u soukromých firem.¹¹⁰

7.2 Diferenciace odsouzených

„Diferenciace odsouzených je jedním z mnoha faktorů, který napomáhá k zacházení s odsouzenými, usnadňuje práci zaměstnanců Vězeňské služby České republiky a napomáhá práci dalším subjektům, které úzce spolupracují s vězeňskou službou (soudy, policie apod.).“¹¹¹

Na základě diferenciac se může ve věznici řídit volný čas. Každá věznice si členění odsouzených upravuje dle rozdílných materiálních, personálních a kapacitních možností. Existuje řada kritérií, podle kterých můžeme odsouzené rozlišovat:

- Podle právních kritérií
- Podle kritérií vztahujících se k osobě odsouzené
- Vzhledem k možnosti jejich opětovného začlenění do společnosti (proces resocializace).¹¹²

Tato diferenciac ale není jediná, můžeme také mít diferenciaci vnitřní (vztahuje se k plnění programu zacházení) a diferenciaci vnější (rozlišení věznic na věznice s ostrahou – nízký/střední/vysoký stupeň zabezpečení a věznice se zvýšenou ostrahou).

¹⁰⁹ *Věznice Světlá nad Sázavou* [online]. [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/>

¹¹⁰ Srov. Tamtéž.

¹¹¹ RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S., Kapitoly z penologie I, s. 33.

¹¹² Srov. Tamtéž, s. 34.

8 Úvod do výzkumné části

Výzkumné šetření ohledně pasivity a aktivity ve výchově bylo provedeno ve Věznici Světlá nad Sázavou. Tato věznice je ryze ženská a mě jako budoucího pedagoga volného času zajímalo, jak zde ženy ve výkonu trestu odnětí svobody tráví svůj volný čas z hlediska pasivity a aktivity.

8.1 Cíl práce, hypotézy a výzkumné otázky

Cílem mé diplomové práce je na podkladě kvantitativního a kvalitativního šetření zjistit, jak tráví ženy ve výkonu trestu odnětí svobody svůj volný čas. Pro dosažení cíle jsem si zvolila následující výzkumné otázky a hypotézy:

H1: Polovina z dotazovaných žen ve výkonu trestu odnětí svobody tráví svůj volný čas aktivněji než na svobodě mimo výkon trestu odnětí svobody.

H2: Účast žen na volnočasových aktivitách ve výkonu trestu odnětí svobody nesouvisí s přístupem zaměstnanců věznice, kteří se snaží o naplnění volného času.

H3: Více než polovina dotazovaných si myslí, že volný čas a jeho vnímání může ovlivnit chování ve výkonu trestu odnětí svobody.

VO1: Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody?

VO2: Mohou mít volnočasové aktivity vliv na chování odsouzené?

8.2 Operacionalizace základních pojmů

Uvádím pro upřesnění některé pojmy, které jsou stěžejní pro moji práci.

Volný čas

Dle Hofbauera je volný čas: „čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život“.¹¹³

Výkon trestu odnětí svobody

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je působit na odsouzené tak, aby se snižovalo nebezpečí recidivy kriminálního chování daného pachatele a poté po propuštění mohl daný člověk vést soběstačný život v souladu se zákonem.¹¹⁴

¹¹³ HOFBAUER, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. s. 13.

¹¹⁴ Zákon č. 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Pasivita

Pasivita je chápána různě. Pasivně jednající člověk nedovede jasně sdělit své potřeby a přání. Stejně tak je „bezradný“ vůči požadavkům druhých. Chybí mu jistota v jednání, trápí ho, že se nedovede přiměřeně uplatnit a může také špatně odolávat manipulativním trikům.¹¹⁵ Z druhé stránky můžeme pasivitu chápat jako přijímání něčeho nového, kdy člověk nemusí projevit žádný zájem, jen se otevírá novým možnostem. V posledním případě můžeme chápat pasivitu jako „nicnedělání“.

Aktivita

Aktivita je opět chápána z různých úhlů pohledu. Používá se ve spojení s významem slova činnost, kdy činnost může být v různém smyslu pojmenována. Jindy se užívá termín aktivita pro příznivý stav vykonávání činnosti (od aktivity k pasivitě a naopak). Aktivita dále může znamenat vlastnost, která se projevuje činnostmi a aktivními stavy. Pro pedagogiku a podobně i filosofii, etiku aj. je aktivita využívána ve smyslu společenské aktivity, tedy účasti na společenském veřejném dění. Můžeme tedy říci, že aktivita znamená vyvíjení či projevování nějaké činnosti.¹¹⁶

Vězeňská služba

Hlavním posláním Vězeňské služby ČR je zajišťovat výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a bezpečnost a pořádek v soudních budovách. Vězeňská služba spravuje a střeží věznice a detenční ústavy. Dále hlídá, předvádí a eskortuje vězněné osoby. K dalším úkolům patří výzkum v oboru penologie, jehož výsledky jsou nadále aplikovány v praxi.¹¹⁷

¹¹⁵ Rozdíl mezi pasivitou, agresivitou a asertivitou: Psychologie [online]. 26. 02. 2009 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://psychologie.doktorka.cz/rozdil-mez-pasivitou--agresivitou-a-asertivitou>

¹¹⁶ ROTTEROVÁ, Božena a Jan ČÁP. K vymezení pojmu aktivita v pedagogice a pedagogické psychologii. Pedagogika. , 437-454. ISSN 2336-2189.

¹¹⁷ Vězeňská služba: Cíle a poslání [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>

9 Metodika práce - kvalitativní výzkum

9.1 Typ výzkumu

Vzhledem k cílům výzkumu byl nejprve zvolen kvalitativní přístup v podobě polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky vězeňské služby. Jednalo se o pilotáž neboli předvýzkum, kdy jsem si na základě rozhovorů chtěla objasnit, jaká je situace právě ve Věznici ve Světlé nad Sázavou. V kvalitativním výzkumu uznáváme složitost zkoumaného případu a snažíme se mu do hloubky porozumět. Kvalitativní výzkum byl prováděn online formou z důvodu pandemie covid-19.

9.2 Metody sběru dat

Pro účel tohoto výzkumného šetření byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru formou kvalitativního výzkumu. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je možnost změny pořadí či znění otázek podle potřeb respondenta nebo výzkumníka.¹¹⁸ Polostrukturovaný rozhovor byl zvolen proto, aby bylo dosaženo výzkumného cíle, tedy zjistit, jak situaci hodnotí samotní respondenti a také jejich subjektivní názor na danou problematiku.

9.3 Schéma polostrukturovaného rozhovoru

Na úvod všech rozhovorů byla zjištěna pozice pracovníka, kterou ve věznici zastává. K naplnění cílů výzkumu byly stanoveny dílčí výzkumné otázky a k nim přiřazené jednotlivé tazatelské otázky. Původní znění otázek je tedy následující:

DVO 1: *Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody?*

TO 1: Jak mohou ve věznici trávit volný čas ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody?

TO 2: Jaké volnočasové aktivity jsou nabízeny u vás ve věznici?

TO 3: Tráví ženy volný čas spíše aktivně (věnují se nějaké volnočasové aktivitě), nebo pasivně (přijímají nějaké nové informace, ale nedělají jinak nic)?

TO 4: Jaké volnočasové aktivity odsouzené nejvíce preferují?

TO 5: Jaký je zájem odsouzených žen u vás ve věznici o volnočasové aktivity?

¹¹⁸ MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu

DVO 2: *Mohou mít volnočasové aktivity vliv na chování odsouzené?*

TO 1: Jaký je váš názor na volnočasové aktivity pro odsouzené ženy? Jsou podle vás důležité, či nikoliv?

TO 2: Co si myslíte, že je pro odsouzené ženy největší motivací k účasti na volnočasových aktivitách? (zájem, zvědavost, nuda, snaha se něco nového naučit apod.)

TO 3: Myslíte si, že se odsouzené ženy věnují aktivitám, které využívaly ve věznici k trávení volného času i nadále po propuštění z výkonu trestu?

TO 4: Myslíte si, že volnočasové aktivity a celkově volný čas ve věznici může mít vliv na chování odsouzených žen?

TO 5: Co si myslíte, že volnočasové aktivity u žen rozvíjí?

TO 6: Co si myslíte o tom, že má věznice sloužit jako nápravné zařízení pro odsouzené? Myslíte si, že je to pravda, či nikoliv? Svoji odpověď prosím zdůvodněte.

Dle etiky výzkumu jsem od každého pracovníka, který mi mohl na rozhovor odpovědět, pořídit informovaný souhlas, jenž je k nahlédnutí v přílohách práce. Jelikož jsou všichni pracovníci věznice vázání mlčenlivostí, nedostala jsem na každou otázku zpětnou vazbu nebo úplnou odpověď. Tyto důvody jsou samozřejmé a musí být respektovány.

9.4 Sběr dat a jejich interpretace

Při sběru dat nebylo využito žádné záznamové zařízení, jelikož ani jeden z pracovníků věznice si nepřál být při rozhovoru nahráván. Rozhovory probíhaly on-line formou přes portál Skype. Jelikož nebyly rozhovory nahrávány, musela jsem si odpovědi pečlivě zapisovat a poté je zpracovat a vyhodnotit. Na základě některých malých nesrovnalostí jsem ještě po e-mailové komunikaci kontaktovala dva zaměstnance, kteří mi doplnili upřesňující informace. Rozhovory posléze byly dány do jednoho souboru pro lepší přehlednost a následně byly vytvořeny kódy, které se rozdělily do jednotlivých kategorií.

10 Výsledky kvalitativního výzkumného šetření

Tuto kapitolu bych ráda zaměřila na interpretaci a výsledky polostrukturovaných rozhovorů, které s respondenty proběhly. Po kódování rozhovorů vznikly dvě kategorie odpovídající počtu dílčích výzkumných otázek. U každé otázky jsou sepsány poznatky, jež vycházejí z odpovědí respondentů. V závěru kapitoly je shrnutí výzkumného šetření, které odpovídá na hlavní výzkumnou otázku. Pro lepší přehlednost byla do kapitoly vložena tabulka s kódy a kategoriemi, které odpovídají na danou dílčí výzkumnou otázku.

Hlavní výzkumná otázka – Jak je tráven volný čas ve Věznici Světlá nad Sázavou?

Výzkumná otázka č. 1

- Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody?

Odpovědi na výzkumnou otázku jsem získala prostřednictvím otevřeného a axiálního kódování.

Výsledkem otevřeného kódování byly následující kategorie:

- Nabízené aktivity (vzdělávací, zájmové, speciálně-výchovné, pracovní aktivity)
- Preferované aktivity (zájmové aktivity – tvůrčí činnost, pohybové aktivity)
- Pasivní trávení VČ (pasivní trávení, nejednoznačné vyjádření)

Z uvedených kategorií vzešla další kategorie:

- Pasivní a aktivní výchova

Na základě výpovědí od zaměstnanců věznice je patrné, že volný čas je ve věznici tráven na základě programu zacházení a také na základě nabízených aktivit. „*Ženy ve výkonu trestu odnětí svobody mohou trávit volný čas různými aktivitami. Odsouzené ženy mají na výběr mnoho aktivit, jak už zaměřené na vzdělávání, tvůrčí činnost či sport.*“ Další využití volného času může probíhat tak, jak je uvedeno výše v rámci programu zacházení. „*V rámci programu zacházení různými aktivitami s pedagogy volného času, výchovně-vzdělávacími aktivitami s vychovateli na patře, speciálními aktivitami s terapeuty, speciálními pedagogy, četbou, sledováním televize, výrobou různých věcí na patře.*“ Z těchto odpovědí je patrné, že aktivní trávení volného času je ve věznici na prvním místě. Když se zaměřím na další výpovědi zaměstnanců, které se týkají právě aktivity a pasivity, je zřejmé, že je zde výchova ve volném čase pojmána z různých hledisek. „*Bohužel většina žen tráví volný čas spíše pasivně. Je bohužel hodně málo žen,*

kteře se chtějí něčemu věnovat, a tak trávit svůj pobyt ve vězení aktivně.“ Z dalších výpovědí je možné soudit, že volný čas je zde tráven půl na půl. Hlavní je ze strany zaměstnanců motivace, kterou využívají pro motivaci odsouzených. Shrnutím bych uvedla tuto odpověď. *„Nelze jednoznačně odpovědět, využívané jsou statické zájmové činnosti (kde ženy využívají zejména představitivost a fantazii, učí se různým formám manuální zručnosti), ale pak také různé formy sportovních aktivit.*“ Proto je zapotřebí vzít v potaz jednotlivé odpovědi a na základě toho si udělat obrázek o tom, jak ženy ve VTOS tráví svůj volný čas. Dle mého názoru záleží na každé a také na výběru, který ovlivňuje zájem a volbu trávení volného času.

Když bych se měla zaměřit na volnočasové aktivity, kterým dávají ženy přednost, jsou to hlavně zájmové aktivity. *„Dá se říci, že je využívána kompletní nabídka zájmových aktivit.*“ Je také nutné se ohlédnout na faktory, které by mohly volný čas žen ve výkonu trestu odnětí svobody ovlivnit. Jak uvádí speciální pedagožka: *„Nabídka je tak široká a obsáhlá, že to nelze vyhodnotit. Rozhodně se preference odlišují dle stupně zabezpečení, délky trestu, osobnosti odsouzené a pracovního vytížení dané odsouzené.*“

Celkově z následujícího kódování vychází právě kategorie vyjadřující aktivní a pasivní výchovu, která je zahrnuta hlavně ve volném čase ve Věznici Světlá nad Sázavou. Shrnutím bych ráda řekla, že z výpovědí je zřejmé, že některé ženy jsou ve volném čase aktivní a některé zase více pasivní. Záleží opravdu na osobnosti a na tom, jak je daný člověk naladěný na atmosféru, jež panuje ve volném čase v dané věznici. Když bych měla zahrnout odpověď dozorkyně, tak ta samotná se k motivaci žen na účasti volnočasových aktivit vyjadřuje takto: *„Byla bych ráda, kdybych mohla říct, snaha se něco naučit, ale myslím si, že pro mnoho žen je důležité mít ve svém hodnocení: zúčastnila se volnočasových aktivit. Je to důležité pro podmíněné propuštění. Samozřejmě všechny ženy nejsou stejné, jsou i takové, které to opravdu baví.*“ Z tohoto vyjádření může vyvstávat další otázka, a to například: *„Je vůbec důležité ve věznici trávit volný čas?“* Samozřejmě je to věc názorů a dle mého je trávení volného času důležité proto, aby si ženy na základě některých aktivit mohly uvědomovat svoji vinu na spáchaném trestném činu. Ovšem velkým faktorem, který hraje roli při volnočasových aktivitách, je zájem. *„Velký, ženy rády svůj čas naplňují. Zájem se samozřejmě odvíjí od faktu, zda jsou pracovně zařazené, či nikoliv, tedy kolik volného času mají. U žen, které pracovně zařazené nejsou, lze konstatovat, že je zájem velký. Opět ale platí také to, že pracovně zařazené ženy zájmové aktivity vnímají jako odpočinek, a i ony se se zájmem zapojují.*“

Musím brát v potaz jednotlivé výpovědi, každý ze zaměstnanců má jiný pohled na volný čas a trávení volného času u žen ve výkonu trestu. Je to stejné jako u odborníků, kteří se o přesné vymezení volného času přeli několik desítek let. Proto je správné si vytvořit svůj vlastní obrázek o tom, jak sám člověk vnímá volný čas a poté se na volný čas dívat z hlediska druhého člověka.

Výzkumná otázka č. 2

- Mohou mít volnočasové aktivity vliv na chování odsouzených žen?

Odpovědi na výzkumnou otázku jsem získala prostřednictvím otevřeného a axiálního kódování.

Výsledkem otevřeného kódování byly následující kategorie:

- Psychohygiena (ventilace stresu, odstranění napětí)
- Grafomotorika (rozvoj motoriky, fyzická zdatnost)
- Sebekázeň
- Tvořivost a zručnost

Z uvedených kategorií vzešla další kategorie:

- Rozvoj osobnosti

Zaměstnanci věznice jsou v každodenním kontaktu se ženami ve výkonu trestu odnětí svobody. Mohou tak působit na jejich chování a celkově na resocializaci odsouzené. Proto na základě výpovědí je jasné, že i pracovníci vnímají volnočasové aktivity jako důležité. „*Určitě mají ve věznici své místo. Fungují jako částečná psychohygiena a uvolnění aktuální tenze. Odsouzené rozvíjí jemnou motoriku, kreativnost, samostatnost nebo zvyšují fyzickou zdatnost a sebekázeň.*“ Celkově tedy dle výpovědí mohou volnočasové aktivity sloužit pro rozvoj každé ženy a mohou tak rozvíjet její osobnost jiným směrem, než se doposud vyvíjela. Proto je zajímavé sledovat různé pohledy u výpovědí zaměstnanců, kteří se vyjadřují k vlivu chování odsouzené na základě volnočasových aktivit. Proto na otázku, zda si myslí, že volnočasové aktivity a celkově volný čas ve věznici může mít vliv na chování odsouzených žen, odpovídají zaměstnanci takto: „*Myslím si, že ano. U nás ve věznici máme například aktivitu aranžování. Myslím si, že u mnoha žen se u aktivity rozvinula velká trpělivost a klid.*“ Důležitost volnočasových aktivit je zahrnována dle toho, jak působí na samotnou odsouzenou.

„Zájmové aktivity jsou důležité, a to už proto, že tyto aktivity si ženy, po domluvě s vychovatelem a speciálním pedagogem, volí, tedy je možné sledovat, jakým směrem jsou orientovány, o co mají zájem, co je baví. Jejich zájmová orientace, a tedy smysluplné naplňování volného času výrazně přispívá k pozitivní atmosféře oddílu.“ Z výpovědí je patrné, že volný čas má své místo ve věznici a působí na odsouzené. Toto působení může být i negativní, ale ve větší míře je to působení pozitivní. „Díky volnočasovým aktivitám mohou odsouzené odventilovat stres a napětí.“

Když se ještě zaměřím na samotné volnočasové aktivity, tak je možné vidět velký výčet toho, jak lze trávit volný čas ve výkonu trestu odnětí svobody. Výčet hlavně zájmových aktivit, které jsou ve věznici nejvíce navštěvovány a mají největší podíl na trávení volného času žen ve VTOS. *„V naší věznici máme v současné době v nabídce zájmových aktivit tyto: Pohybová aktivita, tvůrčí činnost, zahradnické a rukodělné práce, běh, výroba šperků, bytové dekorace a doplňky, aranžování, zahradnictví, herbář, enkaustika, strojové a ruční šití, výtvarná recyklace, kondiční hry a cvičení, tvůrčí psaní a ilustrace, pletení z papíru pro charitativní účely a další specifické aktivity pro určité typy oddílů – např. oddíl pro matky má rovněž zájmové aktivity pro rozvoj dětí, dále např. pro mladistvé existuje také zájmová činnost zvaná mezigenerační setkávání.“*

Při tom, jak lze trávit volný čas, je působeno na jedince, tudíž na odsouzenou ženu a celkově je možné zaměřit se na rozvoj její osobnosti. Je možné na její osobnost působit díky zájmovým aktivitám nebo díky jiným volnočasovým aktivitám a na základě snahy ze ženy udělat jiného člověka. Připravit ženu na resocializaci v současném světě mimo mříž. Samozřejmě je zde také kladen důraz na to, aby nebyla tak velká recidiva, která je v trestném právu označena jako stav, kdy se stejný pachatel opětovně dopustí trestného činu poté, co byl pravomocně odsouzen za spáchání jiného předcházejícího trestu.

11 Metodika práce – kvantitativní výzkum

11.1 Použitá metoda a technika sběru dat

Jako další výzkumnou část jsem zvolila kvantitativní výzkumnou strategii, která podtrhuje první část výzkumu, jenž je zaměřený na kvalitativní výzkumnou strategii. Kvantitativní výzkum se nejčastěji zaměřuje na větší část populace s důrazem na maximální reprezentativnost a snaží se vypovídat o tom, jak je nějaký znak v dané části populace zastoupen nebo jaký přístup je možné u daného předmětu zkoumání najít.

Metoda sběru dat byla provedena pomocí dotazníku, který byl sestaven na základě předvýzkumu, jenž byl zaměřen kvalitativně. Dotazník pro představení uvádím v celém znění v příloze č. 1.

Výhodou kvantitativního výzkumu může být nejenom možnost oslovení širšího počtu respondentů, ale i časová nenáročnost, ale také zachování anonymity respondenta. Což v tomto případě bylo na základě dotazování ve Věznici Světlá nad Sázavou velkou výhodou. Na základě toho, že je dotazník anonymní, byla jeho návratnost poměrně velká.

Znalost práce a zacházení s pracovními nástroji je předpokladem solidní výzkumné práce, měření má dobrou validitu neboli platnost jen tehdy, pokud měří skutečně to, co měřit má. V tomto případě je to zaměřeno na prožívání volného času ze strany odsouzených žen ve VTOS.

11.2 Vytvoření dotazníku

Pro sestavení schématu výzkumu jsem vycházela z poznatků autora Chrástky, který ve své publikaci popisuje základní schéma pro postup při výzkumu: „*Nejprve je stanovení problému, pokračuje formulace hypotézy, následuje samotné testování (verifikace, ověřování) hypotézy, a nakonec se jedná o vyvození závěrů a jejich prezentace.*“¹¹⁹

Dotazník byl zhotoven v MS Word s celkovým počtem 21 otázek, které se týkaly nejprve zjištění základních informací o odsouzených ženách. Následující otázky už byly zaměřeny na aktivní a pasivní trávení volného času z pohledu samotných žen ve VTOS. Některé otázky měly pouze jedinou možnost výběru odpovědi, ale u některých otázek bylo na výběr z více odpovědí, se kterými se ztotožňují. Otázky v dotazníku byly stanoveny jasně a srozumitelně, přesně tak, aby respondentky mohly odpovědět na základě svých zkušeností.

¹¹⁹ CHRÁSKA, M., 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu., s. 12.

11.3 Výzkumný soubor

Pro naplnění výzkumného cíle byly zvoleny respondentky z Věznice Světlá nad Sázavou. Jednalo se o ženy ve výkonu trestu odnětí svobody. Celkový počet vybraných respondentek byl 53 žen ve VTOS. Nutné je podotknout, že věznice díky anonymitě nechala vyplnit dotazník pouze malé části žen, které byly vybírány dle samotné věznice. Samozřejmě, že vyplňování dotazníku bylo anonymní a bylo založeno na dobrovolnosti.

11.4 Proces sběru dat

Celý proces sběru dat probíhal pomocí tištěné formy dotazníků, kdy jsem na základě bezpečnosti a pandemie musela dotazníky zaslat poštou do věznice. Sběr dat probíhal během měsíce ledna tohoto roku a návratnost dotazníků byla 90 %. Z celkového počtu šedesáti zaslaných dotazníků se mi poštou vrátilo zpět 53 vyplněných dotazníků, které jsem na základě dalších postupů vyhodnotila.

11.5 Metoda vyhodnocení dat

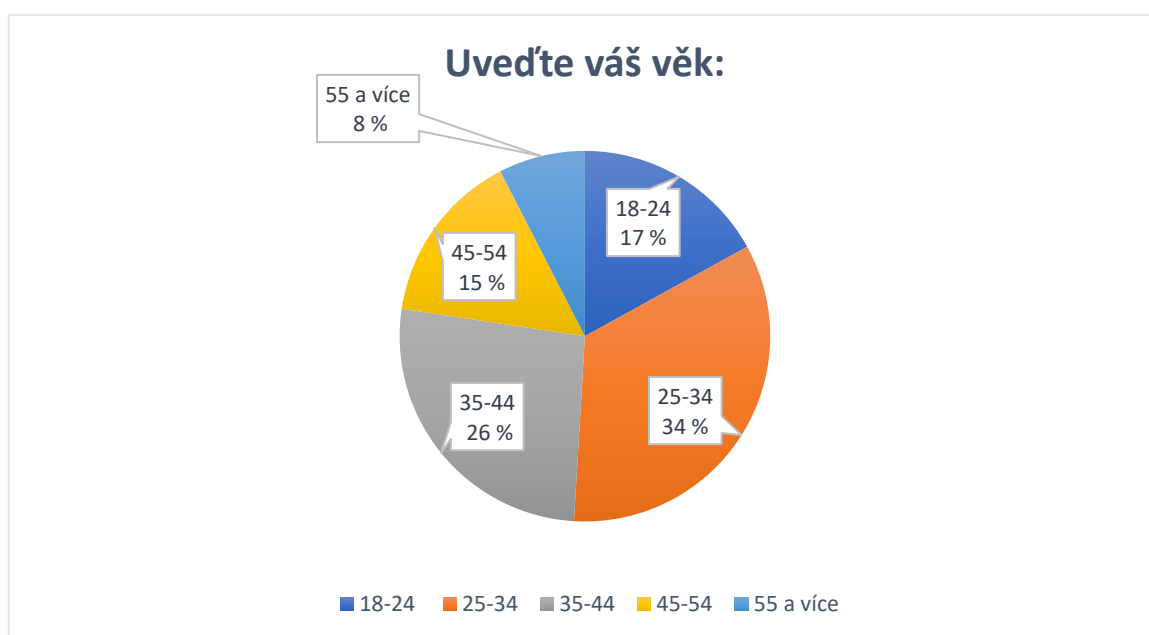
Po ukončení sběru dat byly jednotlivé odpovědi dotazníkového šetření zadány do programu MS Excel. Pomocí tohoto programu byly vytvořeny grafy obsahující všechny zjištěné údaje z dotazníku a sloužící pro další zpracování.

Na základě výpovědí byla spočítána procentuální četnost daných odpovědí, které navazovaly na jednotlivé hypotézy, jež jsem již výše zmínila. Proto jsem u otázek korespondujících s hypotézami vypočítala procentuální četnost daných odpovědí. Na základě četností následně hypotézy vyhodnotím jako potvrzené, nebo nepotvrzené.

12 Výsledky kvantitativní výzkumné strategie

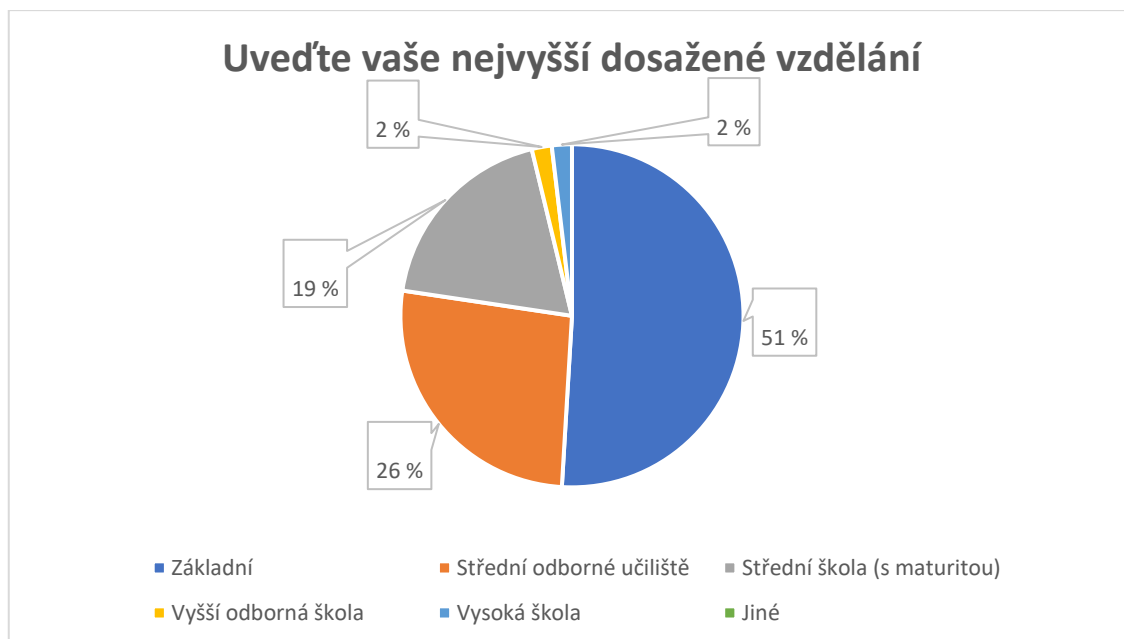
12.1 Popisná statistika

Pro prezentaci odpovědí na každou otázku je použit graf, který ukazuje četnosti odpovědí na danou otázku. Následně je u každého grafu popis, jenž hodnotí absolutní četnosti daných odpovědí.



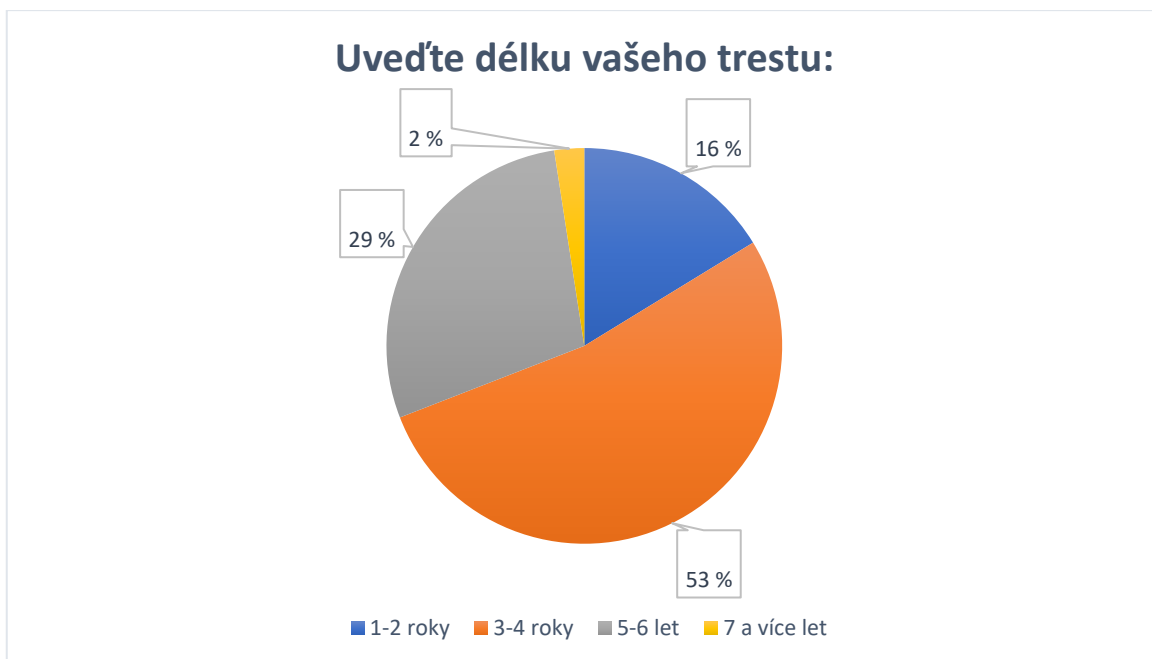
Obrázek 1 Věk (Zdroj: vlastní výzkum)

Na výše uvedeném výsečovém grafu je vyobrazeno, v jakém věku ženy na dané dotazníkové šetření odpovídaly. Z grafu je patrné, že největší zastoupení respondentek bylo ve věku 25-34 let, a to přesně 18 (34 %). Dále se výzkumu účastnilo dost respondentek ve věku 35-44 let. Bylo zaznamenáno 14 odpovědí s touto možností, což je 26 %. Další odpověď 18-24 let potvrdilo 9 respondentek, tudíž 17 %. Nejméně byl zastoupen věk 45-54 let, a to v 15 % a následně věk 55 a více, kde byly pouze 4 odpovědi, tedy zastoupení 8 %.



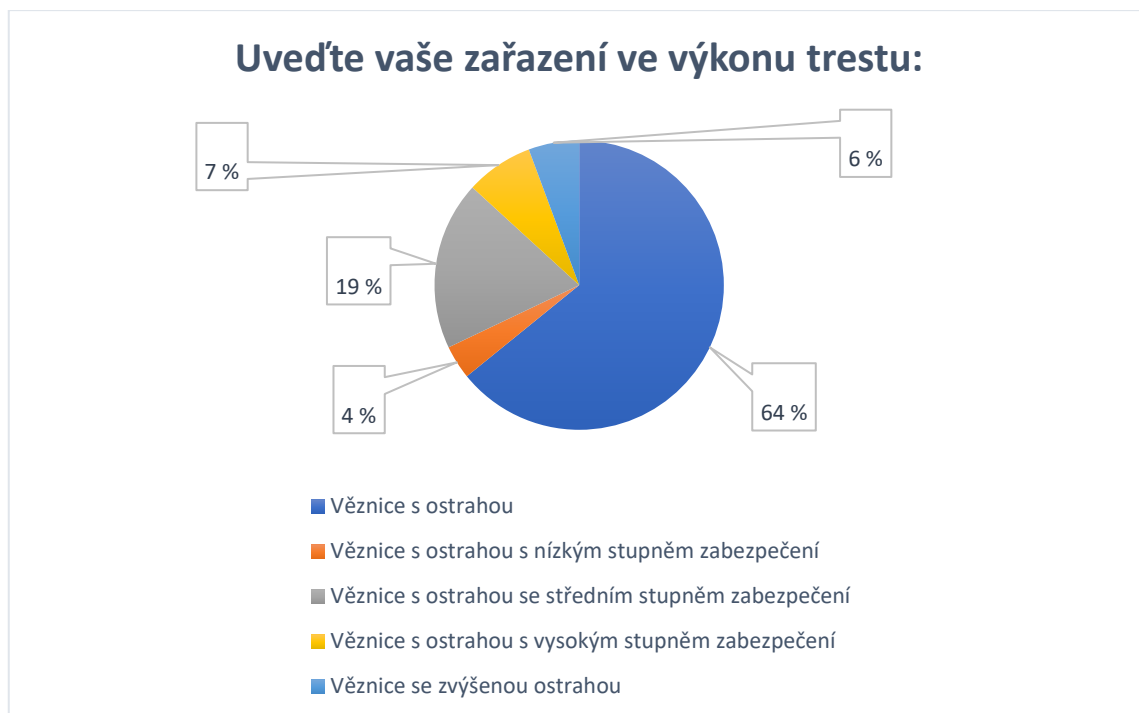
Obrázek 2 Vzdělání (Zdroj: vlastní výzkum)

Tento výšečový graf je spojen s otázkou ohledně dosaženého vzdělání u odsouzených žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejčastěji mají ženy jen základní vzdělání, takto odpovědělo celkem 27 žen (51 %). Další více zastoupená odpověď je střední odborné učiliště, kdy tento typ vzdělání má 14 (26 %) z 53 dotazovaných žen. U odpovědi střední škola (s maturitou) odpovědělo 10 (19 %) žen. Poslední stejně procentuálně zastoupenou odpovědí byla odpověď vyšší odborná škola, kdy odpověděla pouze jedna žena (2 %) a vysoká škola, kdy odpověděla také jen jedna žena (2 %). Na výběr byla možnost na základě nějakého kvalifikačního kurzu či jiného speciálního kurzu. Tato odpověď byla zahrnuta do celku jiné vzdělání, kdy ženy mohly doplnit svoje jiné či další vzdělání. Ovšem v tomto případě nebyla zaznamenána žádná odpověď.



Obrázek 3 Délka trestu (Zdroj: vlastní výzkum)

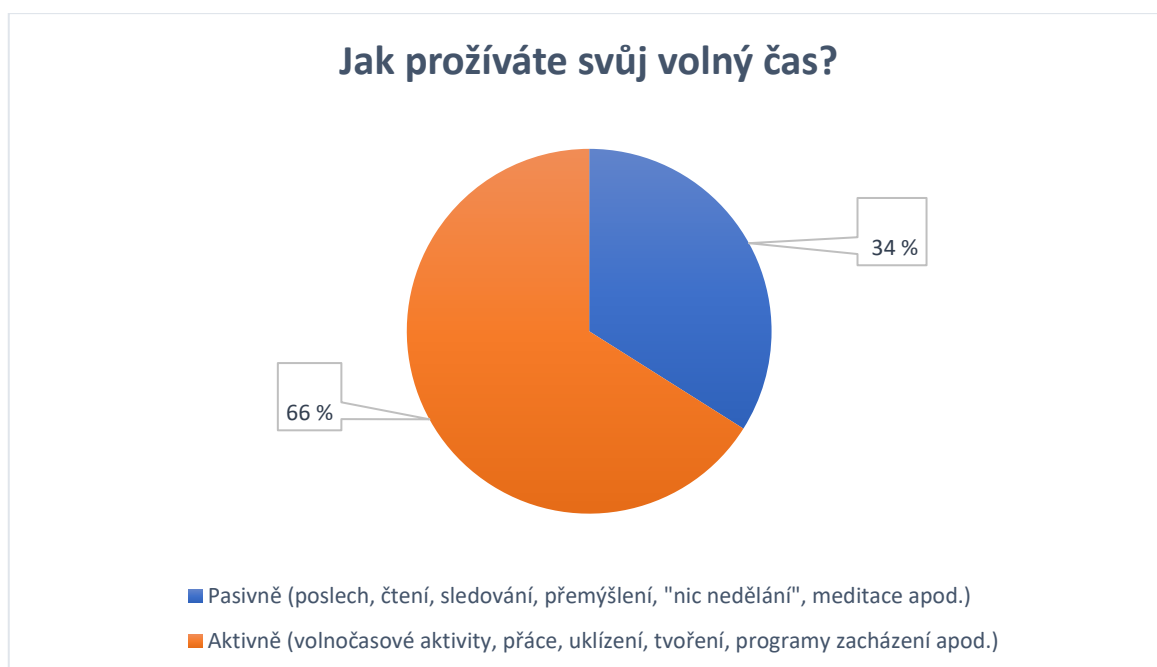
Následující graf znázorňuje odpovědi, které se týkají délky trestu odsouzených žen. Na výběr měly ženy ze tří možností odpovědí. Nejvíce byla zastoupena odpověď 3-4 roky 26 odpovědí (53 %). Dále si ženy ve VTOS nejčastěji plní délku trestu v rozmezí 5-6 let (14;29 %) a délku trestu 1-2 roky (8; 16 %). Nejméně odpovědí bylo zaznamenáno od odpovědi 7 a více let (5; 2 %). Z výše uvedeného je patrné, že největší část dotazníků vyplňovaly ženy, které mají délku trestu 3-4 roky.



Obrázek 4 Zařazení ve výkonu trestu (Zdroj: vlastní výzkum)

Čtvrtá otázka v pořadí se týkala zařazení žen ve výkonu trestu. Je samozřejmé, že jsem se zaměřila na Věznici Světlá nad Sázavou, a tak nebylo třeba specifikovat zařazení ve věznici, ale je zajímavé zjištění, jaké zařazení ve výkonu trestu ženy mají. Na základě těchto odpovědí si poté může čtenář domyslet, jak závažný trestný čin mohly ženy spáchat. I když to samozřejmě nemáme z hlediska anonymity ničím podložené.

Nejvíce z dotazovaných žen je zařazeno ve věznici s ostrahou, a to konkrétně 34 žen (64 %). Věznice s ostrahou je dále rozdělena na věznici s nízkým stupněm, středním stupněm a vysokým stupněm zabezpečení. K těmto odpovědím se vyjádřilo jen několik málo z dotazovaných. V případě nízkého stupně zabezpečení jsou to 2 ženy (4 %). Věznici se středním stupněm zabezpečení vybralo 10 žen (19 %) a jako poslední je věznice s vysokým stupněm zabezpečení, kdy odpověděly pouze 4 ženy (7 %). Konečné rozdělení věznice je na věznici se zvýšenou ostrahou, kdy na tuto odpověď odpověděly pouze 4 ženy z 53 dotazovaných (6 %).

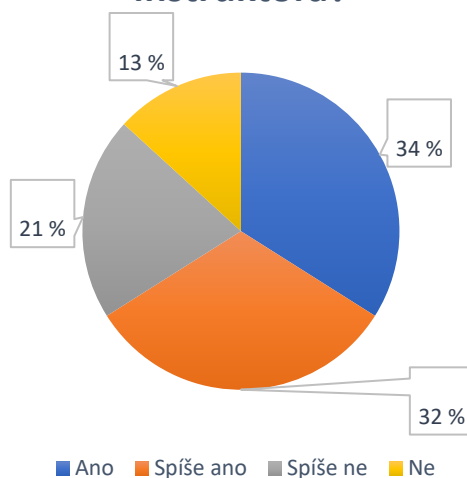


Obrázek 5 Volný čas a jeho prožívání (Zdroj: vlastní výzkum)

Tato otázka se ptala na konkrétní prožívání volného času z pozice samotných žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Je to otázka zaměřená tak, aby navazovala na další, jež se právě týkají pasivity a aktivity ve výchově, kterou se diplomová práce zabývá.

Na výběr byly pouze dvě odpovědi. Jedna se týkala aktivního trávení volného času, kdy v závorce bylo popsáno, jak může být aktivní volný čas prožíván. V tomto případě odpovědělo nejvíce dotazovaných žen. Celkem 35 žen (66 %) prožívá svůj volný čas aktivně, díky volnočasové nabídce ve věznicí. Druhá odpověď se týkala pasivního prožívání volného času. Tuto možnost zvolilo 18 žen (34 %). Na základě této otázky je tedy patrné, že většina žen ve VTOS tráví svůj čas aktivně.

Souvisí váš volný čas s přístupem vychovatele/pedagoga volného času/lektora- instruktora?

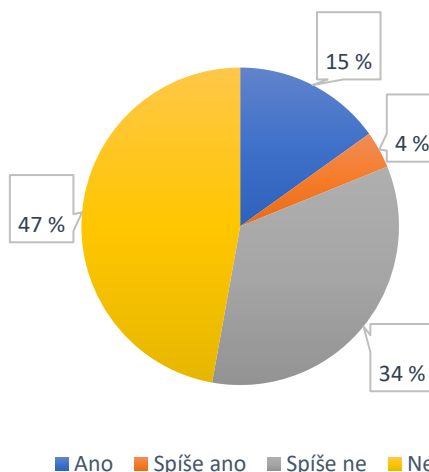


Obrázek 6 Přístup vychovatele (Zdroj: vlastní výzkum)

Následující výšečový graf zhodnocuje otázku, která se týká volného času a přístupu vychovatele, pedagoga volného času, lektora a instruktora. Snažila jsem se zjistit skutečnost, jež může ovlivnit volný čas odsouzených žen. Proto jsem se zaměřila na souvislost volného času s přístupem těch, kteří se snaží o náplň volného času ve věznici.

U první odpovědi, která se týká vlastně souhlasu s tím, že volný čas závisí na přístupu dotyčné osoby, odpovědělo nejvíce z dotazovaných žen 18 (34 %). Podobně byla zastoupena i odpověď spíše ano, v tomto případě 17 žen (32 %). Méně zastoupené byly odpovědi spíše ne (11; 21 %) a ne, nesouvisí (7; 13 %). Díky tomu můžeme říci, že ženy, které tráví volný čas aktivně díky volnočasovým aktivitám ve věznici, souhlasí s tím, že volný čas a jeho prožívání souvisí s přístupem dotyčné osoby, která ve volném čase na odsouzené působí.

Trávíte volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě?

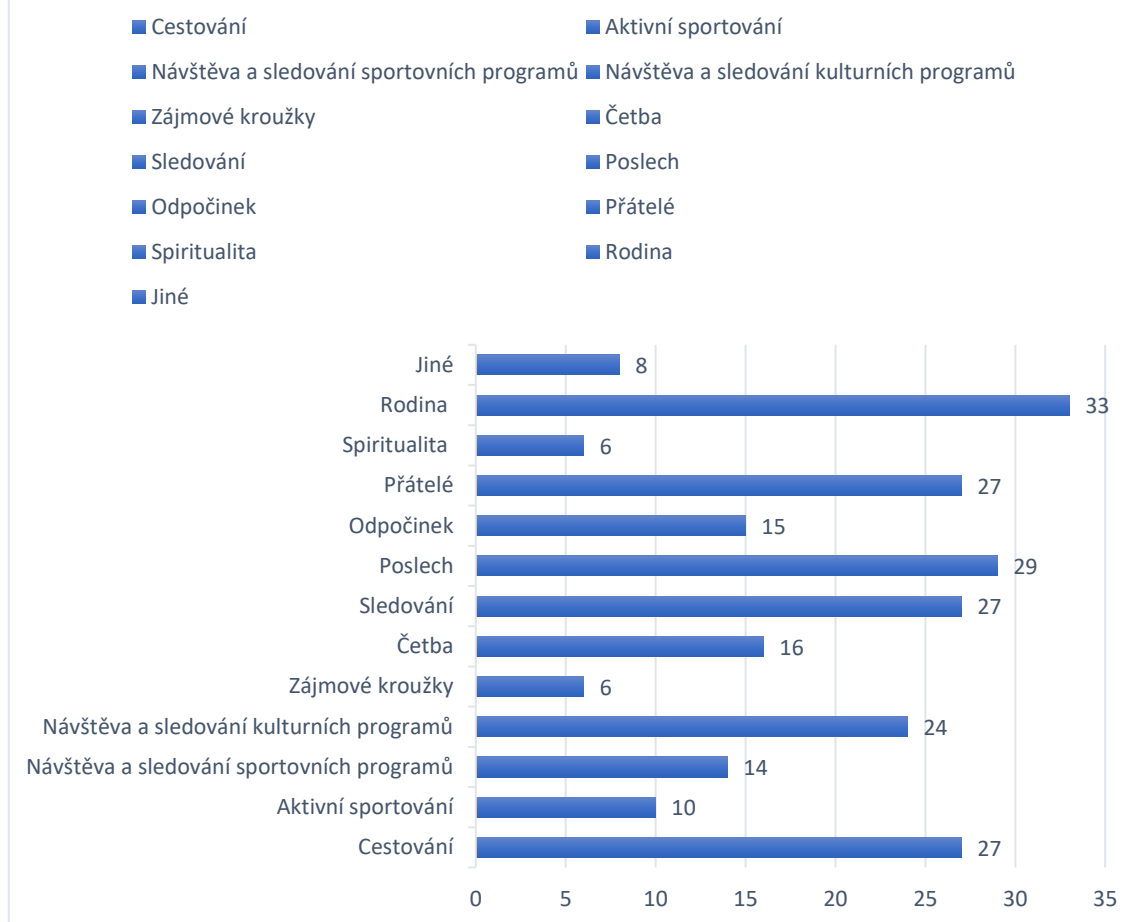


Obrázek 7 Trávení volného času (Zdroj: vlastní výzkum)

Výše graficky zobrazená otázka se týkala trávení volného času ve věznici a trávení volného času na svobodě, tedy mimo výkon trestu odnětí svobody. V tomto případě jsem se snažila zjistit, zda volný čas na svobodě byl pro ženy více aktivní než ve VTOS. Na výběr byly čtyři odpovědi. U první odpovědi „ano, tedy trávím volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě“ odpovědělo jen 8 žen (15 %). V případě odpovědi „spíše ano“ zvolily tuto možnost pouze 2 ženy (4 %). Více zastoupená už byla odpověď „spíše ne, tedy trávila jsem volný čas více aktivně na svobodě“ odpovědělo 18 žen (34 %). U posledního výběru odpovědi „ne“ bylo největší zastoupení. Tudiž z této odpovědi je patrné, že ženy trávily svůj volný čas více aktivněji na svobodě. V tomto případě odpověděla většina z dotazovaných žen, konkrétně 25 žen (47 %).

Z této otázky je patrné, že ženy ve věznici volný čas netráví natolik aktivně. Na základě dalších výpovědí se tedy zaměříme na skutečnost, proč tomu tak vůbec je. Už níže uvedený graf, který se zabývá otázkou trávení volného času žen na svobodě, ukazuje, že ženy měly jiné záliby ve volném čase než ty, které mají v nabídce ve věznici.

Jak jste trávila volný čas mimo výkon trestu, tudíž na svobodě?



Obrázek 8 Trávení volného času na svobodě (Zdroj: vlastní výzkum)

U této otázky jsou vyobrazeny pouze číselné hodnoty. Je zde více odpovědí, jelikož ženy měly možnost v tomto případě vybrat z více variant.

První možnost výběru bylo cestování, v tomto případě se většina žen shodla na tom, že právě cestování bylo z velké části náplní jejich volného času na svobodě. Když bych měla vybrat další hojně zastoupené odpovědi, tak se hlavně jednalo o rodinu, přátele, poslech (hudba, audiokniha apod.) a také sledování (TV, dokumenty, seriály, filmy apod.). Ženy se také dost shodovaly ve výběru „návštěva a sledování kulturních programů“, v tomto případě bylo myšleno hlavně kino, divadlo, koncerty a další.

Menší zastoupení měl sport, návštěva sportovních programů, odpočinek, četba a zájemové kroužky. U odpovědi zájemové kroužky měly ženy možnost dopsat, jakých zájemových kroužků se ve svém svobodném volném čase věnovaly. Jednalo se hlavně o jógu, meditaci, tanec či jazykové kurzy.

Když se podívám na odpověď „jiné aktivity“, tak zde byla také možnost, aby ženy napsaly, jak svůj volný čas trávily. Z odpovědí je patrné, že ženám ve volném čase vyhovuje vždy něco jiného. Jednalo se o odpovědi: „*starost o děti, úklid, nákupy, vaření, tedy běžné aktivity, které provází každý den*“. Mezi ty zajímavější patřilo například „*venčení psů z útulku nebo záchrana týraných zvířat*“. Překvapující pro někoho může být i odpověď „*sex či krádež*“. Některé ženy, které se potýkají s trestnou činností, mají také sklony k drogám. Což byla rovněž odpověď, jež se v dotazníku velmi často objevovala.

Je jasné, že ženy měly široké spektrum možností, jak trávit svůj volný čas. Ovšem většina z mého pohledu se vyžívala pouze v aktivitách uspokojujících potřeby, které jsou spojené se sebeobsluhou a sebeuspokojením. Ale musíme brát v úvahu, že mnoho z nás se na základě volného času snaží dělat to, co ho zajímá a naplňuje. Proto mě překvapilo, že odpověď spiritualita byla zaznamenána pouze v šesti případech, kdy se s porovnáním jednalo hlavně o ženy vyššího věku, které jsou ve věznici s vyšší délkou trestu.

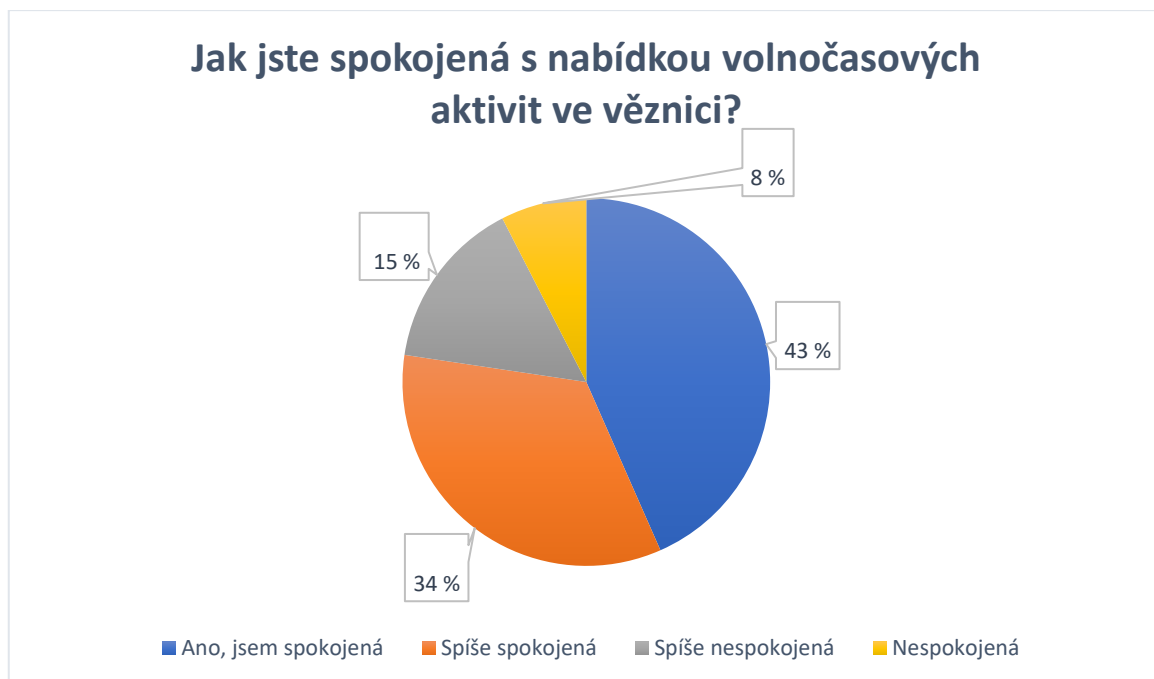


Obrázek 9 Volný čas ve výkonu trestu (Zdroj: vlastní výzkum)

U této otázky, jsem se snažila zjistit, jak ženy mohou volný čas ve výkonu trestu trávit. Z kvalitativního šetření jsem si udělala značný obrázek o tom, jaké aktivity mohou ženy ve věznicích ve svém volném čase vykonávat. Proto jsem se na základě toho žen ptala konkrétně. V tomto případě byla opět možnost vybrat více odpovědí.

Nejvíce možností měla odpověď četba, sledování (například filmů, TV apod.), psaní (dopisy, články, příběhy apod.). Poté se také ženy ve výkonu trestu dost věnují poslechu, odpočinku, povídání si a zájmovým aktivitám. Mezi ty nejoblíbenější dle výpovědí patří tvůrčí činnost (aranžování, bytové dekorace, šití, voskování), ale také zahradničení, sportování. Méně často byly zahrnuty odpovědi spiritualita (modlitba, meditace apod.), aktivní sportování a jiné. V odpovědi „jiné“ se objevily pouze dvě odpovědi, kdy mezi jiné aktivity patří u žen cvičení a příprava do školy, kterou v rámci věznic mohou absolvovat.

Kdyby byla možnost zeptat se na trávení volného času více odsouzených žen, myslím si, že by odpovědi byly vcelku podobné. Soudím tak, i dle výpovědí některých pracovníků, kteří volný čas se ženami tráví nebo ho alespoň můžou posoudit.



Obrázek 10 Spokojenost v VČ (Zdroj: vlastní výzkum)

Díky trávení volnému času ve věznici jsem se žen ptala mimo jiné i na spojitost s volnočasovými aktivitami, které jsou v rámci věznice pro ženy připravované. V tomto případě je většina dotazovaných žen s nabídkou volnočasových aktivit spokojená. Konkrétně je spokojeno celkem 23 žen (43 %). U odpovědi „spíše spokojená“ bylo zaznamenáno 18 odpovědí (34 %). Odpověď „spíše nespokojená“ 8 (15 %). Nejméně ohlasů měla odpověď „nespokojená“. Tuto možnost volily 4 ženy (8 %) z 53 dotazovaných.

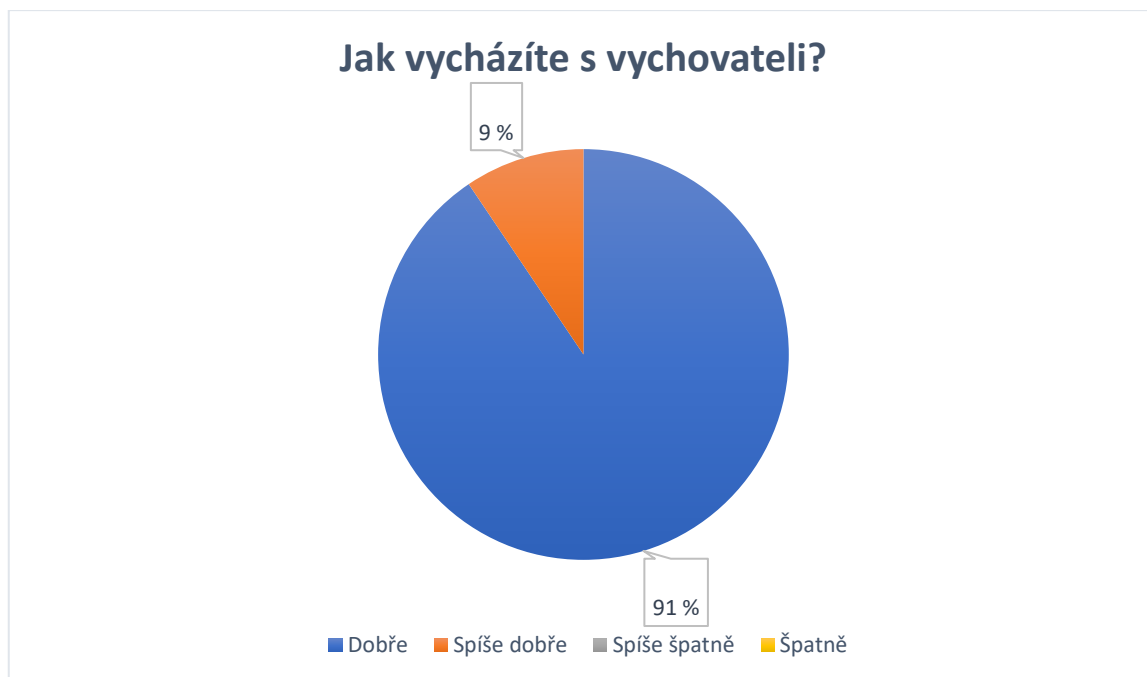
Dle této otázky si můžeme myslet, že je většina žen s volným časem a s volnočasovou nabídkou spokojená, ale najdou se samozřejmě i takové ženy, které se nikdy danému režimu nepřizpůsobí, a proto nejsou natolik spokojené.



Obrázek 11 Přístup vychovatele (Zdroj: vlastní výzkum)

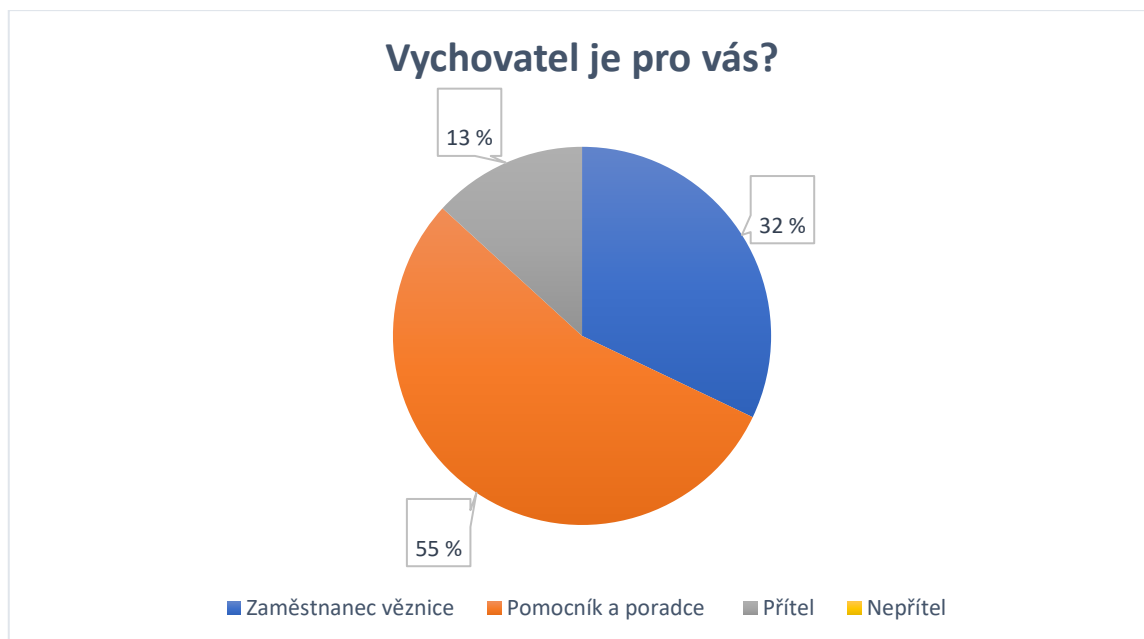
Výše uvedený graf znázorňuje odpovědi na otázku: „*Stalo se Vám někdy, že byste některou aktivitu přestala navštěvovat kvůli vychovateli?*“ Tuto otázku jsem zařadila na základě výpovědí od zaměstnanců věznice. Stalo se, že v některém případě bylo z výpovědí patrné, že ženy aktivity navštěvují jen na základě nějakého zájmu, a proto jsem zkusila, zda zájem souvisí s přístupem vychovatele.

Z odpovědí je patrné, že dotazované ženy vidí souvislost mezi volnočasovými aktivitami a přístupem vychovatele. Proto většina žen odpověděla tak, že nikdy žádnou volnočasovou aktivitu navštěvovat kvůli vychovateli nepřestaly. V tomto případě se jednalo o 49 dotazovaných žen (92 %). V případě odpovědi „často“, tedy že často ženy musí volnočasovou aktivitu přestat navštěvovat kvůli vychovateli, odpověděl zbytek žen, a to celkem 4 (8 %). U odpovědi „neustále“, tedy, že ženy musí opouštět pořád nějakou volnočasovou aktivitu díky přístupu vychovatele, neodpověděla takto žádná žena z padesáti tří dotazovaných.



Obrázek 12 Vztah vychovatele a odsouzené (Zdroj: vlastní výzkum)

Na následujícím grafu jsou procentuálně uvedené odpovědi na otázku, která se týká vztahu mezi vychovatelem a odsouzenou ženou. V tomto případě se jednalo o otázku, na kterou jsem zvolila celkem 4 odpovědi. Jednalo se o odpovědi: „dobře, spíše dobře, spíše špatně, špatně“. Mezi nejčastější odpovědi byla zařazena odpověď „dobře“ - celkem 48 žen (91 %). Další odpověď, která byla preferována, byla „spíše dobře“, a tuto odpověď potvrdil zbytek dotazovaných, tedy 4 ženy (9 %). Na další dvě odpovědi nebyla získána žádná odezva. V tom případě jsem navázala další otázkou, která se také týká vztahu vychovatele a odsouzené.

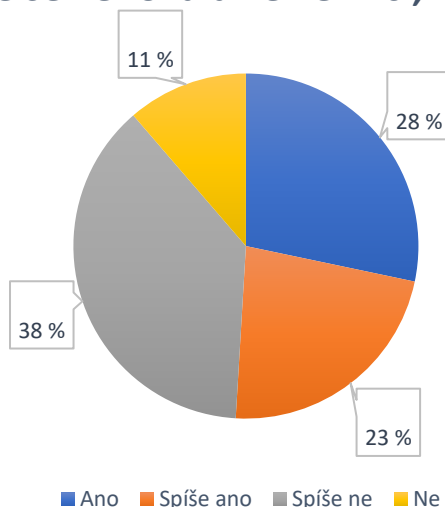


Obrázek 13 Vztah vychovatele a odsouzené (Zdroj: vlastní výzkum)

V návaznosti na předchozí otázku jsem chtěla zjistit, co vlastně vychovatel pro odsouzenou ženu znamená a jaký mezi sebou mají vztah. Pro tuto otázku jsem vybrala opět čtyři možnosti výběru odpovědi: „zaměstnanec věznice, pomocník a poradce, přítel, nepřítel“.

U odpovědi vychovatel je pro mě zaměstnanec věznice jsem dostala nazpět celkem 17 odpovědí (32 %). V tom případě si myslím, že odsouzené ženy mají s vychovatelem neutrální vztah. Další odpověď, že zaměstnanec je pro mě pomocník - 29 odpovědí (55 %). Jednalo se o nejvíce zastoupenou odpověď z celkového počtu dotazovaných žen. Soudím tedy, že vychovatel se snaží být ženám nápomocen při různých činnostech a myslím si, že se snaží ženám naslouchat. Poslední odpověď, na kterou jsem dostala odpovědi, byla, že vychovatel je pro mě přítel. Tato odpověď byla zastoupena pouze u 7 žen, a zahrnovala tedy 13 % z celkového počtu. V případě této odpovědi je patrné, že některé ženy mají s vychovatelem nadstandardní vztah a vzájemně si rozumí. Což určitě je velmi dobré a z mého pohledu pro ženy více motivující při jejich pobytu ve věznici.

Budete se věnovat aktivitám ve volném čase, kterým jste se věnovala ve věznici, i na svobodě?



Obrázek 14 Volnočasové aktivity (Zdroj: vlastní výzkum)

Dále jsem pokračovala s otázkou, která se týkala volnočasových aktivit. Zajímala mě skutečnost, zda se ženy budou věnovat nějaké aktivitě, již dělají nyní ve věznici, i poté mimo výkon trestu. U odpovědi ano, tedy budu se nadále věnovat aktivitě i mimo věznici, odpovědělo 15 z dotazovaných žen (28 %). Odpověď spíše ano, tedy že si ženy nejsou zcela jisté, zda budou v aktivitě pokračovat, odpovědělo celkem 12 žen (23 %). Nejvíce zastoupená byla odpověď spíše ne, tedy že se nebude s největší pravděpodobností věnovat aktivitám, kterým se věnovala ve věznici, i na svobodě. V tomto případě odpovědělo celkem 20 z dotazovaných žen (38 %). U odpovědi ne, nebudu se těmito aktivitám na svobodě věnovat, odpověděly pouze 4 ženy (11 %).

Myslím si, že tyto odpovědi jsou hlavně založeny na tom, že některé ženy by neměly ani k takovým volnočasovým aktivitám vztah. Soudím na základě výpovědí od zaměstnanců věznice. Jelikož jsem se dozvěděla, že některé aktivity ženy dělají jen za účelem splnění, a o zbytek nejeví zájem. Samozřejmě je jasné, že některé volnočasové aktivity jsou nutné vykonávat pod vedením odborných lektorů nebo se jedná o aktivity, které mimo výkon trestu nejsou ve volnočasových střediscích zastoupené.



Obrázek 15 Pasivita ve volném čase (Zdroj: vlastní výzkum)

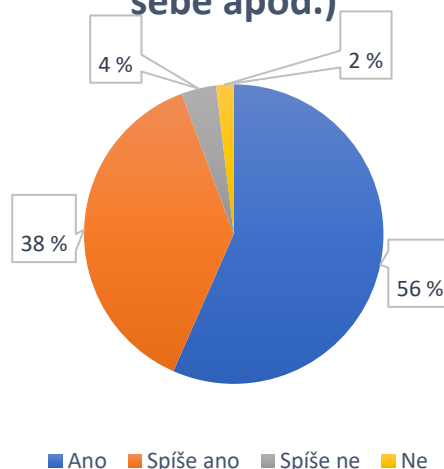
Další otázka výzkumného šetření se týkala pasivního trávení volného času. Na výběr bylo několik odpovědí, které podtrhují pasivní trávení volného času. Na tuto odpověď byla možnost výběru. Největší počet měla odpověď „jsem sama se sebou (přemýšlím)“, jednalo se celkem o 40 odpovědí. Další odpověď, která byla častěji zastoupena, je „odpočívám“ (24 odpovědí), „poslouchám (hudbu, ostatní apod.)“ – 20 potvrzených odpovědí. Skoro shodný počet odpovědí měly „sleduji druhé (pozoruji)“, „přijímám jen, co je kolem mě“ a také „otevírám se novým věcem“. Méně zastoupené byly odpovědi: „nedělám nic“ a „medituji“. V tomto případě je výše uvedeno v grafu, jak hodně tyto odpovědi byly zastoupeny. Pouze jedinou odpověď získala možnost jiné, tedy dělám jiné věci během pasivního trávení volného času. A tou jinou věcí byla právě četba, kterou z jiných odpovědí také spousta žen preferuje během svého trávení volného času.

Celkově je pasivní trávení volného času u odsouzených žen založeno na rozjímání, tedy přemýšlení nad sebou. Možná můžeme říci, že v tomto případě mohou odsouzené ženy ve výkonu trestu odnětí svobody zažívat „*scholé*“ a dosahovat tak duševního blaha.

„Scholé je formou mlčení, které je předpokladem vnímání skutečnosti. Pouze ten, kdo mlčí, slyší; kdo nemlčí, neslyší. Takové mlčení není tupou němotou, není mrtvým oněměním; spíše to znamená, že se neskáče do řeči odpovídající energii duše. ... Scholé je postoj přijímajícího vnímání, nazírajícího kontemplativního ponoření se do jsoucna. Nadto je ve scholé něco z radostné nemožnosti pochopit, z uznání tajemného charakteru světa, ze síly slepé důvěry, která umí nechat věci jejich běhu.“¹²⁰

¹²⁰ Pieper, J. Muße und Kult. Mit einer Einführung von Kardinal Karl Lehmann. München: Kössel, 2007.

**Když jste ve volném čase aktivní, je to pro vás
přínosné? (naučíte se nové věci, děláte něco pro
sebe apod.)**

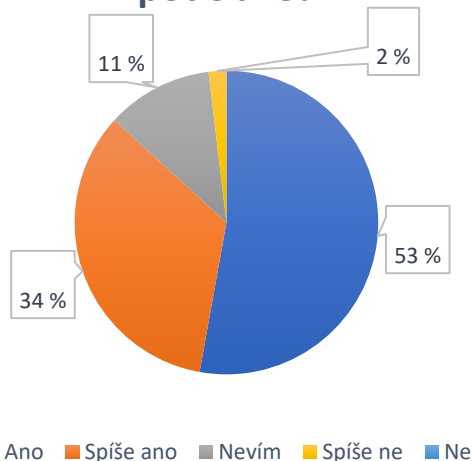


Obrázek 16 Aktivita ve volném čase (Zdroj: vlastní výzkum)

V souvislosti s pasivním trávením volného času jsem navázala na aktivní trávení volného času, kdy jsem se zajímala o skutečnost, co vlastně pro ženy znamená být aktivní ve volném čase. Zda je to pro ně přínosné, protože se naučí nové věci, či nikoliv a vůbec se o tuto skutečnost nezajímají. Z výše uvedeného grafického znázornění je patrné, že ženy jsou ve volném čase aktivní a je to pro ně přínosné, v tomto případě se jednalo o 30 z dotazovaných žen (56 %). U odpovědi „spíše ano“, tedy jsem aktivní a je to pro mě přínosné, odpovědělo 20 z dotazovaných žen, tedy 38 %. V případě odpovědi „spíše ne“, tedy aktivní jsem, ale spíše to není pro mě přínosné, odpověděly pouze 2 ženy (4 %). Poslední odpověď „ne“, tedy nejsem aktivní a není pro mě aktivita ve volném čase přínosná, odpověděla pouze jedna žena z 53 dotazovaných (2 %).

Dle výsledků je tedy zřejmé, že většina žen se snaží ve volném čase být aktivní a na základě toho je aktivita, kterou aktivně provozují ve volném čase, přínosná. Dává ženám možnost se něco nového naučit či dělat něco pro sebe.

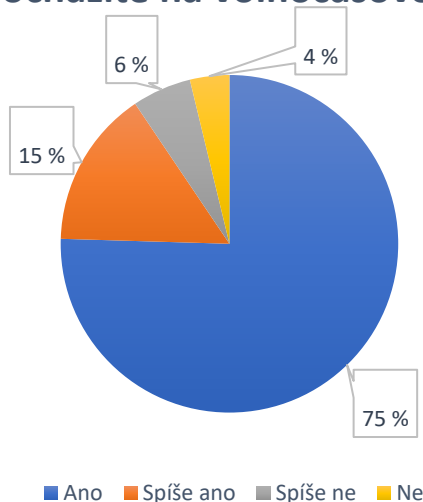
Přijímáte ve volném čase nové skutečnosti a otevíráte se novému poznání na základě četby, meditace, pozorování, sledování, poslechu a podobně?



Obrázek 17 Pasivní volný čas (Zdroj: vlastní výzkum)

V tomto případě jsem se snažila zjistit, zda pasivní trávení ve volném čase znamená u žen otevírání se novým věcem, poznání, meditace, pozorování, sledování poslech a další. Na základě výpovědí dotazovaných žen je většina ve volném čase pasivní, o této skutečnosti neuvažují. Věnují se výše uvedeným aktivitám, které podtrhují pasivní trávení volného času. Odpověď „ano“ zvolilo 28 dotazovaných žen (53 %). U odpovědi „spíše ano“ bylo zaznamenáno celkem 18 odpovědí (34 %). Následující odpověď „nevím“ - 6 (11 %). Nejméně byla zastoupena odpověď „spíše ne“. Tuto možnost zvolila pouze jedna žena (2 %). Možnost odpovědi „ne“ - nepřijímám ve volném čase nové skutečnosti - nebyla zaznamenána ani jednou.

Býváte většinu času ve věznici aktivní - plníte úkoly, docházíte na volnočasové aktivity?

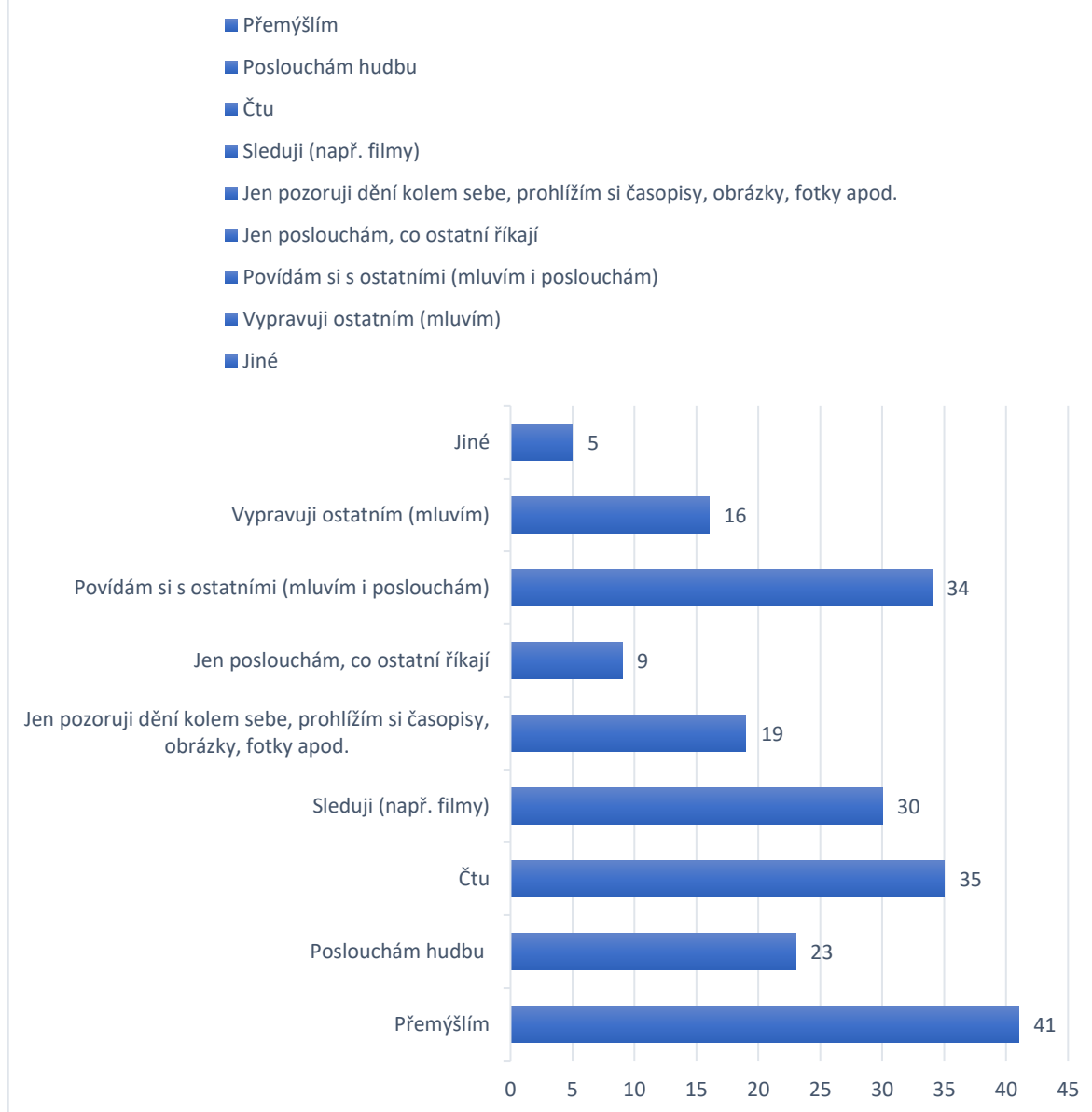


Obrázek 18 Aktivita (Zdroj: vlastní výzkum)

V návaznosti s předchozí otázkou jsem zvolila další týkající se právě aktivity. V tomto případě mě zajímala skutečnost, zda jsou ženy většinu času aktivní, či nikoliv. Z uvedených odpovědí plyne jedno. Většina z dotazovaných žen zvolila možnost odpovědi „ano“, tedy jsem většinu času ve věznici aktivní – plním úkoly, docházím na volnočasové aktivity. V tomto případě to bylo celkem 40 žen (75 %). Další odpověď, „spíše ano“, byla vybrána pouze 8 ženami z 53 dotazovaných (15 %). Méně zastoupené byly odpovědi „spíše ne“ (3;6 %) a „ne“ - nejsem aktivní (2;4 %).

Z výše uvedených četností je patrné, že většina z dotazovaných bývá ve volném čase aktivní a snaží se být aktivní i během svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Můžeme si u aktivního času představit i aktivní práci, kterou ženy ve výkonu trestu vykonávají. Je zde také možnost studia. Aktivní za účelem získání vzdělání či lepšího hodnocení od vychovatele.

Pokud ve volném čase nejste zaneprázdněna, co děláte?



Obrázek 19 Zaneprázdněnost během volného času (Zdroj: vlastní výzkum)

Následující graf zobrazuje počty odpovědí na otázku, která se týká volného času a jeho trávení dle žen. Zeptala jsem se konkrétně na zaneprázdněnost během volného času. Jednalo se spíše o upřesnění pasivního volného času. Potvrzení některých výpovědí a zjištění, zda ženy chápou smysl volného času a jeho trávení.

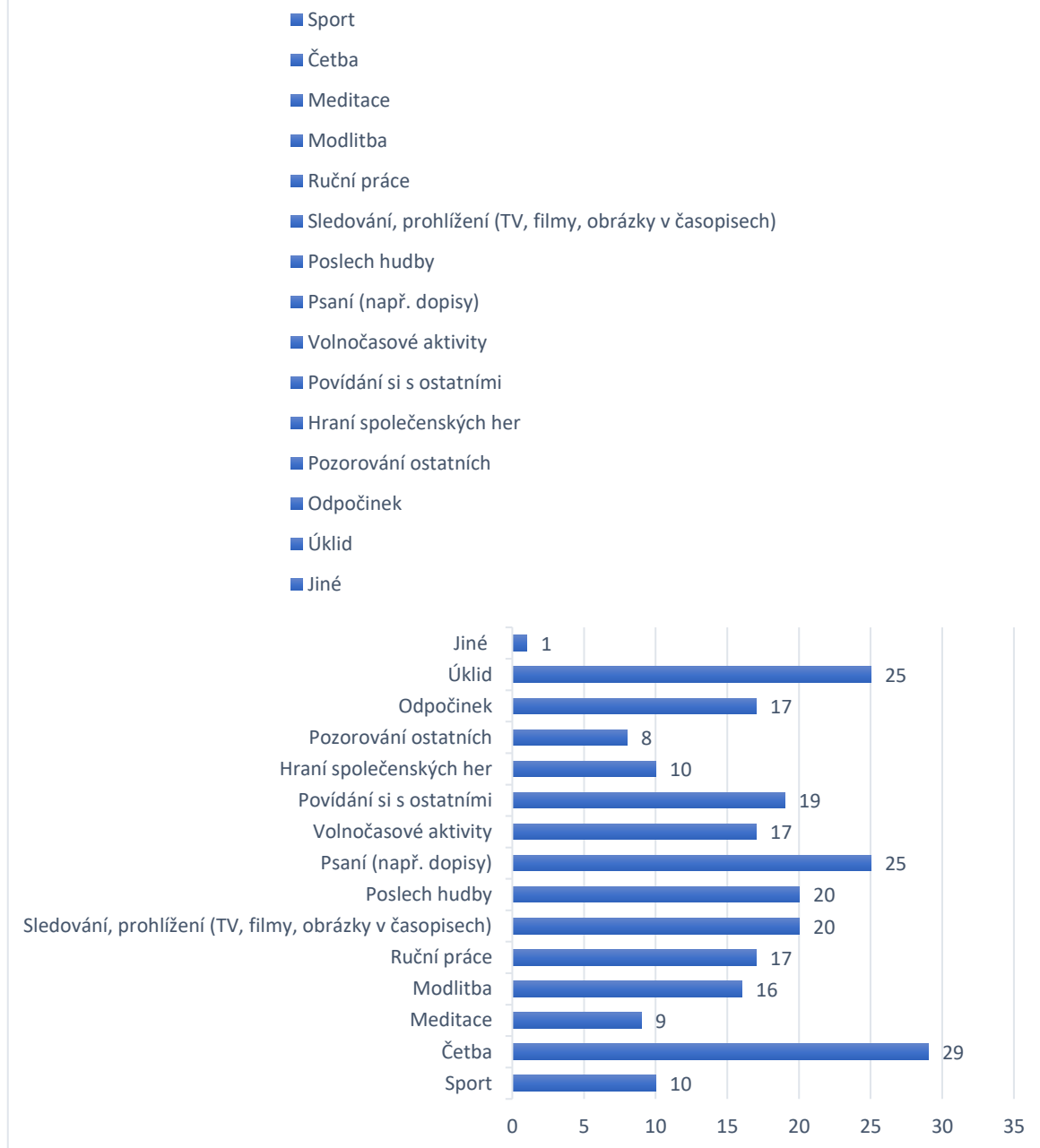
U této otázky byla možnost vybrat více odpovědí. Z těch nejvíce zastoupených to bylo: „přemýšlím, čtu, sleduji (např: filmy), povídám si s ostatními (mluvím i poslouchám)“. Tyto odpovědi mají nejvíce preferencí i u předchozích odpovědí ohledně pasivního trávení volného času. Méně zastoupené byly odpovědi: „*poslouchám hudbu,*

pozoruji dění kolem, prohlížím si časopisy, obrázky, fotky apod., poslouchám, co říkají ostatní, mluvím s ostatními (vypravuji)“. Tyto odpovědi byly už výše četnostně uvedeny, ale nepatří natolik mezi pasivní trávení volného času u žen ve VTOS.

Poslední možnost volby „jiné“ bylo uvedeno, aby ženy samy napsaly, jak vypadá jejich volný čas, pokud nejsou zaneprázdněny. Tato odpověď byla zastoupena pouze v několika případech a nejčastěji zde ženy doplňovaly tyto možnosti: „psaní dopisů, práce, příprava do školy, konfrontace skutečnosti a minulosti, křížovky, vaření“.

Dle výpovědí je jasné, že ženy neumí natolik rozlišit volný čas aktivní a volný čas pasivní. Ovšem s touto skutečností jsem počítala, jelikož já sama jsem si na začátku pasivitu a aktivitu představovala také trochu jinak. Myslím si, že toto určení pasivity a aktivity je na každém člověku. Každý si na základě své zkušenosti a své teorie může určit, co vlastně pasivní a aktivní trávení znamená. Proto všechny odpovědi zpracovávám tak, jak mi byly předány!

Zaškrtněte prosím všechny činnosti, při kterých podle vás více přijímáte vy sama, než vydáváte ze sebe:



Obrázek 20 Přijímání na základě volného času (Zdroj: vlastní výzkum)

Výše uvedený graf znázorňuje odpovědi na otázku: „Zaškrtněte všechny činnosti, při kterých podle vás více přijímáte vy sama, než vydáváte ze sebe.“ Tato otázka byla opět zaměřena na pasivní trávení volného času a navazuje na předchozí otázku.

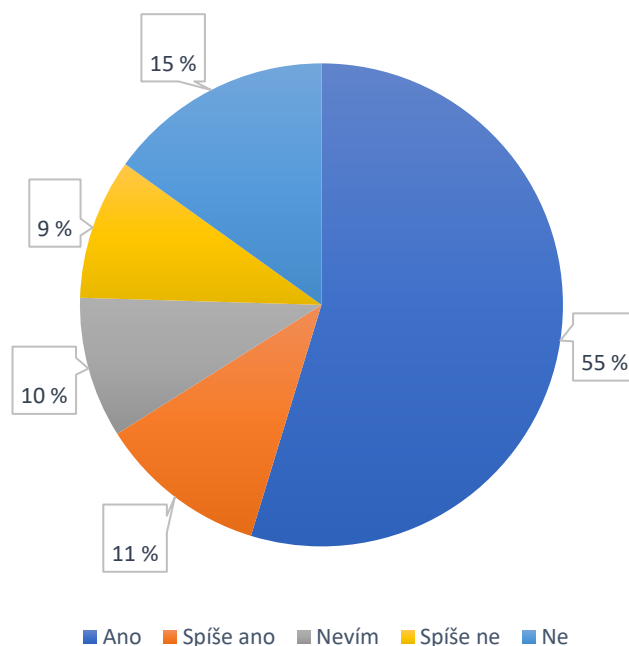
Na výběr bylo z více možností. Nejvíce byla zastoupena odpověď: „četba, psaní (např: dopisy), úklid“. Tyto odpovědi měly největší ohlasy ze strany odsouzených žen.

Samozřejmě četba i psaní jsou věci, kdy přijímáme nějaké skutečnosti a na základě nich se sami rozvíjíme. Ovšem úklid je věc, při kterém vykonáváme nějakou aktivitu, a při této aktivitě ze sebe vydáváme nějakou energii a aktivní pohyby. Nebylo všem specifikováno, o jaký úklid se jedná. Může se jednat o úklid například svých osobních věcí, kdy můžeme přemýšlet nad sebou samým, a tak být sám se sebou, se svými věcmi a pasivně trávit svůj volný čas. Toto jsou ovšem myšlenky, které jsou pouze z mého usuzování a nejsou bohužel doložené.

Méně častější byly odpovědi: „poslech hudby, sledování, prohlížení (např: TV, filmy, obrázky v časopisech apod.), povídání si s ostatními, volnočasové aktivity, ruční práce, modlitba, odpočinek“. Na základě tohoto výběru se několik odpovědí shoduje opět s výše uvedenými a jsou zastoupeny v podobném počtu odpovědí na základě výzkumného šetření. Jako další byly nejméně zastoupeny tyto odpovědi: „společenské hry, meditace, sport, pozorování“. Kdy opět ženy přijímají skutečnosti na základě zkušeností z těchto aktivit, které mají. Ve věznici je samozřejmostí, že volný čas může být tráven jen na základě možností, jež dovolují ženám na základě svého umístění ve výkonu trestu tyto aktivity vykonávat a na základě toho trávit svůj čas aktivně či pasivně.

Jedinou odpověď dostala možnost „jiné“, kdy se jednalo o práci. Díky práci přijímáme sami více, než ze sebe vydáváme. Toto si myslela jedna žena z 53 dotazovaných. Ovšem tato myšlenka je na místě. Musíme se zamyslet sami, jakou práci vlastně vykonáváme, a jak nám tato práce může pomoci v tom, abychom více přijímali my sami, než vydávali ze sebe. Pro každého z nás toto může být individuální a můžeme si nad pojmem práce a možnostmi přijímání či vydávání zapřemýšlet každý sám.

Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na vaše chování a pobyt ve věznici?



Obrázek 21 Vliv volnočasových aktivit na chování (Zdroj: vlastní výzkum)

Poslední otázka se týkala vlastního názoru dotazovaných žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Zajímalo mě, jestli si samy ženy myslí, že právě volnočasové aktivity mají vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. Odpovědi mě celkem překvapily, jelikož jsem na tuto otázku čekala pouze negativní ohlasy.

Z většiny odpovědí je patrné, že celkem 29 žen (55 %) z 53 dotazovaných si myslí, že volnočasové aktivity mají zcela určitě vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. Celkem 6 žen (11 %) váhá s tím, že by právě jenom volnočasové aktivity měly vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. U odpovědi „nevím“ a „spíše ne“ se vyskytl stejný počet odpovědí, a to celkem 5 (10 %). Nejzajímavější bylo zastoupení poslední odpovědi. Celkem 8 žen (15 %) z 53 dotazovaných si myslí, že volnočasové aktivity nemají žádný vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. Možná je to zlomek žen, které negativně reagovaly i na spokojenost s volnočasovou nabídkou ve věznici či s tím, zda budou volnočasové aktivity provozovat i mimo věznici. Ovšem nemůžeme tohle s přesností tvrdit, pouze se můžeme domnívat, že je to na základě výsledků patrné.

13 Ověření hypotéz

Výsledky kvantitativního výzkumného šetření byly popsány za pomoci procentuální relativní a absolutní četnosti. Na základě četností je potom možné jednotlivé hypotézy verifikovat neboli ověřit jejich pravdivost. Naopak můžeme hypotézu také falzifikovat neboli zamítnout na základě nějaké zkušenosti a vědeckého poznání.¹²¹

13.1 Verifikace hypotézy H1

H1: *Polovina z dotazovaných žen ve výkonu trestu odnětí svobody tráví svůj volný čas aktivněji než na svobodě mimo výkon trestu odnětí svobody.*

První hypotéza, kterou jsem si ve svém výzkumném šetření stanovila, je hypotéza, jež se odkazuje na vnímání volného času z pohledu pasivity a aktivity. Samozřejmě, vnímání tohoto času je z pohledu samotných žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro verifikaci této hypotézy jsem si vybrala otázku č. 7: „*Trávíte volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě?*“ Na tuto otázku bylo možné vybrat jednu ze čtyř nabízených odpovědí: „*ano, spíše ano, spíše ne, ne*“.

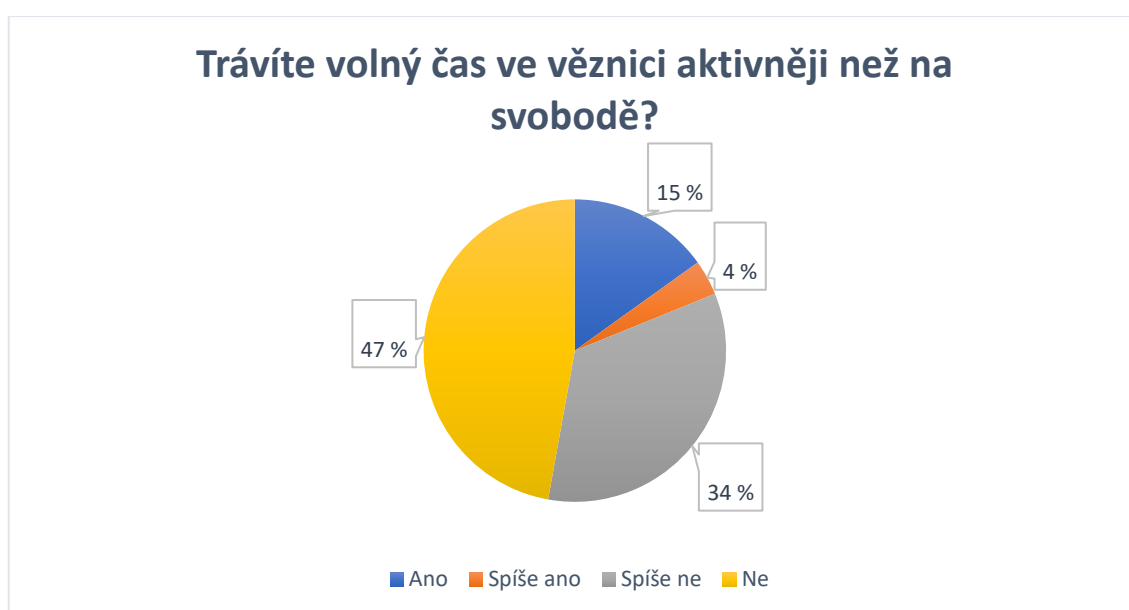
Pro tuto otázku jsem získala celkový počet 53 odpovědí a ve většině případů se jednalo o vyjádření nesouhlasu ze strany žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Většina žen zvolila možnost odpovědi „*ne*“. Tedy, že svůj volný čas nyní tráví spíše pasivněji a na svobodě svůj volný čas trávily mnohem více aktivněji a svobodně. Celkově tuto možnost zvolilo 25 dotazovaných žen. Procentuálně je to celkem 47 %. U dalších odpovědí se jednalo o malé odchylky, pouze odpověď „*spíše ne*“, tedy spíše nesouhlasím s tím, že bych měla trávit volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě, odpovědělo 18 dotazovaných žen. V procentuálním vyjádření je to celkově 34 %. Samozřejmě musíme brát v potaz, že i několik žen souhlasí s tvrzením, že tráví svůj volný čas aktivněji než na svobodě. Ovšem z celkového počtu dotazovaných je to pouze 15 %, tudíž hypotéza je na základě četností falzifikována neboli zamítnuta. Muselo by se jednat o opačné znění hypotézy tak, aby hypotéza v tomto případě mohla být potvrzena.

Z hlediska absolutní a relativní četnosti uvádím tabulku pro lepší přehled odpovědí a také grafické znázornění dané otázky.

¹²¹ Popper, Karl: Philosophy of Science | Internet Encyclopedia of Philosophy. www.iep.utm.edu [online]. [cit. 2021-02-25].

Tabulka 1

Trávíte volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě?		
	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
<i>Ano</i>	8	15 %
<i>Spíše ano</i>	2	4 %
<i>Spíše ne</i>	18	34 %
<i>Ne</i>	25	47 %
Celkem	53	100 %



Když bychom tuto hypotézu měli doložit dalšími dotazníkovými otázkami, můžeme se zaměřit na otázku číslo 8, kdy jsem se snažila zjistit, jak ženy trávily svůj volný čas mimo výkon trestu. Jakými aktivitami se zabývaly a co je ve volném čase naplňovalo. Z výše uvedených grafických znázornění a popisné statistiky je patrné, že tato hypotéza je vyvrácena na základě toho, že ženy si hlavně ve volném čase dělaly své aktivity, které pro ně byly více přínosné a naplňující, a proto nejspíš soudí, že nemohou ve výkonu trestu svůj volný čas trávit aktivněji než na svobodě.

13.2 Verifikace hypotézy H2

H2: *Účast žen na volnočasových aktivitách ve výkonu trestu odnětí svobody nesouvisí s přístupem zaměstnanců věznice, kteří se snaží o naplnění volného času.*

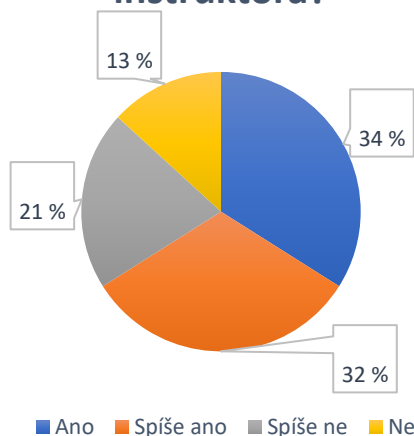
Pro zhodnocení této hypotézy využijí otázku č. 6 z dotazníkového šetření. Tato otázka zní následovně: „*Souvisí váš volný čas s přístupem vychovatele/pedagoga volného času/lektora—instruktora?*“ Na tuto otázku byly stanoveny čtyři možnosti odpovědi: „*ano, spíše ano, spíše ne, ne*“.

Při zpracování dotazníkového šetření se ukázaly následující hodnoty, které pomocí absolutní a relativní četnosti pomohou hypotézu verifikovat či falzifikovat. Pro odpověď „*ano*“ se rozhodlo 18 dotazovaných žen. Z toho vyplývá, že právě volný čas souvisí s přístupem vychovatele či dalších zaměstnanců věznice, kteří se podílejí na volném čase odsouzených žen. Když bychom toto měli potvrdit, tak další většina žen volila možnost „*spíše ano*“, tedy že volný čas může souviset právě s přístupem zaměstnanců, kteří se na něm podílejí. Na základě daných výpovědí a procentuálního počtu můžeme hypotézu falzifikovat, tedy zamítnout dle četnostních výpočtů. Pro větší přehlednost uvádím tabulku relativních a absolutních četností i grafické znázornění otázky.

Tabulka 2

<i>Souvisí váš volný čas s přístupem vychovatele/pedagoga volného času/lektora-instruktora?</i>		
	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
<i>Ano</i>	18	34 %
<i>Spíše ano</i>	17	32 %
<i>Spíše ne</i>	11	21 %
<i>Ne</i>	7	13 %
Celkem	53	100 %

Souvisí váš volný čas s přístupem vychovatele/pedagoga volné času/lektora- instruktora?



Pokud bychom zamítnutí hypotézy chtěli potvrdit na nějakém dalším případě dotazníkové otázky, mohli bychom využít otázku č. 11, kdy jsem se ptala: „*Stalo se vám někdy, že byste některou aktivitu přestala navštěvovat kvůli vychovateli?*“ V tomto případě většina žen volila variantu odpovědi „*nikdy*“, tedy, že žádná z dotazovaných žen nikdy nemusela nějakou aktivitu opustit kvůli někomu, kdo danou volnočasovou aktivitu vede. V tomto případě to lze i číselně vyjádřit. V případě odpovědi „*nikdy*“ bylo zaznamenáno celkem 49 odpovědí. V relativní četnosti je to 90 % odpovědí na danou otázku.

Z daných četností je tedy zřejmé, že právě výše uvedená hypotéza: „*Účast žen na volnočasových aktivitách ve výkonu trestu odnětí svobody nesouvisí s přístupem zaměstnanců věznice, kteří se snaží o naplnění volného času.*“ je na základě výpovědí žen zamítnutá. Většina dotazovaných se shodne na tom, že právě volný čas může souviset s přístupem zaměstnanců ve věznici. I z výpovědí kvantitativního šetření je zcela jasné, že právě ženy si vybírají aktivity na základě toho, kdo danou aktivitu vede. Samozřejmě zde velkou roli hraje i zájem ze stran odsouzených či dobrovolnost.

13.3 Verifikace hypotézy H3

H3: *Více než polovina dotazovaných si myslí, že volný čas a jeho vnímání může ovlivnit jejich chování ve výkonu trestu odnětí svobody.*

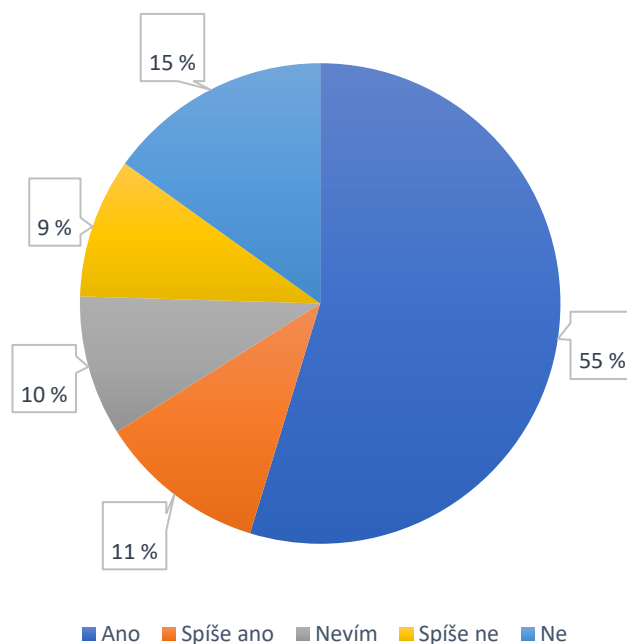
Následující hypotézu jsem hodnotila na základě procentuální četnosti daných odpovědí. Hypotézu H3 jsem verifikovala na základě poslední dotazníkové otázky, která zní: „*Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na vaše chování a pobyt ve věznici?*“ Na tuto otázku bylo možné vybrat z pěti odpovědí: „*ano, spíše ano, nevím, spíše ne, ne*“. V tomto případě vždy bylo možné vybrat pouze jednu možnost odpovědi.

Na základě počtu odpovědí na danou otázku byly udělané procentuální četnosti, které udávají číselné hodnoty. Na otázku: „*Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na vaše chování a pobyt ve věznici?*“ odpověděla kladně většina z dotazovaných. Konkrétně se jednalo o 29 žen z 53 dotazovaných, které souhlasí s tvrzením, že volnočasové aktivity mají vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. Na základě této absolutní četnosti, což je 29 žen, byla vytvořena relativní četnost, která činí 55 %. V tomto případě si můžeme na danou hypotézu odpovědět díky dané relativní četnosti. U dalších odpovědí byly také zaznamenány relativní i absolutní četnosti, které jsou vyobrazeny v níže uvedené tabulce a grafu.

Tabulka 3

<i>Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na vaše chování a pobyt ve věznici?</i>		
	<i>Absolutní četnost</i>	<i>Relativní četnost</i>
<i>Ano</i>	29	55 %
<i>Spíše ano</i>	6	11 %
<i>Nevím</i>	5	10 %
<i>Spíše ne</i>	5	9 %
<i>Ne</i>	8	15 %
Celkem	53	100 %

Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na vaše chování a pobyt ve věznici?



Hypotéza, která zní: *Více než polovina dotazovaných si myslí, že volný čas a jeho vnímání může ovlivnit jejich chování ve výkonu trestu odnětí svobody.*, je na základě relativní i absolutní četnosti verifikovaná. Tudiž platí, že více než polovina dotazovaných žen si myslí, že volný čas a jeho vnímání může ovlivnit jejich chování ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pro někoho toto může být překvapující, protože pro mě bylo. Nečekala jsem, že by si ženy ve výkonu trestu vůbec mohly připustit skutečnost, že právě působení volnočasových aktivit a celkově trávení volného času, jak z pohledu pasivity, tak aktivity, může jejich chování a pobyt ve věznici ovlivnit.

14 Diskuse

Hlavním cílem této práce bylo popsat a analyzovat volný čas odsouzených žen z pohledu aktivity a pasivity ve výchově. Na základě tohoto cíle jsem si stanovila dílčí výzkumné otázky a hypotézy, které jsem dále rozpracovávala ve svém výzkumu. V této části vymezím poznatky z empirické části práce.

První částí výzkumu byl kvalitativní výzkum zaměřený na polostrukturované rozhovory s pracovníky věznice. Na základě něho jsem si zmapovala situaci volného času ve věznici a poté sestavila dotazník, který jsem předkládala odsouzeným ženám ve výkonu trestu odnětí svobody.

Volný čas je v dnešní době velmi diskutabilním tématem. Je několik autorů, kteří se snaží vymezit volný čas ve svých publikacích. Ovšem nikdy nejsou jejich definice jednotné a velmi vzácně se vzájemně shodují. Díky svému studiu a zájmu jsem se proto začala zabývat tématem volného času ve Věznici Světlá nad Sázavou, která se nachází v okrese mého bydliště. Na základě některých dokumentů či TV zpravodajství si můžeme myslet, že vězni mohou volný čas trávit v posilovnách, na hřišti nebo v hernách. Ovšem není tomu tak vždy a musíme se zamyslet nad tím, jak daná věznice funguje, jaké má možnosti či v jakém speciálním oddílu je vězeň zařazen. Když budeme brát v potaz, že vězni mají možnost pracovat, je zcela jasné, že na volnočasové aktivity už nezbyvá tolik času.

Pracovní možnost mají i vězenkyně ve Světlé nad Sázavou, jejich pracovní zařazení pro ně bývá z pravidla velmi důležité, protože mají možnost finančního přivýdělku a mohou si relativně „zkrátit čas“ při výkonu trestu. Musíme brát také v potaz, že některé mohou být zařazeny v programu zacházení, a proto musí určité volnočasové aktivity plnit. Programy zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou jsou naplněny například vzdělávacími aktivitami, které mohou mít pro odsouzené vyšší hodnotu, díky tomu, že si mohou zvýšit svoji kvalifikaci a na základě toho, po propuštění, zvednout svoji cenu na trhu práce. Další náplní programu zacházení mohou být zájmové aktivity, které mají mít za cíl působit na odsouzené výchovně, díky tomu by mělo docházet k resocializaci odsouzených.

V tomto případě se dá lehce potvrdit, že právě výchova ve věznici má aktivní charakter a není třeba zkoumat možnost pasivní výchovy. Ovšem jak už se ukázalo, je chápání pasivity ve výchově odlišné. Proto se zaměříme na srovnání několika faktů dle výzkumu, které se týkají právě aktivity a pasivity.

Na základě analýzy kvalitativních dat jsem vytvořila kategorie vystihující volný čas ve Věznici Světlá nad Sázavou. Mezi kategorie byly zařazeny: *nabízené aktivity, preferované aktivity a pasivní trávení VČ*. Tyto první tři kategorie vznikly na základě několika otázek, které jsem položila zaměstnancům věznice. Mezi nabízené aktivity ze strany věznice patří hlavně vzdělávací, zájmové, speciálně-výchovné a pracovní aktivity. Tyto aktivity jsou pod dohledem zkušených pracovníků realizovány a odsouzené ženy je mohou navštěvovat buď dobrovolně, nebo v rámci programu zacházení.

Když bych se zaměřila na tyto výše uvedené kategorie, ráda bych ještě pro srovnání využila rozhovor, který jsem měla možnost realizovat s ředitelem jedné nejmenované věznice v České republice. Díky tomu můžeme porovnat, zda se volný čas ve věznicích liší, či nikoli. V tomto případě jsem se ptala na otázku: „*Jak mohou ve věznici trávit volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody?*“ Na tuto otázku jsem dostala následující odpověď, která shrnuje celkově souvislost mezi volným časem a zařazením do stupně zabezpečení.

Výkon trestu odsouzených žen je velice specifický a je vždy limitován stupněm zabezpečení, do kterého je odsouzená žena aktuálně zařazena. Stupně zabezpečení jsou kategorie v rámci vnitřní diference věznice, které stanovují nebezpečnost odsouzené osoby. V rámci vězeňské služby (dle platných předpisů) jsou zavedeny tři stupně zabezpečení:

- a) nízký stupeň zabezpečení
- b) střední stupeň zabezpečení
- c) vysoký stupeň zabezpečení

Volnočasové aktivity jsou závislé na stupni zabezpečení, například odsouzené ženy zařazené ve vysokém stupni se nemohou účastnit extramurálních aktivit, neboť je zde značné riziko, že by se pokusily o útěk z výkonu trestu odnětí svobody. Pro vysvětlení jsou extramurální aktivity ty činnosti, které zaměstnanci věznice realizují s odsouzenými osobami jako činnosti speciálně výchovného charakteru. Dělíme je na aktivity s výchovným, pracovním, zájmovým a duchovním aspektem. Pro odsouzené jsou mimořádně důležité z motivačního hlediska – posílí kontakt s rodinnými příslušníky při pobytu mimo věznici, při pracovních činnostech bez nároku na odměnu mohou ukázat svou snahu neztratit pracovní návyky a ukázat svůj aktivní přístup k naplňování účelu trestu. Výchovné a vzdělávací aktivity mohou pomoci rozšířit celkový rozhled a získat

nové informace. Zájmové aktivity pomohou smysluplně naplnit volný čas odsouzených.¹²²

Souvislost volného času a jeho aktivního a pasivního vnímání se odvíjí od přístupu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. Ve vazební věznici je zpravidla volný čas tráven aktivně, ale je to samozřejmě aspekt související se zaměstnanci věznice, kteří se podílejí na volném čase odsouzených. Hlavní motivací pro odsouzené je zájem trávit volný čas smysluplně. Také závisí na individualitě jedince. Pokud jsou odsouzení jedinci již prizonizováni¹²³, o aktivity nestojí a raději tráví volný čas bez intervence odborného personálu.

V cizojazyčných studiích lze dohledat fakta o trávení volného času. Pro svoji práci jsem vybrala následující studii, která se opírá o zkušenost vězňů s četbou. Četba může být brána jako pasivní trávení volného času (nabývání nových zkušeností, informací a znalostí). Ze studie tedy vyplývá: „*Zkušenosti vězňů s časem se liší od zkušeností s časem mimo věznici. Na rozdíl od čtenářů a uživatelů knihoven mimo vězení jsou vězni motivováni k používání knih, knihoven a čtení k trávení času. Používají knihy, knihovny a čtení, aby jim pomohly v boji s negativními účinky nadměrného množství nestrukturovaného času.*“¹²⁴ Četba byla v mém kvantitativním výzkumu zahrnuta také, a ženy ve výkonu trestu tuto možnost trávení volného času volily velmi často. Hlavně při možnosti trávení volného času pasivně se ženy na četbu odkazovaly.

Když bych měla shrnout první tři kategorie, tak mohu říci, že zaměstnanci vidí hlavní náplň volného času v zájmu samotných odsouzených. Jedná se hlavně o to, jaká je nabídka volnočasových aktivit a dále jaké aktivity právě samotné ženy baví. Když je nebaví žádná z aktivit, tak se zaměstnanci shodují, že ženy tráví volný čas pasivně, tedy nedělají nic nebo jen aktivity spojené se svojí osobou.

Pokud se zaměříme na další kategorie, které z kvalitativního výzkumu vyšly, tak se jedná o kategorie: „*psychohygienu (ventilace stresu, odstranění napětí), grafomotorika (rozvoj motoriky, fyzická zdatnost), sebekázeň, tvořivost a zručnost*“. Na základě těchto

¹²² Vlastní výzkum

¹²³ Během pobytu ve vězení probíhá proces, který se nazývá v odborných příručkách „prizonizace“. Jde o působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl za mřížemi. Stručně řečeno, člověk je pozvolna vtahován do prostředí, kde tráví svůj čas. Nezávidka se pozvolna jeho osobnost mění k horšímu. Člověk se tu setká se světem zla v nejhroších možných podobách, což nenechá nikoho lhostejným. Někteří vězňové ztrácí vlastní iniciativu, upřednostňují cestu nejmenšího odporu. Pro vícekrát trestané lidi se stává stále víc normálním světem vězení, až nakonec venku adekvátně a sociabilně žít neumí.

¹²⁴ Garner, J. (2020), „Prožívání času ve vězení: vliv knih, knihoven a čtení“, *Journal of Documentation*, sv. 76, č. 5, s. 1033-1050. <https://doi.org/10.1108/JD-07-2019-0128>

kategorií vyvstává jedna základní kategorie: „*rozvoj osobnosti*“. Z rozhovorů bylo jasné, že pokud ženy tráví svůj volný čas jakkoliv, je to vždy přínosné pro jejich osobnost. Na základě volného času mohou ženy formovat svoji osobnost, naučit se nové věci a dokáží sebe samu rozvíjet. Osobnost se jeví jako složitý a značně individuální faktor, který se ve vlivu na podobu volného času liší na základě své rozdílnosti v cílech, aspiracích, vlastnostech, stavech, postojích, zkušenosti a sebestojení.

Proto z výsledků kvantitativní výzkumné strategie mohu učinit následující závěr dle výzkumných otázek. „*Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody?*“ Ženy ve výkonu trestu odnětí svobody dle výpovědí zaměstnanců tráví svůj volný čas na základě svého zájmu. Jejich volný čas je zastoupen z poloviny aktivně a z poloviny pasivně. Každá žena má na výběr z několika možností, jak bude svůj volný čas trávit, a vždy se jedná o dobrovolné rozhodnutí. Samozřejmě v některých případech nemají ženy na výběr a musí volný čas trávit na základě programu zacházení, který je speciálně pro každou z žen připraven.

Druhá výzkumná otázka: „*Mohou mít volnočasové aktivity vliv na chování odsouzených žen?*“ Opět dle rozhovorů mohu potvrdit, že volnočasové aktivity mají opravdu své místo ve vězeňském prostředí. Ženy na základě volného času mohou rozvíjet svoji osobnost, mohou se naučit nové věci a získat nové zkušenosti. Samozřejmě je to dáno individuálně, podle toho, jak daná žena jeví zájem a jakou má snahu. Ale z výpovědí je zřejmé, že volnočasové aktivity mohou působit jako psychohygienu, dále mohou aktivity u žen rozvíjet tvořivost a mohou ženám pomoci se zamyslet nad sebou a díky tomu zvýšit sebekázeň.

Nakonec je velmi významným faktorem ventilace stresu a napětí. Zaměstnanci se ve většině případech shodují, že některé volnočasové aktivity mohou ženám pomoci odbourat stres a mohou také zmírnit jejich napětí. To napětí je samozřejmě psychické i fyzické, a každá žena na základě volného času a volnočasové aktivity může toto ovlivnit. Můžeme říci, že v tomto případě je pasivní trávení volného času také vhodné, jelikož se žena může například na základě meditace soustředit sama na sebe a odbourat svoje napětí. V aktivním případě se může jednat o nějakou pohybovou aktivitu, která může ženě pomoci si „*vybít vztek*“. Záleží už na každé odsouzené a na její osobnosti, jak se rozhodne trávit svůj volný čas a jak bude volný čas působit na její chování.

V porovnání s jinými výzkumy, které se zaměřovaly na volný čas ve vězeňském prostředí, je patrné, že se daná fakta velmi často shodují. Bylo již napsáno několik prací, které se zabývají trávením volného času u vězňů, a vždy vychází zcela podobné hodnoty,

kteře sami zaměstnanci i vězňi uvádí. Pokud bych se měla zamyslet nad dalším podnětem zkoumání ve Věznici Světlá nad Sázavou, tak bych se určitě zaměřila na volný čas, dle oddělení, ve kterém jsou ženy odsouzeny pro výkon trestu odnětí svobody a snažila bych se porovnat možnosti trávení volného času v daných odděleních. Nebo bych se zaměřila na výzkum, který se ptá po tom, co opravdu volnočasové aktivity u žen rozvíjí, a jak působí na jejich osobnost.

Když shrnu výsledky kvantitativní výzkumné strategie, tak mě především zajímal pohled samotných odsouzených na volný čas a chtěla jsem zjistit, jak volný čas samy ženy tráví ve věznici, a jak volný čas trávily mimo věznici. Pro daný výzkum jsem si zvolila tři hypotézy, které jsem poté na základě výsledků zhodnotila. Nyní se ještě k hypotézám vrátím a popíšu je z pohledu celkového výsledku výzkumu.

H1: Polovina z dotazovaných žen ve výkonu trestu odnětí svobody tráví svůj volný čas aktivněji než na svobodě mimo výkon trestu odnětí svobody. Tato hypotéza se zabývala trávením volného času ve věznici a na svobodě. Když jsem si tuto hypotézu položila, měla jsem na mysli, že právě ženy ve výkonu trestu odnětí svobody mají více možností pro trávení volného času na základě volnočasových aktivit, a proto budou ve věznici mít aktivnější volný čas. Mýlila jsem se, jelikož ženy ve výkonu trestu volný čas berou jako něco svobodného, kdy si mohou dělat, co chtějí a nikdo je nekontroluje. Proto jsem na základě výzkumu musela tuto hypotézu falzifikovat, to znamená zamítnout.

H2: Účast žen na volnočasových aktivitách ve výkonu trestu odnětí svobody nesouvisí s přístupem zaměstnanců věznice, kteří se snaží o naplnění volného času. U této hypotézy jsem se zaměřila na vztah mezi zaměstnanci věznice, kteří se podílejí na volném čase, a ženami ve výkonu trestu odnětí svobody. Ptala jsem se žen na souvislost trávení volného času s těmi, kdo volný čas realizují. Domnívala jsem se, že ženy nepřihlíží ke skutečnosti, kdo volný čas vede, ale že je důležitější jejich zájem. V tomto případě jsem se opět mýlila. Volný čas u odsouzených žen souvisí právě s tím, kdo volnočasovou aktivitu vede. Musíme zohlednit fakt, že ženy musí být s volnočasovou aktivitou spokojené a musí zde být projeven zájem jak ze strany vychovatelů, tak ze strany odsouzených.

H3: Více než polovina dotazovaných si myslí, že volný čas a jeho vnímání může ovlivnit chování ve výkonu trestu odnětí svobody. Poslední hypotéza se týkala působení volného času na chování ve výkonu trestu. Zajímalo mě, zda si ženy připouští možnost, že volný čas a jeho trávení může být faktorem, který ovlivňuje jejich chování a celkově osobnost. Z výsledku jsem byla překvapená, jelikož většina dotazovaných žen si právě myslí, že volný čas a jeho trávení má vliv na jejich chování a pobyt ve věznici. Je docela

příjemně překvapivé, že si odsouzené ženy takovou možnost připouští a na základě volného času se sebou samými něco dělají. Snaží se svoji osobnost zlepšit.

„Volnočasové aktivity dle mého názoru mají zásadní vliv na chování odsouzených obecně, neboť zmírňují tenzi a pocit naprosté sociální izolace, který je ve vězeňských zařízeních všudypřítomný.“¹²⁵

Celkově musím říci, že jsem si na základě výzkumu ověřila, že chápání pasivity a aktivity je odlišné a nemusí pro každého znamenat totéž. V tomto případě musíme brát v potaz každou odpověď a naložit s výsledky tak, jak jsou uvedeny. Volný čas je pro odsouzené stejně důležitý jako pro osoby většinové společnosti. Jak říká sám pan ředitel nejmenované věznice: *„Trávení volného času obecně vnímám jako velice důležité, neboť je dle mého názoru prostor smysluplně pracovat s odsouzenými. Volnočasové aktivity bezesporu přináší celkem hodnotné věci nejen materiální (obrazy, keramika apod.), ale co více kultivují osobnost vězněného jedince (nelze aplikovat na všechny vězně). Pokud se nám při volnočasových aktivitách podaří částečně kultivovat osobnost vězněného jedince, je zde velká šance modifikovat jeho hodnotový systém. Pokud se nám podaří modifikovat jeho hodnotový systém, je zde velký předpoklad úspěšné inkluze a snížení rizika recidivy. Dalším významným aspektem, který přináší volnočasové aktivity, je kultivace vnitřních prostor věznice (obrazy, plastiky – výrobky vězňů), které kultivují prostor věznice a zmírňují tak důsledky uvěznění – sociální izolaci.“¹²⁶* Proto, je celkově trávení volného času u odsouzených důležité a je nutné nové trendy zavádět i do takovýchto institucí, které se hojně volným časem zabývají.

Posledním faktem, který uvádím, je ten, že z literatury a dalších odborných textů se můžeme dozvědět, že věznice je brána jako zařízení, které má daného člověka napravit, tedy působit na něj tak, aby už nedocházelo k trestné činnosti. Na základě mého zájmu vyvstala i otázka, již se zabýval pouze ředitel nejmenované věznice. Jednalo se o otázku: *„Co si myslíte o tom, že má věznice sloužit jako nápravné zařízení pro odsouzené?“* Na tuto otázku jsem dostala následující odpověď, která může být podnětem k zamyšlení. *„Nejsem si jist, zda věznice je ta správná instituce, aby napravovala lidského jedince, který se dostal do konfliktu se zákonem. Z dikce zákona o vězeňské službě a justiční strážci je explicitně stanoveno, jakou roli sehrává Vězeňská služba ČR v bezpečnostním systému České republiky. Pojem „Nápravné zařízení“ je dle mého názoru zavádějící a z hlediska penitenciaristiky (nauka o výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody) archaický pojem.“*

¹²⁵ Vlastní výzkum

¹²⁶ Srov. Tamtéž.

*Výchova lidského jedince, jak je obecně známo, začíná v základní sociální skupině, kde lidský jedinec přijímá základní sociální vzorce chování. Pokud je sociální prostředí patologické, je následný konflikt se zákonem a pobyt ve vězení logickým vyústěním dané situace. Nemyslím si tedy, že by věznice měly být nápravné zařízení, ale instituce, která lidskému jedinci zprostředkuje prostor pro sebereflexi a následně jej připraví na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Modifikovat osobnost, změnit hodnotový systém je nelehký úkol a domnívám se, že téměř nemožný. Jednou z cest, která se nabízí, je následný probační dohled nad propuštěnými a spolupráce s neziskovým sektorem, neboť většina stálých klientů funguje po propuštění pouze pod hrozbou sankce.*¹²⁷

Pokud bychom se chtěli zaměřit na nějaká doporučení, která vyvstávají z empirické části práce, tak dle pedagogiky volného času lze využít přístupy, které trávení volného času podporují. Jedná se o animaci a výchovu zážitkem.

Doufejme, že bude volný čas přijímán odsouzenými tak, jako by byl součástí jejich pobytu a přispíval ke zkvalitnění jejich pobytu ve věznici samotné. Jak uvádí autor Josef Pieper: „*Volný čas je především stav duše.*“ V návaznosti na předchozího autora vidím propojení s následujícím výrokem od Mistra Eckahrta: „*Musím dělat všechno pro to, aby Bůh se mnou vytvořil jednotu: Musím dosáhnout stavu pasivity a přijímání, abych zcela ustoupil do pozadí; vzdát se všeho kognitivního i volního uchopení, a prostě „se nechat být“, aby ve mně Bůh našel prázdné obrazové plátno, na které se může zobrazit.*“

¹²⁷ Vlastní výzkum

15 Závěr

Předkládaná diplomová práce „*Pasivita a aktivita ve výchově*“ se zabývá otázkou volného času ve Věznici Světlá nad Sázavou, která je ryze ženskou věznicí. Na podkladě kvalitativního a kvantitativního výzkumu jsem zjistila, jak je tráven volný čas ve věznici u odsouzených žen ve výkonu trestu odnětí svobody.

Práce je rozčleněna do dvou hlavních částí. První část je ryze teoretická, kdy se nejprve věnuji hlavním pojmům, které provázejí celou diplomovou práci. Jedná se o pojmy filosofie, výchova, edukace, volný čas, pasivita a aktivita, penologie, trest a trestání, tedy pojmy vystihující hlavní podstatu diplomové práce. Zabývala jsem se těmito pojmy z pohledu vědních disciplín, jako je pedagogika, filosofie, sociologie a penologie, jelikož jsou to humanitní vědy zkoumající člověka z různých hledisek. Vycházela jsem z publikací, které se tématem volného času, filosofie a vězeňství zabývají.

Následující kapitola se věnovala filozofii výchovy z pohledu historického i křesťanského. V tomto případě jsem uvedla několik možností, jak lze oblast filosofie výchovy nahlížet. Čerpala jsem hlavně z knihy od J. Patočky – Péče o duši. Dále jsem se zabývala problematikou volného času, kdy jsem chtěla podnítit funkci volného času a následně na kapitolu o volném čase navázat kapitolou, která se věnuje pasivitě a aktivitě ve výchově. Hlavním tématem v této kapitole bylo vymezení pojmů „*vita activa a vita contemplativa*“. Důležitými knihami, které pasivitu a aktivitu ve výchově řeší, byly knihy od Seana Steela. Dále jsem čerpala také z článku stejného autora: „*Recovering Ancient and Medieval Contemplative Taxonomies as an Alternative to Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Paideusis*“.

Poslední velkou kapitolou je kapitola s názvem Vězeňská služba v České republice. Zde se věnuji vymezení hlavních pojmů a také uvádím informace o Věznici Světlá nad Sázavou. V této kapitole jsem se věnovala zákonům o výkonu trestu odnětí svobody a také internetovým portálům dané věznice.

Druhá část diplomové práce je zcela empirická. Nejprve je představen kvalitativní výzkum, který byl uskutečněn s pracovníky věznice. V této části výzkumu jsem se snažila zjistit, jak odsouzené ženy tráví volný čas z pohledu právě odsouzených samotných a pracovníků, kteří se na tvorbě volného času také podílejí. Samozřejmě jsem získala i výpovědi od jiných zaměstnanců, kteří do volného času sice nejsou zainteresováni, ale mají na něj také svůj názor. Dále byl vytvořen kvantitativní výzkum, kde jsem se zaměřila na dotazování odsouzených žen. Na základě dotazníkového šetření jsem se ptala

vybraných žen na jejich volný čas a celkově na prožívání volného času z hlediska pasivity a aktivity. Díky ochotě spolupracovat ze strany věznice se mi hlavní cíl práce stal dosažitelným a na základě výsledků výzkumu jsem mohla daný cíl zhodnotit.

Hlavním cílem celé diplomové práce bylo zjistit, jak ženy ve výkonu trestu odnětí svobody tráví svůj volný čas. Dle empirické části jsem došla k výsledkům, že volný čas je tráven na základě volnočasových aktivit, ale také díky zájmu odsouzených žen. Problematické ovšem bylo stanovit, co znamená pro ženy volný čas trávený pasivně a aktivně. V případě aktivního trávení volného času si všichni dokázali představit, jak takový volný čas může být tráven. Ovšem z hlediska pasivity jsem vždy dávala ženám na výběr takové možnosti odpovědi, aby mohly lehce pochopit, co to vlastně pasivní trávení volného času je. Vzhledem k tomu, že byly otázky jasně a stručně položeny, se mi dostalo zpět dostatečné množství odpovědí, které jsem na základě hypotéz mohla zhodnotit. Mohli jsme se dozvědět, jak je volný čas ve Věznici Světlá nad Sázavou naplněn, a také porovnat volný čas dle názorů zaměstnanců a samotných odsouzených žen.

Tak jako lze najít různé typy definic pasivity ve výchově i v praxi, se ukázalo, že ženy ve výkonu trestu chápou pasivitu různým způsobem. Mezi hlavní náplň trávení pasivního volného času dle žen patří: „*přemýšlení nad sebou samým, odpočívání, poslech hudby, přijímání skutečností a sledování ostatních*“. Pasivně trávit volný čas znamená spíše pro ženy „*nicnedělání*“. Prožívají svůj volný čas se sebou v nitru své duše. Když bychom se zaměřili na aktivní prožívání volného času, tak pro ženy je tento čas nejvíce specifický. V tomto volném čase se ženy nejvíce zabývají: „*volnočasovými aktivitami, ručními pracemi, četbou, sledováním, odpočinkem a psaním (dopisů, článku apod.)*“. Samozřejmě, že volnočasové aktivity zahrnují nejvíce času, ovšem jen v tom případě, pokud žena nenavštěvuje nějaké zaměstnání při výkonu trestu.

Výchova byla a bude náročnou otázkou společnosti. Na základě provedeného šetření lze doložit, že výchova ve volném čase skrze volnočasové aktivity i aktivity programu zacházení obecně má na odsouzené dobrý vliv. Jejich smyslem je rozvoj odsouzených v oblastech, jakými jsou například schopnost se naučit efektivně trávit svůj volný čas, dále pak rozvoj jejich smyslu pro zodpovědnost či trpělivost. Na základě šetření můžeme rovněž říci, že odsouzené se díky volnočasovým aktivitám mohou více sblížit s dalšími odsouzenými i se zaměstnanci vězeňské služby. Díky tomu si mohou vytvářet důvěrnější vztahy, které vedou k lepší spolupráci mezi nimi navzájem.

Věřím, že má práce byla přínosem k uvědomění si této problematiky. Široká veřejnost by měla brát v potaz, že právě věznice je místem, kde dochází k resocializaci

vězněných. Na základě volnočasových aktivit dochází právě k určité reedukaci, tedy nápravě postižených funkcí dané vězněné osoby. Jistě je dobré, aby o takovýchto aktivitách ve věznicích měla veřejnost povědomí. Aby věděla, že ve věznici nejsou odsouzení pouze v celách, ale že mohou na základě různých aktivit rozvíjet svoji osobnost a stávat se tak lepšími.

Dle teoretického vymezení a poté empirické části jsem získala fakta od odsouzených žen. Na základě zjištěných faktů při výzkumném šetření by ženy velice uvítaly možnost výběru volnočasových aktivit, které zatím ve věznici nejsou zavedeny. Samozřejmě by toto muselo být zjišťováno na základě nějakého dalšího výzkumného šetření. Na základě předchozího lze doporučit využívání přístupů, které se v pedagogice volného času často používají, a je to především animace a výchova zážitkem.

Na základě empirické části lze tedy Věznici Světlá nad Sázavou doporučit dva přístupy z pedagogiky volného času, které by se musely na základě vězeňského prostředí upravit, ale myslím si, že by to mohlo zpestřit volný čas ve věznici. Cílem by také mohla být větší spokojenost odsouzených žen s volnočasovou nabídkou.

Tvorba diplomové práce, studium literatury a výzkumná činnost mne vedly k hlubšímu promýšlení souvislostí, nahlížení na problematiku z mnoha úhlů pohledu. Z hlediska filosofie jsem se zaměřila na výchovu a její místo ve filosofii, z hlediska teorie výchovy jsem se zaměřila na výchovné prostředky pedagogiky volného času, z hlediska pedagogiky jsem se věnovala edukaci. Poté z hlediska antropologického jsem se zabývala otázkou, kdo je vlastně vězeň, jaký je to člověk z hlediska psychologie a také jsem se zaměřila na sociologické hledisko, kdy jsem se snažila pochopit sociální život skupiny jedinců odsouzených ve výkonu trestu.

Tyto pohledy mě přiměly pokládat si otázky, které bych si jinak možná neměla příležitost či důvod klást. Kladla jsem si následující otázky: „*Jak tráví volný čas ženy ve výkonu trestu odnětí svobody? Mohou mít volnočasové aktivity vliv na chování odsouzené? Má pedagogika volného času místo ve vězeňském prostředí?*“ Práce rozšířila můj celkový rozhled a orientaci v daném tématu a propojila dosavadní i nové poznatky z oblasti volného času.

Seznam literatury

1. ARENDT, Hannah. Vita activa, neboli, O činném životě. Praha: OIKOYMENH, 2007. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-185-4.
2. ARENDT, H. (2005), *The Human Condition*, (trans. Ramón Gil Novales and Introduction by Manuel Cruz), Barcelona: Paidós.
3. ARISTOTELÉS. Etika Níkomachova. 3., nezměn. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: Rezek, 2009. ISBN 978-80-86027-29-6.
4. BENDL, S. a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.
5. BREZINKA, W. *Východiska k poznání výchovy: úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice*. Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-23-1.
6. CASSIN, Barbara, Emily APTER, Jacques LEZRA a Michael WOOD. *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. Feb 9. Princeton University Press, 2014. ISBN 9780691138701.
7. ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.
8. DANEK, J. *Úvod do filosofie výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN 978-80-7452-011-2.
9. FÁBRY, Anton. *Penológia.*, Bratislava: EUROKÓDEX, 2009. ISBN 978-80-89447-01-5.
10. FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-772-9.
11. Freeman, Laurence. (July 2012). A letter from Laurence Freeman. *Meditatio Newsletter: International Edition*, 36(2), 1–5.
12. GÓMEZ, Leticia Heras; GÓMEZ, Claudia Abigail Morales. Un recorrido en el pensamiento de Hannah Arendt: de la vita contemplativa a la vita activa. *Revista Diacrítica*, 2013, 27.2: 225-245.
13. GRÜMPELOVÁ, P. (2008): Hannah Arendtová: Vita activa, *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*
14. FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. 10. sv. Praha: Dauphin, 2000. 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

15. FUNDA, A. O. *Když se rákos chvěje nad hladinou. Fragmenty – texty*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1592-9.
16. GÜMPLOVÁ, P. (2008). Hannah Arendtová: Vita activa. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 44(5), 1041-1043.
17. HANUŠ, Bohuslav. Primární základy penologie. 1. vyd. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského, 2005. ISBN 80-86723-14-3.
18. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1
19. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
20. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
21. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
22. IVANOVÁ K., ŠPIRUDOVÁ L., KUTNOHORSKÁ J., *Multikulturní ošetrovatelství 1*, Praha: Grada 2005, ISBN 80-247-1212-1.
23. JEDLIČKA, R. (ed.) *Teorie výchovy - tradice, současnost, perspektivy*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2412-9.
24. KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.
25. KAPLÁNEK, Michal, Ludmila MUCHOVÁ a Martina KOČEROVÁ. *Co je mládeži svaté?: spiritualita studentů gymnázií - kvalitativní studie*. Praha: Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická Jabok, 2019. ISBN 978-80-904681-3-9.
26. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*. Pedagogické úvahy o volném čase. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
27. KNÁPKOVÁ, Danka a TITTLOVÁ Marcela. *Kompedium penologie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-282-7
28. KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.

29. KRÁMSKÝ, David. O povaze humanitních věd: k etickým a metodologickým východiskům humanitně-vědního poznávání. 1. vyd. Liberec: Bor, 2008. 172 s. ISBN 978-80-86807-75-1.
30. KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. Prešov: vl. n., 1996. ISBN 80-85668-34-3.
31. KŘIVOHLAVÝ, J. Pozitivní psychologie, Praha: Portál 2015, ISBN 978-80-262-0978- 2.
32. MACHOVEC, Milan. Smysl lidské existence. 5., nezměn. vyd. Praha: Akropolis, 2012. ISBN 978-80-7304-143-4.
33. MEZNÍK, Jiří; KALVODOVÁ, Věra; KUČTA, Josef. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. ISBN 80-210-1248- X.
34. MILL, John Stuart. *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
35. MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
36. NIDA-RÜMELIN, J. (2001): Slovník současných filosofů, Garamond.
37. PALOUŠ, R. *K filosofii výchovy*. Praha: Karolinum, ISBN 80-04-25390-3.
38. PALOUŠ, R. *Filosofická reflexe několika pojmů školské pedagogiky*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1833-3.
39. PELCOVÁ, N.; SEMRÁDOVÁ, I. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2636-9.
40. PIEPER, J. Leisure the Basis of Culture, (V originálu *Musse und Kult*, 1. vyd. r. 1948), South Bend: Saint Augustines Press 1998, ISBN 1-890318-35-3.
41. Pieper, J. *Muße und Kult*. Mit einer Einführung von Kardinal Karl Lehmann. München: Kössel, 2007.
42. PLATÓN. *Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3.
43. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
44. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.
45. STEEL, SEAN. (2012). Recovering Ancient and Medieval Contemplative Taxonomies as an Alternative to Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. *Paideusis*. 20. 46-56. 10.7202/1071830ar.

46. STEEL, SEAN.(2014). *The Pursuit of Wisdom and Happiness in Education: Historical Sources and Contemplative Practices*. Albany: State University of New York Press.
47. STROUHAL, M. *Teorie výchovy: K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4212-0.
48. SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.
49. SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 [i.e. 2008], 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.
50. ŠUBRT, J. a kol. *Soudobá sociologie VI: Oblasti a specializace*. Praha: Univerzita Karlova Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2558-4.
51. TOMÁŠEK, F. *Pedagogika: Úvod do pedagogické praxe pro vychovatele a rodiče*. Brno: Nibowaka, 1992. ISBN 80-901294-0-4.
52. VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.
53. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
54. VAŇKOVÁ, I. *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.
55. ZICHA, Z. *Vybrané otázky filosofie výchovy*. Praha: Universita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-658-1.
56. ŽEGKLITZ, J. (1996): *Velké postavy politické filosofie: [sborník přednášek]*, Občanský institut.

Online zdroje

1. ČESKO. Zákon č. 293 ze dne 10. prosince 1993 o výkonu vazby. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1993, částka 74. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-293>.
2. ČESKO. Zákon č. 58 ze dne 19. ledna 2017 zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2017, částka 20. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-58>.
3. Koncepce vězeňství do roku 2025. In: Vscr.cz [online]. [cit. 2021-01-24]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.
4. KRTIČKOVÁ, Daniela. European Commission: Abychom mohli vyžadovat aktivitu, musíme nejdříve porozumět pasivitě. *Elektronická platforma pro vzdělávání dospělých v Evropě* [online]. 08.08. 2019 [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <https://epale.ec.europa.eu/cs/blog/aby-promowac-aktywnosc-trzeba-zrozumiec-biernosc>
5. LAMBERT, Eric G., et al. An Evaluation of CHANGE, a Pilot Prison Cognitive Treatment Program. *Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis*, 2007, 5.1.
6. POPPER, Karl: Philosophy of Science | Internet Encyclopedia of Philosophy. www.iep.utm.edu [online]. [cit. 2021-02-25].
7. REICH, K.H. What characterizes spirituality? A comment on Pargament, Emmons and Crumpler, and Stifoss-Hansen? [online]. © 2021 [cit. 2021-02-20]. Dostupné na WWW: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S15327582IJPR1002_05
8. ROTTEROVÁ, Božena a Jan ČÁP. K vymezení pojmu aktivita v pedagogice a pedagogické psychologii. *Pedagogika*. , 437-454. ISSN 2336-2189.
9. ROULE, T. Úvod do duchovního života, [online]. © 2000-2021 [cit. 2019-11-23]. Dostupné na WWW: <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/01-uvod-spiritualita>.
10. Rozdíl mezi pasivitou, agresivitou a asertivitou: Psychologie [online]. 26. 02. 2009 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://psychologie.doktorka.cz/rozdil-mezi-pasivitou--agresivitou-a-asertivitou>

11. *Věznice Světlá nad Sázavou* [online]. [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/>
12. *Věznice Světlá nad Sázavou: Vzdělávání vězňů* [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vzdelavani-veznenych/>
13. Vězeňská služba: Cíle a poslání [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>
14. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. 1999. Dostupné také z: https://www.fulsoft.cz/33/169-1999-sb-zakon-o-vykonu-trestu-odneti-svobody-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu-ve-zneni-ucinnem-k-1-10-2020-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_-jrpTl6kU25Nf6z4ysi3Ai-EKGgCD-vMUnwPlw/
15. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody*. In: . 1999. Dostupné také z: https://www.fulsoft.cz/33/169-1999-sb-zakon-o-vykonu-trestu-odneti-svobody-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu-ve-zneni-ucinnem-k-1-10-2020-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_-jrpTl6kU25Nf6z4ysi3Ai-EKGgCD-vMUnwPlw/

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník pro odsouzené ženy

Příloha č. 2 Seznam zkratk

Příloha č. 3 Ukázka informovaného souhlasu

Příloha č. 4 Ukázky vybraných rozhovorů

Dobrý den,

prosím o vyplnění tohoto dotazníku, který je zcela anonymní a bude sloužit jako podklad mojí diplomové práce.

Děkuji E.L.

1. Uveďte Váš věk:
 - 18–24
 - 25–34
 - 35–44
 - 45–54
 - 55 a více
2. Uveďte Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:
 - Základní
 - Střední odborné učiliště
 - Střední škola (s maturitou)
 - Vyšší odborná škola
 - Vysoká škola
 - Jiné
3. Uveďte délku Vašeho trestu:
 - 1-2 roky
 - 3-4 roky
 - 5-6 let
 - 7 a více let
4. Uveďte Vaše zařazení ve výkonu trestu:
 - Věznice s ostrahou – nízký střední vysoký stupeň zabezpečení
 - Věznice se zvýšenou ostrahou
5. Prožíváte svůj volný čas spíše:
 - Pasivně (poslech, čtení, sledování, přemýšlení, “nic nedělání”, meditace)
 - Aktivně (volnočasové činnosti, práce, uklízení, tvoření, programy zacházení apod.)
6. Souvisí Váš volný čas s přístupem vychovatele?
 - Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
7. Trávíte volný čas ve věznici aktivněji než na svobodě?
 - Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
8. Jak jste trávil volný čas mimo výkon trestu, tudíž na svobodě? (možno vybrat více odpovědí)
 - Cestování
 - Aktivní sportování
 - Návštěva a sledování sportovních programů
 - Návštěva a sledování kulturních programů
 - Zájmové kroužky - doplňte jaké
 - Četba
 - Sledování (např. filmů)
 - Poslech (např. hudby)
 - Odpočinek
 - Přátelé - doplňte jaké činnosti: rozhovory, výlety, společná práce, společné sledování kultury (film, divadla, výstavy), společná aktivita (tanec, tvorba, ...), ...

- Spiritualita - návštěva bohoslužeb, čtení literatury zaměřené na seberozvoj v duchovní oblasti, meditace, modlitba
 - Rodina - společné činnosti, práce v rodině
 - Jiné
9. Jak trávíte volný čas ve výkonu trestu? (lze zaškrtnout více odpovědí)
- Četba
 - Sledování (např. filmů)
 - Poslech (např. hudby)
 - Odpočinek
 - Spiritualita (modlitba, meditace apod.)
 - Povídání si s ostatními (rozhovory)
 - Psaní (dopisy, články, příběhy apod.)
 - Účast na zájmových aktivitách - doplňte jakých
- Ruční práce
 - Aktivní sportování
 - Jiné
10. Jak jste spokojená s nabídkou volnočasových aktivit ve věznici?
- Ano, jsem spokojená
 - Spíše spokojená
 - Spíše nespokojená
 - Nespokojená
11. Stalo se Vám někdy, že byste některou aktivitu přestala navštěvovat kvůli vychovateli?
- Nikdy
 - Často
- Neustále
12. Jak vycházíte s vychovateli?
- Dobře
 - Spíše dobře
 - Spíše špatně
 - Špatně
13. Vychovatel je pro Vás? (lze zaškrtnout i více odpovědí)
- Zaměstnanec věznice
 - Pomocník a poradce
 - Přítel
 - Nepřítel
14. Budete se věnovat aktivitám ve volném čase, kterým jste se věnovala ve věznici i na svobodě?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
15. Když jste ve volném čase pasivní, co to znamená? (lze zaškrtnout i více odpovědí)
- Jsem sama se sebou (přemýšlím)
 - Medituji
 - Otevírám se novým věcem
 - Sleduji druhé (pozoruji)
 - Poslouchám (hudbu, druhé, ...)
 - Jen přijímám, co je kolem mě
 - Odpočívám
 - Nedělám nic
 - Jiné.....
16. Když jste ve volném čase aktivní, je to pro Vás přínosné (naučíte se

nové věci, děláte něco pro sebe apod.)?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

17. Přijímáte ve volném čase nové skutečnosti a otevíráte se novému poznání na základě četby, meditace, pozorování, sledování, poslechu a podobně?

- Ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Ne

18. Býváte většinu času ve věznici aktivní - plníte úkoly, docházíte na volnočasové aktivity?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

19. Pokud ve volném čase nejste zaneprázdněna, co děláte? (lze zaškrtnout více odpovědí)

- Přemýšlím
- Poslouchám hudbu
- Čtu
- Sleduji (např. filmy)
- Jen pozoruji dění kolem sebe, prohlížím si časopisy, obrázky, fotky apod.
- Jen poslouchám, co ostatní říkají

- Povídání si s ostatními (mluvím i poslouchám)
- Vypravuji ostatním (mluvím)
- Jiné

20. Zaškrtněte prosím všechny činnosti, při kterých podle Vás více přijímáte Vy sama, než vydáváte ze sebe: (lze zaškrtnout více odpovědí)

- Sport
- Četba
- Meditace
- Modlitba
- Ruční práce
- Sledování, prohlížení (např. TV, filmy, obrázky v časopisech, ...)
- Poslech hudby
- Psaní (např. dopisy)
- Volnočasové aktivity
- Povídání si s ostatními
- Hraní společenských her
- Pozorování ostatních
- Odpočinek
- Úklid
- Jiné

21. Myslíte si, že volnočasové aktivity mají vliv na Vaše chování a pobyt ve věznici?

- Ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Ne

Seznam zkratk

Aj.	– a jiné
Apod.	– a podobně
Atd.	– a tak dále
Např.	– například
Sb.	– sbírky
Tj.	– to znamená
VTOS	– výkon trestu odnětí svobody

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci, které provádím výzkum zaměřený na pasivní a aktivní trávení volného času ve vězeňském prostředí. Ve svém výzkumném šetření se zaměřuji na kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaného rozhovoru, a dále na kvantitativní výzkum v podobě dotazníkového šetření. Výzkum diplomové práce bude zcela anonymní a jeho výsledky budou sloužit k naplnění cílů praktické části práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako se skutečnostmi, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají, včetně případných výhod a rizik. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky. Měl/a jsem možnost vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Prohlašuji, že беру na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním svých údajů v rozsahu, způsobem a za účelem uvedeným v tomto informovaném souhlasu.

Jméno a příjmení účastníka výzkumu:

Datum:

Podpis účastníka výzkumu:

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci, které provádím výzkum zaměřený na pasivní a aktivní trávení volného času ve vězeňském prostředí. Ve svém výzkumném šetření se zaměřuji na kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaného rozhovoru, a dále na kvantitativní výzkum v podobě dotazníkového šetření. Výzkum diplomové práce bude zcela anonymní a jeho výsledky budou sloužit k naplnění cílů praktické části práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako se skutečnostmi, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají, včetně případných výhod a rizik. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky. Měl/a jsem možnost vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním svých údajů v rozsahu, způsobem a za účelem uvedeným v tomto informovaném souhlasu.

Jméno a příjmení účastníka výzkumu:

Prohlášená Mgr. Mýšičková

Datum:

22. 3. 2021

Podpis účastníka výzkumu:

ČESKÁ REPUBLIKA
Vězeňská služba České republiky
Věznice Světlá nad Sázavou
Rozkoš 990, 582 91 Světlá n. Sázavou
(1)

Mgr. Mýšičková
Vrchní ředitelka
brig. gen. Mgr. Monika Mýšičková
ředitelka věznice

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci které provádím výzkum zaměřený na pasivní a aktivní trávení volného času ve vězeňském prostředí. Ve svém výzkumném šetření se zaměřuji na kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaného rozhovoru, a dále na kvantitativní výzkum v podobě dotazníkového šetření. Výzkum diplomové práce bude zcela anonymní a jeho výsledky budou sloužit k naplnění cílů praktické části práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako se skutečnostmi, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají, včetně případných výhod a rizik. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky. Měl/a jsem možnost vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním svých údajů v rozsahu, způsobem a za účelem uvedeným v tomto informovaném souhlasu.

Jméno a příjmení účastníka výzkumu: plk. Mgr. Petr Blažek

Datum: 29. 03. 2021

Podpis účastníka výzkumu:

plk. Mgr.
Petr Blažek

Digitální podepsal
plk. Mgr. Petr Blažek
Datum: 2021.03.29
09:14:09 +0200

Ukázky rozhovorů

Rozhovor č. 1

Jakou pracovní pozici zastáváte ve věznici?

Jsem ve věznici zaměstnána, jako dozorkyně žen ve výkonu trestu odnětí svobody

Jak tráví ženy volný čas?

Ženy ve výkonu trestu odnětí svobody mohou trávit volný čas různými aktivitami. Odsouzené ženy mají na výběr mnoho aktivit, jak už zaměřené na vzdělávání, tvůrčí činnost či sport.

Jaké volnočasové aktivity jsou ve věznici nabízeny?

U nás ve věznici jsou volnočasové aktivity následující: vzdělávací, zájmové a speciálně-výchovné.

Tráví ženy volný čas spíše aktivně (věnují se nějaké volnočasové aktivitě) nebo pasivně (přijímají nějaké nové informace, ale nedělají jinak nic)?

Bohužel myslím si, že většina žen tráví volný čas spíše pasivně. Je bohužel hodně málo žen, které se chtějí něčemu věnovat, a tak trávit svůj pobyt ve vězení aktivně.

Jaké volnočasové aktivity odsouzené nejvíce preferují?

Odsouzené nejvíce preferují aktivity zájmové jako jsou například tvůrčí činnosti a pohybová aktivita.

Jaký je zájem odsouzených žen u Vás ve věznici o volnočasové aktivity?

Bohužel velmi malý, jak už jsem zmiňovala v předešlé otázce, většina žen spíše tráví svůj čas tak, že nic nedělají.

Jaký je Váš názor na volnočasové aktivity pro odsouzené ženy? Jsou podle Vás důležité, či nikoliv?

Já si osobně myslím, že důležité jsou. Jelikož spousta žen na svobodě se nikdy nesetkaly s aktivitami, co dělají běžní lidé jako je například vzdělání. Myslím si, že se ženy aktivitami naučí spousta nových věcí.

Co si myslíte, že je pro odsouzené ženy největší motivací k účasti na volnočasových aktivitách? (zájem, zvědavost, nuda, snaha se něco nového naučit apod.)

Byla bych ráda, kdybych mohla říct, snaha se něco naučit, ale myslím si, že pro mnoho žen je důležité mít ve svém hodnocení zúčastnila se volnočasových aktivit. Je to důležité pro podmíněčné propuštění. Samozřejmě všechny ženy nejsou stejné, jsou i takové, které to opravdu baví.

Myslíte si, že se odsouzené ženy věnují aktivitám, které využívaly ve věznici k trávení volného času i nadále po propuštění z výkonu trestu?

Myslím si, že spíše ne. Vím, jen o pár odsouzených, které své nové dovednosti využily i na svobodě.

Myslíte si, že volnočasové aktivity a celkově volný čas ve věznici může mít vliv na chování odsouzených žen?

Myslím si, že ano. U nás věznici máme například aktivitu aranžování. Myslím si, že u mnoha žen se u aktivity rozvinula velká trpělivost a klid.

Co si myslíte, že volnočasové aktivity u žen rozvíjí?

Nejvíce zručnost a myslím si, že i umění si věci vážit.

Co si myslíte o tom, že má věznice sloužit jako nápravné zařízení pro odsouzené? Myslíte si, že je to pravda či nikoliv? Svoji odpověď prosím zdůvodněte.

Tohle je velmi těžká otázka. Jak už jsem řekla, každá žena není stejná. U většiny žen je bohužel recidiva, která je pořád větší než, že už se ženy nikdy nevrátí.

Bohužel můj názor na věc je takový, že ve vězení je mírný režim, hodně z nás by bylo rádo, aby ve věznicích byl režim, který by ženy opravdu donutil se zpět do vězení nevracet.

Rozhovor č. 2

Jakou pracovní pozici ve věznici zastáváte?

Pracovník pro odborné zacházení-pedagog volného času

Jak mohou ve věznici trávit volný čas ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody?

V rámci programu zacházení různými aktivitami s pedagogy volného času, výchovně – vzdělávacími aktivitami s vychovateli na patře, speciálními aktivitami s terapeuti, speciálními pedagogy, četbou, sledováním televize, výrobou různých věcí na patře.

Jaké volnočasové aktivity jsou nabízeny u Vás ve věznici?

Celkem 4 druhy aktivit.

Pracovní aktivity - kurz vaření a sebeobslužné činnosti. Určen pro ženy ve výstupním oddělení a mladistvé odsouzené (příprava na život "venku")

Vzdělávací-celkem 16, s vychovateli na patře, neziskovými organizacemi, dalšími zaměstnanci odborného zacházení. (Informace, politika, hospodářství státu, biologie, český jazyk, tvůrčí a výtvarné činnosti atd.)

Speciálně výchovně-těch je celkem 31.Ty vedou speciální pedagogové, terapeuti. Neziskové organizace. Jsou zaměřeny na problematiku konkrétní trestné činnosti, drogovou problematiku, chování , pomoc, způsob života po propuštění z VT.

Zájmové-převážně pod vedením pedagogů volného času. Zájmových aktivit je v naší věznici celkem 27.Většinou jsou zaměřeny na různá tvoření. Keramika, strojové šití, ruční tvořivost, výroba šperků, voskování, výtvarná recyklace, aranžování, výroba bytových dekorací. Dále pohybové aktivity.

Tráví ženy volný čas spíše aktivně nebo pasivně?

Dalo by se říct, že v tomhle to já osobně vidím tak 50/50.

Jaké volnočasové aktivity odsouzené nejvíce preferují?

Pohybové aktivity a ty, které se věnovaly nějakému tvoření i venku, tak rády pokračují i zde.

Jaký je zájem odsouzených žen u Vás ve věznici o volnočasové aktivity?

Pokud mají odsouzené aktivity dané v programu zacházení, mají je povinné. Najdou se zde i odsouzené, které rády chodí dobrovolně.

Jaký je Váš názor na volnočasové aktivity pro odsouzené ženy? Jsou podle Vás důležité, či nikoliv?

Podle mě jsou důležité, protože pokrývají volný čas odsouzených, můžou se něco nového naučit, pokud chtějí.

Myslíte si, že se odsouzené ženy věnují aktivitám, které využívaly ve věznici k trávení volného času i nadále po propuštění z výkonu trestu?

Zde je to hodně individuální. Hlavně to, zda pak něco využijí i venku se mi většinou nemáme, jak dozvědět.

Abstrakt

LYKEŠOVÁ, E. Pasivita a aktivita ve výchově. České Budějovice 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: Zuzana Svobodová.

Klíčová slova:

Pasivita, aktivita, filosofie, výchova, filosofie výchovy, volný čas, Vězeňská služba ČR, Věznice Světlá nad Sázavou

Předkládaná diplomová práce s názvem „*Pasivita a aktivita ve výchově*“ se zabývá problematikou pasivity a aktivity ve výchově z pohledu volného času ve Věznici Světlá nad Sázavou. První část práce objasňuje klíčové pojmy a pojednává o filosofii výchovy. Dále je zde vymezená problematika volného času spojená s pasivitou a aktivitou ve výchově ve volném čase. Druhá část práce je věnována výsledkům kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

Cílem práce bylo na podkladu kvantitativního a kvalitativního výzkumu popsat, jak funguje volný čas ve Věznici Světlá nad Sázavou. V práci se objevují možnosti trávení volného času ve vězeňském prostředí z pohledu pasivity a aktivity. Volný čas je zde zkoumán ze strany pracovníků věznice, kdy se jednalo o předvýzkum. Snahou bylo zjistit, jak volný čas u odsouzených žen ve výkonu trestu probíhá. Na základě tohoto předvýzkumu byl poté sestaven dotazník, který byl předložen odsouzeným ženám ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou, kde bylo hlavním cílem zjistit, jak ženy volný čas z hlediska pasivity a aktivity tráví.

Výsledky výzkumu této práce by mohly sloužit jako podklad pro další výzkumné šetření týkající se volného času ve vězeňském prostředí. Za žádoucí považuji také stanovisko, že na základě této práce si může každý o volném čase ve věznici udělat bližší obrázek. Tato práce může informovat o tom, jak by se s odsouzenými ve výkonu trestu dalo ještě lépe pracovat na základě volnočasových aktivit.

Abstract

Passivity and activity in education

Key Words:

Passivity, activity, philosophy, education, philosophy of education, free time, prison service of the Czech Republic, Světlá nad Sázavou Prison

The submitted diploma thesis, entitled "Passivity and activity in education", is focused on the issue of passivity and activity in education from the perspective of leisure time in Světlá nad Sázavou Prison. The first part clarifies the key concepts and discusses the philosophy of education. Furthermore, there is a defined issue of leisure time associated with passivity and activity in education in leisure time. The second part of the work is devoted to the results of quantitative and qualitative research.

The aim of the work was to describe, on the basis of quantitative and qualitative research, how free time works in the Světlá nad Sázavou prison. The work presents the possibilities of spending free time in the prison environment in terms of passivity and activity. Leisure time is examined here by prison staff, which was a preliminary research. The aim was to find out how free time of convicted women in prison is. Based on this preliminary research, a questionnaire was then compiled, which was submitted to convicted women serving a prison sentence in Světlá nad Sázavou Prison. Where the main goal was to find out how women spend their free time in terms of passivity and activity.

The results of the research of this work could serve as a basis for further research on leisure time in the prison environment. I also consider it desirable that, on the basis of this work, everyone can get a closer picture of their free time in prison. This work can inform about how it would be possible to work with convicts in prison even better on the basis of leisure activities.